

**TURUN
YLIOPISTO**
Oikeustieteellinen
tiedekunta

Alaikäisen vahingonkorvausvastuu lapsen perusoikeussuojan näkökulmasta

Taloudellinen toiminta, sopimus ja vastuu

Pro gradu -tutkielma

Riikka Karppinen

24.4.2023

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Tutkielma

Oppiaine: Oikeustiede

Tekijä(t): Riikka Karppinen

Otsikko: Alaikäisen vahingonkorvausvastuu lapsen perusoikeussuojan näkökulmasta

Ohjaaja(t): Mika Viljanen

Sivumäärä: 77 sivua

Päivämäärä: 24.4.2023

Tutkielma tarkastelee alaikäisten vahingonkorvausvastuuta, josta säädetään vahingonkorvauslain (412/1974) 2 luvun 2 pykälässä. Tutkielmassa selvitetään ensinnäkin, miten lapsen vahingonkorvausvastuu määräytyy voimassa olevassa oikeudessa. Varsinaisina tutkimuskysymyksinä selvitetään, mitkä ovat alaikäisen vahingonkorvausvastuun ongelmakohtia eli ns. kipupisteitä lapsen perusoikeussuojan näkökulmasta sekä mitä ongelmia alaikäisiä koskevan vahingonkorvaussäännöksen viimeaikaisessa soveltamisessa on havaittavissa lapsen perusoikeussuojan näkökulmasta. Näiden selvitysten avulla vastataan siihen, miten VahL 2:2 §:ää tulisi tulkita, jotta tulkinta olisi paras mahdollinen lapsen perusoikeussuojan toteutumisen näkökulmasta.

Tutkielma on lainopillinen, ja siinä tarkastellaan voimassa olevaa oikeutta osin kriittisesti perusoikeusmyönteisestä näkökulmasta. Tutkielmassa hyödynnetään vahingonkorvauslain ja sen esitöiden ohella lapsen oikeuksien sopimusta, lapsen oikeuksien komitean yleiskommentteja sekä laajasti oikeuskirjallisuutta. Pääasiallisena empiirisenä aineistona hyödynnetään tutkimusaineistoa, joka on koottu vuosina 2010–2022 annetuista tuomioistuinratkaisuksista, joissa on sovellettu VahL 2:2 §:ää. Keskeisinä menetelminä aineiston tarkastelussa hyödynnetään laadullista sisällönanalyysejä sekä aineistolähtöistä teemoittelua.

Alaikäisten vahingonkorvausvastuussa ja VahL 2:2 §:n soveltamiskäytännössä on havaittavissa useita ongelmia lapsen perusoikeussuojan näkökulmasta. Näitä kipupisteitä ovat korvausvastuusta aiheutuvat taloudelliset haasteet ja velkaantuminen, lasten eriarvoinen kohtelu, koulutusmahdollisuuksien kaventuminen, oikeusturvan epävarma toteutuminen oikeusprosessissa sekä korvausvastuun rangaistuksenomainen luonne.

Lisäksi viimeaikaisessa oikeuskäytännössä esiin tulleita ongelmia ovat säännöksen soveltamisen harkinnanvaraisuus, perusteluiden niukkuus, korvausvastuun yhteisvastuullisuus sekä korvaussumman suuruus suhteessa vahingonaiheuttajan tuloihin tai varallisuuteen.

Tutkielman mukaan VahL 2:2 §:n perusoikeusmyönteinen ja mahdollisimman hyvin lapsen edun huomioiva tulkinta koostuu viidestä minimiperiaatteesta, jotka ovat sovittelun ja vaihtoehtoisten riidanratkaisumenetelmien hyödyntäminen ensisijaisena keinona, säännöksen soveltaminen kaikkiin alle 18-vuotiaisiin, aidosti kohtuullinen korvaussumma, korvausvastuun rajaaminen yhteisvastuullisuuden sijaan sekä viivästyskoron sovittelu.

Avainsanat: alaikäisen vahingonkorvausvastuu, lapsen oikeuksien sopimus, vahingonkorvausoikeus, perusoikeusmyönteinen tulkinta, vahingonkorvauslain 2 luvun 2 pykälä, lapsen etu

Sisällys

Alaikäisen vahingonkorvausvastuu lapsen perusoikeussuojan näkökulmasta .. I

Lähteet..... VI

Lyhenteet..... XIII

Liitteet.....XIV

1 Johdanto 1

1.1 Aluksi 1

1.2 Tutkimuskysymykset ja -menetelmät 2

1.3 Tutkimusaineisto..... 4

1.4 Yleistä vahingonkorvausoikeudesta..... 6

1.4.1 Vastuuperusteista 6

1.4.2 Korvattavista vahingoista..... 7

1.4.3 Vahingonaiheuttajien yhteisvastuusta 8

1.4.4 Vahingonkorvausoikeuden yhteydestä rikosoikeuteen 9

1.5 Alaikäisen vahingonkorvausvastuun oikeudellisesta kehityksestä10

1.6 Perusoikeusargumentaatiosta12

1.7 Aikaisempi tutkimus aiheesta14

2 Alaikäisen korvausvastuun nykytila..... 17

2.1 Alaikäisen korvausvastuuta koskeva sääntely17

2.1.1 Alaikäisen vahingonkorvausvastuun tuottamuksen arvioiminen 18

2.1.2 Alaikäisen vahingonkorvausvastuun laajuuden arvioiminen 21

2.2 Alaikäisen korvausvastuu korkeimman oikeuden ratkaisuihin.....25

2.2.1 Korvauksen kohtuullistamisesta korkeimman oikeuden ratkaisuihin..... 26

2.2.2 Täydestä korvauksesta korkeimman oikeuden ratkaisuihin 27

2.2.3 Tuottamuksen arvioimisesta korkeimman oikeuden ratkaisuihin 30

3 Lapsen perusoikeuksien suojaaminen 34

3.1 Lasten perus- ja ihmisoikeuskehityksestä Suomessa34

3.2 Lasta koskevat perustuslain suojaamat oikeudet35

3.3 Lapsen oikeuksien sopimus.....37

3.3.1	Lapsen edun ensisijaisuus	38
3.3.2	Syrjinnän kieltö	40
3.3.3	Lapsen oikeus kehitykseen ja lapsen suojeleminen.....	41
3.3.4	Lapsen oikeus saada näkemyksensä otetuksi huomioon	41
3.3.5	Muista lapsen oikeuksista.....	42
3.4	Alaikäisen korvausvastuun kipupisteet perusoikeussuojan näkökulmasta	43
3.4.1	Taloudelliset haasteet ja velkaantuminen	43
3.4.2	Lasten eriarvoinen kohtelu	44
3.4.3	Koulutusmahdollisuuksien kaventuminen	45
3.4.4	Oikeusturvan epävarma toteutuminen oikeusprosessissa	46
3.4.5	Korvausvastuun rangaistuksenomainen luonne.....	47
4	VahL 2:2 §:n soveltaminen viimeaikaisessa oikeuskäytännössä.....	49
4.1	Yleiskatsaus aineistoon.....	49
4.2	Säännöksen soveltamisen edellytyksistä oikeustapauksissa	50
4.3	Vahingonkorvausoikeudellisen tuottamuksen arviointi oikeustapauksissa....	53
4.4	Korvausvastuun laajuuden arviointi oikeustapauksissa.....	56
4.4.1	län ja kehitystason vaikutus vahingonkorvauksen laajuuteen.....	58
4.4.2	Muiden tekijöiden vaikutus vahingonkorvauksen laajuuteen	60
4.5	Korvausmäärät oikeustapauksissa.....	61
4.6	Korvausvastuun yhteisvastuullisuus oikeustapauksissa	64
5	Alaikäisen korvausvastuun ongelmat ja perusoikeusmyönteinen tulkinta	65
5.1	VahL 2:2 §:n soveltamiseen liittyvät ongelmat lapsen perusoikeussuojan näkökulmasta	65
5.1.1	Säännöksen soveltamisen harkinnanvaraisuus	65
5.1.2	Lapsen edun ja intressien sivuuttaminen	66
5.1.3	Perusteluiden niukkuus	67
5.1.4	Yhteisvastuullisuus	68
5.1.5	Korvauksen suuruus	69
5.2	VahL 2:2 §:n perusoikeusmyönteinen laintulkinta.....	69
5.2.1	Sovittelun ja vaihtoehtoisten riidanratkaisukeinojen hyödyntäminen	70
5.2.2	Säännöksen soveltaminen kaikkien alaikäisten kohdalla.....	71
5.2.3	Aidosti kohtuullinen korvaussumma	71
5.2.4	Korvausvastuun rajaaminen yhteisvastuullisuuden sijaan	71
5.2.5	Viivästyskoron sovittelu	72

6	Yhteenveto ja johtopäätökset	73
6.1	Keskeiset tulokset.....	73
6.2	Johtopäätökset.....	76

Lähteet

Kirjallisuus

- Aarnio, Aulis, Mitä lainoppi on? Kustannusosakeyhtiö Tammi. 1978.
- Aro, Pirkko-Liisa, Lapsen vahingonkorvausvastuusta. *Lakimies* 7/1975, s. 799–811.
- Alvesalo, Anne – Ervasti, Kaijus, Oikeus yhteiskunnassa – näkökulmia oikeussosiologiaan. Edita 2006.
- Birr, Christiane, *Die Haftung Minderjähriger im Zivilrecht*, Erich Schmidt Verlag 2005.
- Ferreira, Nuno, Putting the Age of Criminal and Tort Liability into Context: A Dialogue between Law and Psychology 2008. *The International Journal of Children Rights* 16/2008, 29–54.
- Ferreira, Nuno, *Fundamental Rights and Private Law in Europe: The Case of Tort Law and Children*. Taylor & Francis Group 2011.
- Haapea, Arto, *Ihmisoikeudet 2000-luvulla: sopimuksia ja asiakirjoja*. Ihmisoikeusliitto 2002.
- Hahto, Vilja, Tuottamus vahingonkorvausoikeudessa. *WSOY pro* 2008.
- Hakalehto-Wainio, Suvianna, Korvausvastuu koulukiusauksella aiheutetusta vahingosta. *Oikeustiede – Jurisprudentia XXXVI/2003*, s. 63–134, Referee-artikkeli.
- Hakalehto-Wainio, Suvianna, Strasbourgista Suomeen – Ihmisoikeusloukkauksen korvaaminen Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännössä ja kansallisella tasolla. *Defensor Legis* N:o 6/2010, 747–763.
- Hakalehto-Wainio, Suvianna, Lasten oikeudet lapsen oikeuksien sopimuksessa. *Defensor Legis* N:o 4/2011, 510–525.
- Hakalehto-Wainio, Suvianna, Lapsen oikeudet ja lapsen etu lapsen oikeuksien sopimuksessa. Teoksessa Hakalehto-Wainio, Suvianna – Nieminen, Liisa (toim.) *Lapsioikeus murroksessa* Lakimiesliiton kustannus. 2013.
- Hakalehto, Suvianna, Lapsen oikeuksien sopimus korkeimman oikeuden ratkaisussa. *Defensor Legis* N:o 3/2021, s. 661–678.
- Harrikari, Timo, *Alaikäisyys ja rikollisuuden muuttuvat tulkinnat suomalaisessa lainsäätämiskäytännössä*. Nuorisotutkimusverkosto. Helsinki 2004.

- Harrikari, Timo, Lastensuojelun historia. Tutkielma oikeussäätelystä, kulttuurisista kerrostumista ja hallinnan murroksesta. Vastapaino. Tampere 2019.
- Hemmo, Mika, Vahingonkorvausoikeuden sovittelu ja moderni korvausoikeus. Suomalainen lakimiesyhdistys 1996.
- Hemmo, Mika, Vahingonkorvausoikeuden oppikirja. WSOY 2002.
- Hemmo, Mika, Vahingonkorvausoikeus. WSOY 2005.
- Hovila, Maarit, Alaikäisen velallisen perusoikeussuojan turvaaminen. Oikeus 3/2015, s. 281–299.
- Husa, Jaakko, Perusoikeudet ja vallanjako – suomalaisen perusoikeuskeskustelun sokea piste? Oikeus 1/2003, s. 4–25.
- Jyränki, Antero – Husa, Jaakko, Valtiosääntöoikeus. Kauppakamari 2012.
- Kivivuori, Antti, Minkälaisen teon seurauksista lapsi on vahingonkorvausvastuussa? Lakimies No 5, 1967, s. 637–639.
- Kivivuori, Antti, Suomen vahingonkorvauslainsäädännön kehitys. Pohjois-Karjalan kirjapaino Oy 1969.
- Lainsäädäntökysymyksiä oikeusministeriöstä. Lakimies 1/1974, s. 55–61.
- Lappi-Seppälä, Tapio, Nordic Sentencing. Crime and Justice Vol 45. 2016, s. 17–82.
- Lavapuro, Juha, Ihmisoikeuskulttuurin murrokset? Eräitä kvantitatiivisia havaintoja korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä tapahtuneista muutoksista v. 1976–2010. Edilex. 2012.
- Lavupuro, Juha, Uusi perustuslakikontrolli. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2010.
- Linna, Tuula, Kohti aikuisuutta velkareppu selässä. Defensor Legis 2/2014, s. 269–274.
- Mahkonen, Sami, Lapsen ikä. Lakimies 6–7/2001, s. 990–1001.
- Mahkonen, Sami, Lapsen korvausvastuu. Edita Publishing Oy 2010.
- Martín-Casals, Miquel, Children in Tort Law Part I: Children as Tortfeasors. Springer 2007.
- Martín-Casals, Miquel, Children in Tort Law Part II: Children as Victims. Springer 2007.
- Mielityinen, Sampo, Vahingonkorvausoikeuden periaatteet. Edita Publishing Oy. Helsinki 2006.

- Mononen, Marko, Sopimus- ja vahingonkorvausoikeus, s. 69–154. Teoksessa Litmala, Marjukka – Lohiniva-Kerkelä, Mirva (toim.), Nuoren oikeudet. Edita Publishing Oy 2005.
- Määttä, Tapio – Paso, Mirjami, Johdatus oikeudellisen ratkaisun teoriaan. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Helsinki 2022.
- Nieminen, Liisa, Lasten perus- ja ihmisoikeussuojan ajankohtaisia ongelmia. Lakimies 4/2004 s. 591–621.
- Nieminen, Liisa, Koulu lasten perus- ja ihmisoikeuksien turvaajana – vai rajoittajana? Oikeus 2004 s. 277–297.
- Nieminen, Liisa, Nuoren perus- ja ihmisoikeudet, s. 9–68. Teoksessa Litmala, Marjukka – Lohiniva-Kerkelä, Mirva (toim.), Nuoren oikeudet. Edita Publishing Oy 2005.
- Nieminen, Liisa, Lasten sosiaaliset perusoikeudet. Teoksessa Hakalehto-Wainio, Suvianna – Nieminen, Liisa (toim.) Lapsioikeus murroksessa Lakimiesliiton kustannus. 2013.
- Nuutilainen, Aune, Lapsipaketti – Lapsen asemaa koskeva lainsäädäntöuudistus. Suomen kunnallisliitto 1976.
- Riekkinen, Pekka, Lasten korvausvastuun uudelleen arviointia: Mahkosen avaus. Oikeus 3/2010, s. 311–317.
- Riekkinen, Pekka, Lasten tuottamusvastuu – luokkayhteiskunnan normi. Oikeus 3/2012, s. 381–409.
- Routamo, Eero, Varallisuusvahinkojen korvaamisen ongelmia. Lakimies 1/1985, s. 74–86.
- Routamo, Eero – Ståhlberg, Pauli, Suomen vahingonkorvausoikeus. Helsinki 2000.
- Toivonen, Virve – Korkman, Julia – Laajasalo, Taina – Pollari, Kirsi, Oikeudellinen ikärajasäntely käyttäytymistieteellisen tiedon valossa. Defensor Legis 4/2022, s. 857–875.
- Saarnilehto, Ari, Oikeustapauskommentti KKO 1991:41. Lakimies 1991, s.1303–1308.
- Saarnilehto, Ari, Vahingonkorvauksen sovittelu oikeuskäytännön valossa. Defensor Legis 3/2001, s. 389–395.

- Saarnilehto, Ari, Vahingonkorvauslaki. Käytännön kommentaari. Edita Publishing Oy 2007.
- Siltala, Raimo, Oikeustieteen tieteenteoria. Suomalainen Lakimiesyhdistys. Helsinki 2013.
- Simon, Thomas, "Grundrechtstotalitarismus" oder "Selbstbehauptung des Zivilrechts"? Wie lässt sich eine Begrenzung der deliktischen Haftung Minderjähriger rechtlich begründen? Archiv für die civilistische Praxis 2/2004 s. 264–293.
- Ståhlberg, Pauli – Karhu, Juha, Suomen vahingonkorvausoikeus. Talentum Media Oy 2013.
- Yleinen vastuuvakuutus. Keskinäisen vakuutusyhtiö Sammon asiamieslehti 1.8.1933 nro 8, s. 3–5.
- Zech, Astrid, Möglichkeiten zur Beschränkung der deliktischen Haftung Minderjähriger im geltenden Recht. Tectum 2004.

Virallislähteet

- HE 187/1973 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle vahingonkorvausta koskevaksi lainsäädännöksi.
- HE 309/1993 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.
- HE 167/2003 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi vahingonkorvauslain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- LaVM 5/1974 vp.
- Komiteanmietintö 1965: A 4.
- PeVL 12/2002 vp.
- PeVL 42/2006 vp.
- PeVM 25/1994 vp.

Internetlähteet

Rahanarvonmuunnin. Tilastokeskus.

<https://www.stat.fi/tup/laskurit/rahanarvonmuunnin.html> (Luettu 9.12.2022).

UN Committee on the Rights of the Child, General comment No. 1, CRC/GC/2001/1, (2001). <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G01/412/53/PDF/G0141253.pdf?OpenElement> (Luettu 1.4.2023).

UN Committee on the Rights of the Child, General comment No. 5, CRC/GC/2003/5, (2003). <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G03/455/14/PDF/G0345514.pdf?OpenElement> (Luettu 30.3.2023).

UN Committee on the Rights of the Child, General comment No. 12, CRC/C/GC/12, (2009). <https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/advanceversions/crc-c-gc-12.pdf> (Luettu 4.4.2023).

UN Committee on the Rights of the Child, Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of the Convention Concluding Observations: Finland, CRC/C/FIN/CO/4, (2011). https://um.fi/documents/35732/0/CRC_C_FIN_Concluding_Obs_4_+English.pdf/01d34106-2b26-fc16-8a4c-abe9c613df80?t=1553604522128 (Luettu 3.4.2023).

UN Committee on the Rights of the Child, General comment No. 14 (2013). https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/gc/crc_c_gc_14_eng.pdf (Luettu 30.3.2023).

UN Committee on the Rights of the Child, General comment No. 20, CRC/C/GC/20, (2016). <https://www.refworld.org/docid/589dad3d4.html> (Luettu 1.4.2023).

UN Committee on the Rights of the Child, General comment No. 24, CRC/C/GC/24, (2019). <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G19/275/57/PDF/G1927557.pdf?OpenElement> (Luettu 30.3.2023).

YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti No. 1, CRC/GC/2001/1, Koulutuksen tavoitteet. Lapsiasiaainvaltuutetun toimisto. https://lapsiasia.fi/documents/25250457/37288006/CRC_GC_2001_1_julkaisu.pdf/789f11d4-3c6b-3dd1-a747-4256eb43cc6c/CRC_GC_2001_1_julkaisu.pdf?t=1465380388000 (Luettu 30.3.2023).

YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti No. 5, CRC/GC/2003/5, Lapsen oikeuksien yleissopimuksen yleiset täytäntöönpanotoimenpiteet.

Lapsiasiainvaltuutetun toimisto.

https://lapsiasia.fi/documents/25250457/37288006/CRC_GC_2003_5_julkaisu.pdf/c53ac8fc-f618-3316-a6a9-7bd16424c304/CRC_GC_2003_5_julkaisu.pdf?t=1465380544000 (Luettu 30.3.2023).

YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti No. 12, CRC/C/GC/12, Lapsen oikeus tulla kuulluksi. Lapsiasiainvaltuutetun toimisto.

https://lapsiasia.fi/documents/25250457/37288006/CRC_C_GC_12_julkaisu.pdf/9daac47a-f69f-3258-be52-0d0e34380e69/CRC_C_GC_12_julkaisu.pdf?t=1465380818000 (Luettu 1.4.2023).

YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti No. 14, CRC /C/GC/14, Lapsen oikeus saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon. Lapsiasiainvaltuutetun toimisto.

https://lapsiasia.fi/documents/25250457/37288006/CRC_C_GC_14_julkaisu.%20pdf/c9407429-51cc-308e-a490-dff4d8ef0087/CRC_C_GC_14_julkaisu.pdf?t=1465381208000 (Luettu 30.3.2023).

YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti No. 20, CRC/C/GC/20, Lapsen oikeuksien täytäntöönpanosta nuoruusiässä. Lapsiasiainvaltuutetun toimisto.

[https://lapsiasia.fi/documents/25250457/38754461/CRC_C_GC_20_korjattu2021+\(1\).pdf/01427c3f-dfc4-6006-93fc-b7bd4fe7e4dc/CRC_C_GC_20_korjattu2021+\(1\).pdf?t=1632722328479](https://lapsiasia.fi/documents/25250457/38754461/CRC_C_GC_20_korjattu2021+(1).pdf/01427c3f-dfc4-6006-93fc-b7bd4fe7e4dc/CRC_C_GC_20_korjattu2021+(1).pdf?t=1632722328479) (Luettu 4.4.2023).

YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti No. 24, CRC/C/GC/24, Lapsen oikeuksista rikosoikeusjärjestelmässä. Lapsiasiainvaltuutetun toimisto.

https://lapsiasia.fi/documents/25250457/37295507/CRC_CGC_24_julkaisu.pdf/5d907375-0076-32c9-83c1-b748e7aae8e8/CRC_CGC_24_julkaisu.pdf?t=1599551736000 (Luettu 4.4.2023).

Oikeustapaukset

KKO 1976 II 1
KKO 1978 II 149
KKO 1980 II 13
KKO 1981 II 20
KKO 1981 II 124
KKO 1981 II 170
KKO 1982 II 6
KKO 1982 II 140
KKO 1983 II 26
KKO 1983:41
KKO 1984 II 93
KKO 1987:30
KKO 1991:18
KKO 1991:41
KKO 1991:73
KKO 1993:55
KKO 1994:62
KKO 1995:215
KKO 1996:117
KKO 2008:149
KKO 2003:36
KKO 2005:134
KKO 2008:10
KKO 2011:10

Aineiston oikeustapaukset eritelty liitteessä 2.

Lyhenteet

HE	hallituksen esitys
HeHO	Helsingin hovioikeus
KKO	korkein oikeus
LaVM	lakivaliokunnan mietintö
LiikVakL	liikennevakuutuslaki (460/2016)
LOS	lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus (SopS 60/1991)
PeVL	perustuslakivaliokunnan lausunto
PeVM	perustuslakivaliokunnan mietintö
PL	perustuslaki (731/1999)
SopS	Suomen säädöskokoelman sopimussarja
VaaHO	Vaasan hovioikeus
VahL	vahingonkorvauslaki (412/1974)
vp.	valtiopäivät
YK	Yhdistyneet kansakunnat

Liitteet

Liite 1. Korkeimman oikeuden vahingonkorvauslain voimaantulon jälkeen antamat ratkaisut, joissa sovellettu vahingonkorvauslain 2 luvun 2 pykälää

Ratkaisu	Vahingonaiheuttajan ikä	Korvausvastuun laajuus	Lyhyt kuvaus / perusteluita
KKO 1976 II 1	14, 14 (haaste ilmeisesti kohdistunut vanhempiin)	ei selvää julkisen selosteen perusteella	A ja B aiheuttivat olutta nautittuaan vahinkoa rikosoikeudellisen tunnusmerkistön täyttävällä tahallisella teolla. Vanhemmat vapautettiin korvausvastuusta.
KKO 1978 II 149*	alle 18	kohtuullistettu	Vakuutusyhtiö vaati LiikVakL:n regressio-oikeuden perusteella korvausta vahingon aiheuttajalta. Vahingon aiheuttaja 18 vuotta nuorempi, määrättiin VahL 2:2 §:n mukaan kohtuullisuusharkinnalla.
KKO 1980 II 13	alle 18	täysi korvaus	A oli tunkeutunut tavarataloon, ladannut asekaapista ottamistaan aseista 10 haulikkoampumivalmiiksi. Poliisien tullessa A oli suunnannut haulikon poliiseja kohti sekä ampunut kaksi laukausta. Tuomittiin nuorena henkilönä täyttä ymmärrystä vailla olevana kolmesta murhan yrityksestä. Huomioon ottaen rikosten laatu ei vahingonkorvausta soviteltu VahL 2:2 ja 3 §:n mukaisella kohtuullisuusharkinnalla.
KKO 1981 II 20	17	täysi korvaus	A yhdessä kahden muun kanssa syyllistynyt törkeään varkauteen. Syyllisyytensä rikosta johtuneen vahingon aiheuttamiseen yhtä suuri kuin rikoskumppaneiden syyllisyys. Velvoitettiin yhteisvastuullisesti korvaamaan vahinko täysimääräisesti.
KKO 1981 II 124	16	kohtuullistettu	A oli ammuskellut pienoiskiväärillä kotinsa pihapiirissä. Vanhempien katsottiin laiminlyöneen valvontavelvollisuutensa ja olevan myös korvausvelvollisia.
KKO 1981:170	9	täysi korvaus	Isä oli ohjeistanut lastaan lyömään takaisin. Katsottiin olevan vastuussa pojan aiheuttamista vahingoista ja hänet velvoitettiin suorittamaan korvaus, johon lapsen oli osaksi osallistuttava.

KKO 1982 II 6	16, 16	kohtuullistettu	A ja B kohdistaneet ruumiillista väkivaltaa luokkatoveriaan kohtaan sekä kiristäneet häneltä rahaa. Syytetyt tuomittiin rangaistukseen nuorena henkilönä jatketusta rikoksesta. Korvaus yhteisvastuullista.
KKO 1982 II 140	alle 18	kohtuullistettu	A ottanut auton luvattomasti käyttöön, auto suistui tieltä ja vaurioitui. Vakuutusyhtiö vaati LiikVakL:n regressio-oikeuden perusteella korvausta vahingon aiheuttajalta. Korvausta kohtuullistettiin varallisuusolojen, muiden olosuhteiden takia sekä koska alle 18-vuotias.
KKO 1983 II 26*	15	täysi korvaus	A tahallaan ampunut B:tä kohden ilmakiväärillä. Ottaen huomioon teon tahallisuus ja laatu sekä se, että A teon tehdessään oli kyennyt ymmärtämään siitä aiheutuvan vahingonvaaran, vahingonkorvausta ei soviteltu VahL 2:2 §:n perusteella.
KKO 1983:41	7 (haaste kohdistunut vanhempiin)	korvaus soviteltu VahL 2:1.2 §:n perusteella	Tikka osunut 5-vuotiaan silmään. Vanhempien katsottiin laiminlyöneen valvonnan. Vanhemmat tuomittiin maksamaan korvausta. Korvausta soviteltu VahL 2:1.2 §:n perusteella
KKO 1984 II 93	7, 7	kohtuullistettu	A ja B olivat tuottamuksellaan aiheuttaneet tulipalon, josta aiheutui 250 268 markan vahinko. Veloitettiin yhteisvastuullisesti korvaamaan vahingon määrästä 20 000 markkaa.
KKO 1987:30	kaksi alle 18-vuotiasta	täysi korvaus	A ja B syyllistyneet moottoriajoneuvon luvattomaan käyttöön ja olleet matkustajina autossa C:n ajaessa. C oli alle 15-vuotias.
KKO 1991:18	16	täysi korvaus	A oli käsitellyt ampuma-asetta ja varomattomalla menettelyllä aiheuttanut B:n vammautumisen. Korvattu vastuuvakuutuksesta, kunnes vakuutuksen katto tullut vastaan. Veloitettu korvaamaan yli menevä osuus.
KKO 1991:41	15–18 (tarkkaa ikää ei kerrota)	kohtuullistettu	Vahinko aiheutettu tuottamuksellisella rikoksella. Sen vuoksi ja huomioon ottaen ikänsä ja varallisuusolonsa KKO harkitsee kohtuulliseksi sovitella korvaus puoleen vahingosta. Vastuu yhteisvastuullista.
KKO 1991:73*	(14), 16 vain vanhempi oikeudessa	kohtuullistettu	Alle 15-vuotias sytyttänyt jätessäliöt palamaan, tuli levinnyt rakennukseen. Hänen seurassaan ollut A ei ole estänyt vahingon syntymistä. Katsottiin myötävaikuttaneen ja suhtautuneen menettelyyn hyväksyvästi. Veloitettiin maksamaan vahingonkorvausta.

KKO 1993:55	12, 12	kohtuullistettu	A ja B kaataneet maahan tulenarkaa ainetta. Aine lehahti tuleen ja aiheutti vaikeita palovammoja 8-vuotiaalle C:lle. Vahingonkorvausta soviteltiin ottamalla huomioon A:n ja B:n ikä.
KKO 1994:62*	alle 18, tekijöinä myös alle 15-vuotiaita (ei oikeudessa)	täysi korvaus	B ja C olivat sekä joukko muita henkilöitä olivat hakanneet ja potkineet A:ta sekä vailleet A:n palavalla nesteellä ja sytyttäneet tämän tuleen. B ja C olivat tahallaan aiheuttaneet vaikeat ruumiinvammat ja hengenvaaran.
KKO 1996:117*	13, 13	ei korvausvastuuta / kohtuullistettu	A oli ripustanut asuinrakennuksen seinälle vaatteen ja sytyttänyt sen palamaan. B ei ollut myötävaikuttanut vahingon syntymiseen. Pelkkä mukana oleminen ei riittänyt osoittamaan sellaista vahingonaiheuttajan menettelyn hyväksymistä, joka johtaisi korvausvelvollisuuteen. A:n korvaus kohtuullistettiin puoleen aiheutetusta vahingosta.
KKO 2003:36 *	17	täysi korvaus	Kokenut tietokonealan harrastaja oli yrittänyt murtaa turvajärjestelyn. KKO katsoi, ettei ole perusteltua sovitella (korvaus 75 000 mk).

*Tapausta käsitelty tarkemmin alaluvussa 2.2.

Liite 2. Aineiston oikeustapaukset

Tuomioistuim	Tuomion antamisvuosi	Ratkaisun diaarinumero	Asia*
Helsingin hovioikeus	2013	13/118392	Rikokseen perustuva vahingonkorvaus
Helsingin hovioikeus	2014	14/145968	Pahoinpitely nuorena henkilönä
Helsingin kärjäoikeus	2014	14/109423	Törkeä ryöstö ym.
Helsingin hovioikeus	2015	15/119291	Pahoinpitely nuorena henkilönä, Rikokseen perustuva vahingonkorvaus.
Helsingin hovioikeus	2015	15/126339	Varkaus ym.
Helsingin hovioikeus	2015	15/128621	Väärä ilmianto ym.
Hyvinkään kärjäoikeus	2015	15/139701	Ryöstö ym.

Helsingin hovioikeus	2016	16/129936	Nuorena henkilönä tehty ryöstö
Hyvinkään kärjäoikeus	2016	16/118046	Törkeä vahingonteko
Helsingin hovioikeus	2018	18/136884	Pahoinpitely nuorena henkilönä ym.
Helsingin hovioikeus	2018	18/137964	Vahingonteko ym.
Helsingin kärjäoikeus	2018	18/142541	Pahoinpitely nuorena henkilönä
Helsingin hovioikeus	2019	19/110515	Vahingonteko ym.
Helsingin kärjäoikeus	2019	18/153705	Sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan kuvan levittäminen ym.
Helsingin kärjäoikeus	2019	19/111458	Törkeä ryöstö nuorena henkilönä
Helsingin hovioikeus	2019	19/123127	Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö nuorena henkilönä ym.
Helsingin hovioikeus	2019	19/130418	Törkeä vahingonteko nuorena henkilönä ym.
Helsingin hovioikeus	2019	19/157011	Avunanto ryöstöön
Helsingin hovioikeus	2020	20/102177	Törkeä pahoinpitely nuorena henkilönä ym.
Helsingin hovioikeus	2020	20/142117	Törkeä pahoinpitely
Länsi-Uudenmaan kärjäoikeus	2020	20/151167	Törkeä liikenneturvallisuuden vaarantaminen ym.
Itä-Uudenmaan kärjäoikeus	2020	20/102728	Törkeä vahingonteko
Helsingin hovioikeus	2020	21/139145	Rikokseen perustuva vahingonkorvaus nuorena henkilönä tehtyä varkautta
Helsingin hovioikeus	2021	21/143749	Vammantuottamus ym.
Helsingin kärjäoikeus	2021	21/130360	Tappo ym.
Helsingin hovioikeus	2022	22/100219	Ryöstö ym.
Helsingin hovioikeus	2022	22/107941	Ryöstö nuorena henkilönä
Helsingin hovioikeus	2022	22/126593	Tuhtotyö nuorena henkilönä ym.

Rovaniemen hovioikeus	2010	10/742	Nuorena henkilönä tehty tapon yritys ym.
Rovaniemen hovioikeus	2011	11/926	Rikokseen perustuva vahingonkorvaus
Rovaniemen hovioikeus	2012	12/418	Nuorena henkilönä tehty tapon yritys ym.
Rovaniemen hovioikeus	2014	14/126793	Ryöstö ym.
Rovaniemen hovioikeus	2014	14/149665	Nuorena henkilönä tehty ryöstön yritys
Rovaniemen hovioikeus	2014	14/120829	Nuorena henkilönä tehty pahoinpitely
Rovaniemen hovioikeus	2014	14/155198	Vahingonteko nuorena henkilönä
Rovaniemen hovioikeus	2015	15/117928	Törkeä vahingonteko ym.
Rovaniemen hovioikeus	2016	16/109184	Rikokseen perustuva vahingonkorvaus
Rovaniemen hovioikeus	2016	16/109142	Törkeä kirjanpitorikos nuorena henkilönä ym.
Rovaniemen hovioikeus	2018	18/128234	Törkeä pahoinpitely nuorena henkilönä.
Itä-Suomen hovioikeus	2016	16/113176	Rikokseen perustuva vahingonkorvaus
Itä-Suomen hovioikeus	2022	22/118649	Törkeä varkaus ym.
Itä-Suomen hovioikeus	2015	15/121976	Nuorena henkilönä varomaton käsittely
Itä-Suomen hovioikeus	2022	22/122676	Törkeä liikenneturvallisuuden vaarantaminen ym.
Itä-Suomen hovioikeus	2016	16/124526	Vahingonteko nuorena henkilönä
Itä-Suomen hovioikeus	2016	16/126050	Rikokseen perustuva vahingonkorvaus
Itä-Suomen hovioikeus	2022	22/134592	Rikokseen perustuva vahingonkorvaus
Itä-Suomen hovioikeus	2022	22/135169	Törkeä veropetos ym.
Itä-Suomen hovioikeus	2015	15/138011	Rikokseen perustuva vahingonkorvaus
Itä-Suomen hovioikeus	2015	15/139886	Tuhotyö ym.

Itä-Suomen hovioikeus	2014	14/145060	Pahoinpitely
Itä-Suomen hovioikeus	2017	17/146581	Rikokseen perustuva vahingonkorvaus
Itä-Suomen hovioikeus	2014	14/152131	Rikokseen perustuva vahingonkorvaus
Itä-Suomen hovioikeus	2014	14/118612	Törkeä varkaus ym.
Vaasan hovioikeus	2020	20/116700	Pahoinpitely nuorena henkilönä
Vaasan hovioikeus	2020	20/118060	Vahingonkorvaus törkeää liikenneturvallisuuden vaarantamista ym. koskevassa asiassa
Keski-Suomen kärjäoikeus	2020	20/127387	Vahingonteko nuorena henkilönä
Vaasan hovioikeus	2021	21/128968	Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö
Vaasan hovioikeus	2022	22/103282	Virkamiehen väkivaltainen vastustaminen nuorena henkilönä ym.
Vaasan hovioikeus	2022	22/107947	Vahingonkorvaus törkeää liikenneturvallisuuden vaarantamista nuorena henkilönä koskevassa asiassa
Turun hovioikeus	2021	21/109182	Virkamiehen väkivaltainen vastustaminen ym.
Turun hovioikeus	2021	21/109786	Ryöstö.
Turun hovioikeus	2019	19/125893	Tuhotyö nuorena henkilönä.
Turun hovioikeus	2016	16/127952	Tuhotyö.
Turun hovioikeus	2016	16/128987	Rikokseen perustuva vahingonkorvaus
Turun hovioikeus	2016	16/128090	Rikokseen perustuva vahingonkorvaus
Turun hovioikeus	2021	21/130274	Törkeä vahingonteko nuorena henkilönä
Turun hovioikeus	2022	22/139640	Vahingonteko nuorena henkilönä
Turun hovioikeus	2015	15/144123	Rikokseen perustuva vahingonkorvaus

*Asia perustuu ratkaisun asianimikkeeseen, eikä välttämättä vastaa henkilölle syyksiluettua tuomiota

1 Johdanto

1.1 Aluksi

Nykyinen vahingonkorvauslaki (412/1974; VahL) on ollut voimassa viitisenkymmentä vuotta. Sitä ennen yksityisoikeudellisessa sääntelyssämme ei ollut yleisiä vahingonkorvaussäännöksiä, vaan ne oli kirjattu rikoslakiin. Toisin kuin rikosoikeudessa, vahingonkorvausoikeudessa ei ole vastuukärajaa. Vahingonkorvauslain mukaan alaikäinen voi joutua korvaamaan aiheuttamansa vahingon – joka esimerkiksi tulitikkuleikkien seurauksena voi nousta huomattavan suureksi.

Vahingonkorvauslain säätämisen jälkeen perus- ja ihmisoikeusajattelu on ujuttautunut osaksi oikeusjärjestystä. Suomi on vuosituhannen vaihteen molemmin puolin sitoutunut useisiin ihmisoikeussopimuksiin. Myös perustuslakimme on myllätty uusiksi. Puoli vuosisataa sitten säädetty oikeutemme ei välttämättä ole kaikilta osin yhteensopiva myöhemmin omaksuttujen perus- ja ihmisoikeusnormien kanssa.

Tarkastelen tutkielmassani alaikäisten vahingonkorvausvastuuta. Ennakkohypoteesini on, että voimassa olevassa alaikäisten vahingonkorvausvastuuta koskevassa sääntelyssä ja sen soveltamisessa on havaittavissa ristiriitoja lapsen perusoikeussuojan, erityisesti lapsen oikeuksien sopimuksen (SopS 60/1991; LOS), näkökulmasta. Pysin tutkielmassa muodostamaan kokonaiskuvan siitä, miten lasten vahingonkorvausvastuuta arvioidaan voimassa olevan oikeuden, viimeaikaisen oikeuskäytännön sekä lasten oikeuksien näkökulmasta¹. Lisäksi tutkielman tavoitteena on määritellä voimassa olevalle oikeudelle perusoikeusmyönteinen tulkintasuositus.

Vahingonkorvausoikeus jaetaan vakiintuneesti sopimukseenulkoiseen ja sopimusperusteiseen korvausvastuuseen. Tarkastelen tutkielmassa sopimukseenulkoista korvausvastuuta. Niin ollen sopimusperusteinen korvausvastuu rajautuu tarkastelun ulkopuolelle, vaikka toki joissain oloissa alaikäiset voivat olla myös sopimusperusteisen korvausvastuun osapuolia. Myös huoltajien korvausvastuu jää tutkielman tarkastelun ulkopuolelle.

¹ Lapsilla tarkoitan alle 18-vuotiaita. Käytän tutkielmassa lapsen ja alaikäisen käsitteitä synonyymeinä. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 1 artiklan mukaisesti lapsella tarkoitetaan jokaista alle 18-vuotiaasta henkilöä. Myös kansallisessa lainsäädännössä, esimerkiksi lastensuojelulaissa, lapsena pidetään alle 18-vuotiaista.

Alaikäisiä koskevan vahingonkorvauslain säännöksen mukaan alle 18-vuotias on velvollinen korvaamaan vahingosta määrän, joka tietyt seikat huomioiden harkitaan *kohtuulliseksi*. Säännöksessä ei puhuta sovittelusta, toisin kuin esimerkiksi oikeustoimilain 36 §:ssä tai vahingonkorvauslain ns. yleisessä sovittelusäännöksessä (VahL 2:1.2). Sekä oikeuskirjallisuudessa että oikeuskäytännössä puhutaan toisinaan alaikäisen korvausvastuun yhteydessä sovittelusta.² Puhun itse alaikäisten kohdalla sovittelun sijaan *korvauksen kohtuullistamisesta*.

1.2 Tutkimuskysymykset ja -menetelmät

Tutkimuskysymykset, aineisto, jolla pyrin vastaamaan kuhunkin tutkimuskysymykseen, hyödynnettävät tutkimusmenetelmät sekä asiaa käsittelevä luku eritellään taulukossa 1.

Taulukko 1. Tutkimuskysymykset

Taustoittava tutkimuskysymys	Aineisto	Hyödynnettävä menetelmä	Asiaa käsittelevä luku
Miten lapsen vahingonkorvausvastuu määräytyy voimassa olevassa sääntelyssä?	vahingonkorvauslaki, vahingonkorvauslain esityöt, oikeuskirjallisuus sekä korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntö	laintulkintaoppi	luku 2: Alaikäisen korvausvastuun nykytila

Varsinaiset tutkimuskysymykset	Aineisto	Hyödynnettävä menetelmä	Asiaa käsittelevä luku
1. Mitkä ovat alaikäisen vahingonkorvausvastuun kipupisteet lapsen perusoikeussuojan näkökulmasta?	oikeuskirjallisuus, lapsen oikeuksien sopimus, perustuslaki	laintulkintaoppi	luku 3.4: Alaikäisen korvausvastuun kipupisteet perusoikeussuojan näkökulmasta
Mikä on lapsen perusoikeussuojan sisältö?			luku 3: Lapsen perusoikeuksien suojaaminen

² Korkeimman oikeuden sanavalintaa on myös kritisoitu. Esimerkiksi Saarnilehdon mukaan korkeimman oikeuden käyttämien termien valinta ei aina ole erityisen onnistunutta. Hänen mukaansa alaikäisen korvausvastuun määrittäminen pitäisi erottaa sovittelusta. Ks. esim. Saarnilehto, Oikeustapauskommentti KKO 1991:41, LM 1991, s. 1305. Esimerkiksi Hemmo puhuu VahL 2:2 §:stä sovittelusäännöksenä, joskin hänen mukaansa säännöksen sanamuodon perusteella kyse ei ole varsinaisesta sovittelusäännöksestä. ks. Hemmo, Vahingonkorvauksen sovittelu ja moderni korvausoikeus 1996, s. 14.

2. Mitä ongelmia VahL 2:2 §:n viimeaikaisessa soveltamisessa on havaittavissa lapsen perusoikeussuojan näkökulmasta?	tutkimusaineisto	laadullinen sekä määrällinen sisällönanalyysi ja aineistolähtöinen teemoittelu	luku 5.1: VahL 2:2 §:n soveltamiseen liittyvät ongelmat lapsen perusoikeussuojan näkökulmasta
Miten lapsen korvausvastuuta on viimeaikaisessa oikeuskäytännössä?			luku 4: VahL 2:2 §:n soveltaminen viimeaikaisessa oikeuskäytännössä
3. Mikä olisi VahL 2:2 §:n perusoikeusmyönteinen laintulkinta?	tutkimusaineisto, oikeuskirjallisuus, lapsen oikeuksien sopimus	perusoikeusmyönteinen laintulkintaoppi	luku 5.2: VahL 2:2 §:n perusoikeusmyönteinen laintulkinta

Selvitän ensin, *miten lapsen vahingonkorvausvastuu määräytyy voimassa olevan oikeuden mukaan*. Aineistona hyödynnän vahingonkorvauslakia ja sen esitöitä sekä oikeuskirjallisuudessa esitettyjä kannanottoja alaikäisen vahingonkorvausvastuuta koskevan säännöksen soveltamisesta. Lisäksi käyn läpi korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntöä aiheesta.

Tutkielmassa on kolme päätutkimuskysymystä. Ensimmäisenä varsinaisena tutkimuskysymyksenä selvitän, *mitkä ovat alaikäisen vahingonkorvausvastuun kipupisteitä lapsen perusoikeussuojan näkökulmasta*. Tarkastelen yleisellä tasolla lapsen oikeuksien kehitystä sekä lapsen perusoikeussuojaa perustuslain ja YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen näkökulmasta. Pyrin löytämään näistä ristiriitaisuuksia suhteessa voimassa olevaan oikeuteen. Lisäksi käyn läpi kansallisessa ja kansainvälisessä tutkimuksessa esitettyjä havaintoja ja näkökulmia liittyen lapsen vahingonkorvausvastuun ongelmallisuuteen.

Toisena varsinaisena tutkimuskysymyksenä selvitän, *mitä ongelmia alaikäisiä koskevan vahingonkorvaussäännöksen viimeaikaisessa soveltamisessa on havaittavissa lapsen perusoikeussuojan näkökulmasta*. Vastatakseni kysymykseen tarkastelen vahingonkorvauslain 2 luvun 2 pykälän soveltamista viimeaikaisessa oikeuskäytännössä. Hyödynnän analyysissa pääosin laadullista sisällönanalyysia. Selvitän ensin, *miten lasten vahingonkorvausvastuuta on arvioitu tutkimusaineiston ratkaisuissa*. Vastauksena tutkimuskysymykseen pyrin löytämään tutkimusaineistosta teemoja, joita voi pitää ongelmallisina lapsen perusoikeussuojan näkökulmasta.

Kolmantena varsinaisena tutkimuskysymyksenä selvitän, mikä olisi alaikäisiä koskevan vahingonkorvaussäännöksen perusoikeusmyönteinen tulkinta. Tutkielmani ennakkohypoteesi on, ettei VahL 2 luvun 2 pykälää kaikissa tapauksissa tulkita perusoikeusmyönteisesti. Pyrin vastaamaan tutkimusaineiston sekä aiempien tutkimuskysymysten tulosten pohjalta siihen, miten säännöstä tulisi tulkita, jotta lapselle perustuslaissa sekä lapsen oikeuksien sopimuksessa turvatut oikeudet toteutuisivat mahdollisimman täysimääräisesti nykylainsäädännön puitteissa.

Tarkastelen voimassa olevaa oikeutta osin kriittisesti perusoikeusmyönteisestä näkökulmasta. Tutkielman lähestymistavan voi nähdä olevan yhdistelmä sekä analyttis-deskriptiivistä, normatiivis-kriittistä että perusoikeuskeskeistä laintulkintaoppia.³ Pyrin yhtäältä kuvaamaan voimassa olevan oikeuden tämänhetkistä merkitysisältöä sekä toisaalta esittämään tulkintasuosituksia siitä, miten voimassa olevaa oikeutta tulisi tulkita, jotta tulkinta olisi paras mahdollinen lapsen perusoikeussuojan toteutumisen näkökulmasta.⁴

Tutkielmassa on myös empiirinen ulottuvuus, sillä olen koonnut viimeaikaisesta oikeuskäytännöstä tutkimusaineiston. Keskeisinä empiirisinä menetelminä hyödynnän laadullista sisällönanalyysia sekä aineistolähtöistä teemoittelua. Teemoittelulla tarkoitan tässä yhteydessä laadullisen analyysin menetelmää, jossa tutkimusaineistosta pyritään löytämään ja hahmottamaan tutkimusongelman kannalta keskeisiä teemoja.⁵

1.3 Tutkimusaineisto

Osana työtä tarkastelen lapsia koskevan vahingonkorvaussäännöksen soveltamista viimeaikaisessa oikeuskäytännössä. Tätä tarkastelua varten olen koonnut tutkimusaineiston, joka koostuu vuosina 2010–2022 annetuista tuomioistuinratkaisuista, joissa on viitattu alaikäisten vahingonkorvausvastuuta koskevaan säännökseen eli vahingonkorvauslain 2 luvun 2 pykälään. Viittaan työssä tutkimusaineistoon pääasiassa termillä *aineisto*.

³ Analyttis-deskriptiivisessä lähestymistavassa pyrkimyksenä on kuvata voimassa olevan oikeuden sisältö totuudenmukaisena ja vapaana esimerkiksi ideologisista tai arvoihin sidotuista näkökulmista. Kriittisnormatiivisessa lähestymistavassa arvosidonnaiset preferenssit liitetään avoimesti osaksi tutkimusta. Tällöin tavoitteena on perustella paras mahdollinen tulkinta voimassa olevasta oikeudesta. Ks. Siltala Oikeustieteen tieteenteoria 2003, s. 141–143.

⁴ ks. Siltala, Oikeustieteen tieteenteoria 2003, s. 141.

⁵ Alvesalo – Ervasti, Oikeus yhteiskunnassa – näkökulmia oikeussosiologiaan 2006, s. 26.

Tein joulukuussa 2022 aineistopyynnön ja pyysin hovioikeuksista kaikki heidän 2000-luvulla antamansa ratkaisut, joissa on sovellettu VahL 2 luvun 2 pykälää.⁶ Ratkaisut painottuivat 2010- ja -20-luvuille, joten päädyin rajaamaan aineistoa siten, että otin lähempään tarkasteluun vuonna 2010 ja sen jälkeen annetut ratkaisut. Tällöin myös eri hovioikeuksista saamani ratkaisut ovat keskenään ajallisesti vertailukelpoisia. Ratkaisuissa oli mukana muutamia tapauksia, joissa ei tosiasiallisesti ollut kyse alaikäisten korvausvastuusta. En ole ottanut niitä mukaan aineistoon. Tarkastelun ulkopuolelle karsiutuivat myös tapaukset, joissa hovioikeusvaiheessa ei enää käsitelty yksityisoikeudellisia vahingonkorvausvaatimuksia.

Osa ratkaisuista ei saanut hovioikeuden myöntämää jatkokäsittelylupaa, eikä hovioikeus niin ollen käsitellyt tapausta. Olen ottanut joitain tällaisia tapauksia aineistoon mukaan, mikäli niissä on ollut aiheen kannalta kiinnostava kysymyksenasettelu tai tapaukseen on liittynyt jokin muu kiinnostavana pitämäni seikka. Näin ollen tutkimusaineisto on koottu jossain määrin harkinnanvaraisesti.

Huomionarvoista on, ettei tuomioistuimien kaikissa tapauksissa ole maininnut ratkaisussaan lainkaan vahingonkorvauslain 2 luvun 2 pykälää. Muutamassa tapauksessa käräjäoikeuden tuomiossa ei ole säännöksestä lainkaan mainintaa. Tällöin henkilö, johon vahingonkorvausvaatimus on kohdistunut, on esimerkiksi vedonnut säännökseen ratkaisun muutoksenhakuvaiheessa. Näin ollen tutkimusaineistoni ei oletettavasti kata kaikkia alaikäisiin liittyviä vahingonkorvausta koskevia hovioikeusratkaisuja, sillä on mahdollista, että joissain alaikäisiä koskevissa tapauksissa ei viitata Vahl 2:2 §:ään. Näin voi olla etenkin sellaisten alaikäisten kohdalla, jotka lähestyvät täysi-ikäisyyttä.

Olen lukenut aineiston ratkaisut useaan kertaan läpi ja sen myötä hahmottanut VahL 2 luvun 2 pykälän soveltamiseen liittyviä toistuvia teemoja sekä argumentteja. Näistä teemoista ja oikeuden perusteluista nostan sitaatteja, joita hyödynnän osana analyysia. Lisäksi olen koonnut SPSS-matriisin, johon olen liittännyt muun muassa tiedot vahingonaiheuttajan iästä, korvausvastuun laajuudesta ja korvausmääristä. Aineiston kokoaminen tilastomuotoon

⁶ Kaikista hovioikeuksista toimitettiin ratkaisuja. Vaasan hovioikeudesta saamani vastauksen mukaan kyseisen tuomioistuimen ratkaisut ovat sähköisinä vuodesta 2015 eteenpäin, ja minulle toimitettiin yhteensä 12 ratkaisua, jotka on annettu vuosina 2019–2022. Itä-Suomen hovioikeudesta toimitettiin 16 ratkaisua vuosilta 2014–2022, ja Turun hovioikeudesta 19 ratkaisua vuosilta 2004–2022. Rovaniemen hovioikeudesta saamani 14 ratkaisua on annettu vuosina 2004–2018, ja Helsingin hovioikeudesta saamani 48 ratkaisua puolestaan vuosina 2001–2022. Kouvolan hovioikeus on yhdistynyt Itä-Suomen hovioikeuteen 1.4.2014. Kouvolan hovioikeuden antamat ratkaisut on oletettavasti yhdistetty Itä-Suomen hovioikeuden arkistojärjestelmiin. Saamiini ratkaisuihin ei kuitenkaan sisältynyt Kouvolan hovioikeuden antamia ratkaisuja.

mahdollistaa laadullisen sisällönanalyysin lisäksi myös kevytmuotoisen määrällisen sisällönanalyysin tekemisen. Ratkaisujen otanta on kuitenkin sen verran pieni, ettei sillä pysty tekemään tilastollisesti merkittävää määrällistä analyysia. Tarkastelun pääpaino on siten laadullisessa tarkastelussa, ja aineisto (n=68) on siihen sopivan kokoinen. Suurempi aineisto olisi sisällöllisesti vaikeammin hallittava.

1.4 Yleistä vahingonkorvausoikeudesta

Tässä alaluvussa käsittelen lyhyesti vahingonkorvausoikeuden käsitteitä sekä periaatteita. Tarkoituksena on muodostaa yleiskuva vahingonkorvausoikeudesta ja tekijöistä, jotka vaikuttavat myös alaikäisten korvausvastuun taustalla.

Vahingonkorvausoikeudessa on yksinkertaistetusti kyse siitä, miten vahingosta aiheutuvat epäsuotuisat seuraukset jaetaan vahingonkärsijän ja vahingonaiheuttajan kesken.

Vahingonkorvausvastuun avulla näitä epäedullisia seurauksia ohjataan vahinkoa kärsineeltä sen aiheuttajalle.⁷ Sääntelyn vaikuttimena on nähty olevan sekä preventiivinen eli ennalta ehkäisevä että reparatiivinen eli vahingonkärsijää hyvittävä ja vahingon korjaava vaikutus.⁸

Vahingonkorvausoikeudessa on pidetty periaatteellisenä lähtökohtana niin sanottua täyden korvauksen periaatetta eli sitä, että aiheutunut vahinko korvataan täysimääräisenä.⁹

Todellisuudessa pääsääntö ei läheskään aina toteudu. Esimerkiksi vahingon ennakoitavuus, vahingonkärsijän myötävaikutus vahingon syntymiseen sekä mahdollisuus korvausvastuun sovitteluun vaikuttavat korvauksen suuruuteen.¹⁰

1.4.1 Vastuuperusteista

Oikeuskirjallisuudessa puhutaan vahingonkorvausvastuun yleisistä edellytyksistä eli vastuuperusteista. Ne määrittelevät sitä, milloin henkilö voi joutua korvausvastuuseen.

Vastuuperusteita katsotaan olevan kolme: tuottamus, korvattavan vahingon aiheutuminen sekä oikeudellisesti merkittävä syy-yhteys kahden edellä mainitun välillä.¹¹

⁷ Ståhlberg – Karhu, Suomen vahingonkorvausoikeus 2013, s. 7.

⁸ ks. esim. Ståhlberg – Karhu, Suomen vahingonkorvausoikeus 2013, s. 7–8.

⁹ ks. esim. Ståhlberg – Karhu, Suomen vahingonkorvausoikeus 2013, s. 397.

¹⁰ ks. Hemmo, Vahingonkorvauksen sovittelu ja moderni korvausoikeus 1996, s.10–11.

¹¹ ks. esim. Ståhlberg – Karhu, Suomen vahingonkorvausoikeus 2013, s.71–71; Hahto, Tuottamus vahingonkorvausoikeudessa 2008, s. 1–2.

Korvausvastuun syntyminen edellyttää ensinnäkin tuottamusta. Vahingonkorvausoikeudessa tuottamus käsittää sekä tahallisella teolla että huolimattomuudella tai varomattomuudella aiheutetut vahingot.¹² Korvausvastuun syntyminen edellyttää, että toiminta on ollut moitittavaa, eikä kyseessä ole esimerkiksi tapaturma.¹³ Tuottamusvastuuta on pidetty vahingonkorvausvastuun johtavana vastuuperusteena.¹⁴ Toisaalta tuottamusvastuun aseman on nähty heikentyneen, sillä sen rinnalle on tullut vaihtoehtoisia korvausmuotoja, kuten pakollisia vakuutuksia.¹⁵ Myös lasten kohdalla erilaisten vastuuvakuutusten ottaminen on mahdollista.¹⁶ Lapsen aiheuttaman vahingon tuottamusarviointia käsitellään tarkemmin alaluvussa 2.1.1.

Toiseksi korvausvastuun syntyminen edellyttää korvattavan vahingon syntymistä. Vastuuperusteen nojalla ei synny velvollisuutta korvata kaikkia mahdollisia vahingonteosta aiheutuneita seurauksia.¹⁷ Korvattavia vahinkolajeja käsitellään lyhyesti seuraavassa alaluvussa.

Kolmanneksi vahingonkorvausvelvollisuuden syntyminen edellyttää oikeudellisesti merkittävää syy-yhteyttä teon ja vahingon välillä. Vahingon aiheuttaja voi joutua korvausvastuuseen aiheuttamastaan vahingosta vain, mikäli hänen toimintansa on ollut syynä vahingon syntymiseen, eikä vahinkoa olisi syntynyt ilman kyseistä toimintaa. Niin ollen vahingon aiheuttaja ei voi olla vastuussa vahingosta, jonka syntymiseen on vaikuttanut jokin muu syy tai vahingosta, joka olisi syntynyt joka tapauksessa ilman hänen myötävaikutustaan.

1.4.2 Korvattavista vahingoista

Korvattavat vahingot jaotellaan kolmeen pääryhmään: henkilö-, esine- sekä varallisuusvahingoiksi. Jaottelun taustalla ovat aiheutuneen vahingon epäsuotuisten seurausten ilmenemiskohteet.¹⁸

¹² Ståhlberg – Karhu, Suomen vahingonkorvausoikeus 2013, s. 79.

¹³ Muissa laeissa säädetty tuottamusvastuu voi määräytyä vahingonkorvauslaista riippumatta ja poiketa vahingonkorvauslain mukaisesta vastuusta. VahL ei myöskään rajoita tuottamuksesta riippumatonta, ns. ankaran vastuun, syntymistä ja kehitystä. Tällainen ankara vastuu voi tapahtua esimerkiksi erillislainsäädännön nojalla. Ks. Ståhlberg – Karhu, Suomen vahingonkorvausoikeus 2013, s. 80–81.

¹⁴ esim. Hemmo, Vahingonkorvausoikeus 2005, s. 23.

¹⁵ Hahto, Tuottamus vahingonkorvausoikeudessa 2008, s. 6.

¹⁶ Vastuuvakuutuksia on ollut saatavilla 1930-luvulta lähtien. Keskinäinen vakuutusyhtiö Sampo lanseerasi yleisen vastuuvakuutuksen vuonna 1933. ks. Keskinäisen vakuutusyhtiö Sammon asiamieslehti 1.8.1933 nro 8, s. 3–5.

¹⁷ Ståhlberg – Karhu, Suomen vahingonkorvausoikeus 2013, s. 290.

¹⁸ Ståhlberg – Karhu, Suomen vahingonkorvausoikeus 2013, s. 291.

Henkilövahinkoa ei määritellä vahingonkorvauslaissa. Henkilövahingossa on kyse ihmisen lääketieteellisesti todettavissa olevasta terveydentilan epäedullisesta muutoksesta.¹⁹ Kyse voi fyysisestä tai psyykkisestä vahingosta, kuten esimerkiksi väkivallanteosta aiheutuneesta kivusta, kosmeettisesta haitasta tai pysyvästä vammasta.

Esinevahingoilla tarkoitetaan irtaimen tai kiinteän esineen vaurioitumista tai tuhoutumista. Esinevahingot voivat ilmetä suorina vahinkoina, kuten korjauskustannuksina, tai epäsuorina tulon menettämisinä. Toisin kuin henkilövahinkojen, esinevahinkojen taloudellinen korvattava arvo on yleensä määriteltävissä.²⁰

Varallisuusvahingolla tarkoitetaan puolestaan taloudellisia vahinkoja. Varallisuusvahinko voi olla seurausta henkilö- tai esinevahingosta, esimerkiksi ansionmenetyksiä tai sairaanhoitokustannuksia, tai se voi olla niistä riippumaton vahinko. Tällöin puhutaan niin sanotusta puhtaasta varallisuusvahingosta. Puhtaassa varallisuusvahingossa voi olla kyse esimerkiksi hyvän tavan vastaisesta menettelystä, jolla aiheutetaan mainehaitta, joka puolestaan vaikuttaa yrityksen liiketoiminnan heikentymiseen.²¹

Edellä esitelty jaottelu kolmeen ei ole tyhjentävä. Esimerkiksi pelkkää kärsimystä ei pidetä henkilövahinkona. Kärsimysvahingot kuitenkin tyypillisesti käsitellään henkilöön liittyvinä vahinkoina varsinaisten henkilövahinkojen yhteydessä.²² Kärsimyskorvauksella hyvitetään henkilön itsetunnon ja ihmisarvon loukkaamista, eikä siihen liity lääketieteellisesti todettavaa muutosta.²³

1.4.3 Vahingonaiheuttajien yhteisvastuusta

Vahingon voi aiheuttaa myös useampi henkilö yhdessä. Vahingonkorvauslain 6 luvun 2 pykälässä säädetään vahingon korvaamisesta tapauksessa, jossa vahingon on aiheuttanut kaksi tai useampi henkilö. Säännöksen mukaan tällaisessa tapauksessa vahingon aiheuttajat ovat velvollisia korvaamaan vahingon yhteisvastuullisesti.

Käytännössä yhteisvastuullisuus tarkoittaa sitä, että vahingonkärsijän ei tarvitse vaatia vahingonkorvausta erikseen jokaiselta vahingonaiheuttajalta. Vahingon kärsinyt voi vaatia

¹⁹ Ks. HE 167/2003 vp., s. 29.

²⁰ Ståhlberg – Karhu, Suomen vahingonkorvausoikeus 2013, s. 313.

²¹ Puhtaasta varallisuusvahingosta ks. esim. Ståhlberg – Karhu, Suomen vahingonkorvausoikeus 2013, s. 321.

²² Ståhlberg – Karhu, Suomen vahingonkorvausoikeus 2013, s. 290.

²³ Ståhlberg – Karhu, Suomen vahingonkorvausoikeus 2013, s. 305.

korvausta täysimääräisesti keneltä tahansa ja esimerkiksi vain yhdeltä vahingon aiheuttaneista.²⁴

Yhteisvastuu ei kuitenkaan ole poikkeuksetonta, sillä korvausvelvollisten vastuu ei välttämättä ole samansuuruista. Mikäli vahingon aiheuttajan korvausvastuuta sovitellaan tai kohtuullistetaan, vastaa henkilö vahingonkorvauksesta vain tuomitun määrän verran. Näin ollen alaikäisen vahingonaiheuttajan vastuu voi olla suppeampaa kuin muiden vahingonaiheuttajien vastuu.

Vahingonkorvauslain 6 luvun 3 pykälän mukaan tuomioistuimen tulee jakaa korvausmäärä korvausvelvollisten kesken sen mukaan kuin se harkitsee kohtuulliseksi. Tuomioistuimen tulee ottaa harkinnassa huomioon muun muassa kunkin korvausvelvollisen syyllisyyden määrä. Säännöksen mukaan myös vahingonkorvausvelvollisella, joka on maksanut vahingonkorvausta yli oman osuutensa, on oikeus saada osuutensa takaisin muilta korvausvelvollisilta. Kuitenkin jos joku korvausvelvollisista on ilmeisen maksukyvytön tai hänen oleskelupaikkansa on tuntematon, on säännöksen mukaan muiden korvausvelvollisten maksettava hänen osuutensa korvauksesta.

Oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että vastaajien tulisi sopia etukäteen jakoperuste tai ajaa saman jutun yhteydessä kannetta keskinäisestä jaosta. Muussa tapauksessa solidaarinen yhteisvastuu voi aiheuttaa epäselviä tilanteita siitä, kuka on velvollinen maksamaan mitään.²⁵

1.4.4 Vahingonkorvausoikeuden yhteydestä rikosoikeuteen

Vahingonkorvausoikeudella on läheinen suhde rikosoikeuteen. Ennen vahingonkorvauslain säätämistä vahingonkorvausta koskevat säännökset olivat rikoslaissa. Aiemmin vahingonkorvausoikeus myös ymmärrettiin yhdeksi rangaistusmuodoksi. Sittemmin vahingonkorvausoikeus on erotettu rangaistuksesta ja sille on hahmottunut oma funktionsa.²⁶

Vahingonkorvausoikeudella ja rikosoikeudella on edelleen paljon yhteistä.

Vahingonkorvausvastuu tulee usein arvioitavaksi rikosoikeudellisen vastuun myötä.

Molemmat oikeudenalat myös tavoittelevat pitkälti samaa eli perusoikeuksien suojelemista.

²⁴ Ståhlberg – Karhu, Suomen vahingonkorvausoikeus 2013, s. 269.

²⁵ Ståhlberg – Karhu, Suomen vahingonkorvausoikeus 2013, s. 270–271.

²⁶ Esimerkiksi vuoden 1734 lain mukaisesti osa sakkorangaistuksista voitiin muuntaa kuritukseksi, jos rahaa tai tavaraa ei ollut. Esimerkiksi vuoden 1734 rikoskaaren alaikäisen varkautta koskevan 50 §:n mukaisesti alaikäisen saama sakko voitiin muuntaa aina kuritusrangaistukseksi, jos alaikäisellä ei ollut tavaraa tai rahaa. Ks. Riekkinen, Lasten tuottamsvastuu – luokkayhteiskunnan normi 2012, s. 392.

Tarkastelukulma ja asemointi ovat oikeudenaloilla kuitenkin erilaiset. Rikosoikeudessa keskiössä on tekijän ja yhteiskunnan välisen konfliktin selvittäminen.

Vahingonkorvausoikeudessa korostuu puolestaan tekijän ja asianomistajan välinen suhde. Niin ollen voikin sanoa, että rikosoikeus ja vahingonkorvausoikeus tarkastelevat samaa ilmiötä eri tavalla.²⁷

Yhteisen taustan takia rikosoikeudessa ja vahingonkorvausoikeudessa käytetään osin samoja käsitteitä. Yksi keskeinen, molemmilla oikeudenaloilla omaksuttu käsite on *tuottamus*. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, ettei kyse ole kuitenkaan samasta asiasta, vaan vahingonkorvausoikeudellinen tuottamus eroaa rikosoikeudellisesta tuottamuksesta. Hahton mukaan rikosoikeuden tunnusmerkistöt muovaavat huolellisuusvaatimuksen sisältöä. Jos teko on rangaistava, on sitä pidettävä myös huolellisuusvelvoitteiden vastaisena ja niin ollen tuottamuksen sisältöä määrittävänä. Rikosoikeudellisen ja vahingonkorvausoikeudellisen tuottamuksen ero tulee kuitenkin esiin, kun asetelmaa tarkastelee käänteisesti. Toiminta voidaan nimittäin katsoa vahingonkorvausoikeudellisesti tuottamukselliseksi, vaikkei se täyttäisi minkään yksittäisen rikoksen tunnusmerkistöä.²⁸

1.5 Alaikäisen vahingonkorvausvastuun oikeudellisesta kehityksestä

Alaluvussa 1.5 käsittelen lyhyesti alaikäisen vahingonkorvausvastuun oikeudellista kehitystä.

Keskityn tarkastelussa erityisesti voimassa olevan säännöksen valmisteluun.

Ennen vahingonkorvauslain säätämistä lapsen aiheuttaman vahingon korvaamiseen sovellettiin rikoslain säännöksiä.²⁹ Vuonna 1889 säädetyin rikoslain 9:5 §:n mukaisesti alle 15-vuotias lapsi oli toissijaisesti vastuussa aiheuttamansa vahingon korvaamisesta. Lapsen huoltaja tai muu valvontavelvollinen oli ensisijaisesti vastuussa, mikäli henkilö oli laiminlyönyt lapsen valvonnan. Oikeuskäytännössä kuitenkin katsottiin vakiintuneesti, että lapsi saattoi olla myös itse ensisijaisesti korvausvastuussa etenkin silloin, jos lapsella ei ollut huoltajaa tai muuta valvojaa tai mikäli valvontavelvollisen katsottiin olleen riittävän

²⁷ Hahto, Tuottamus vahingonkorvausoikeudessa 2008, s 4–5.

²⁸ Hahto, Tuottamus vahingonkorvausoikeudessa 2008, s. 5.

²⁹ Vuonna 1889 säädetty rikoslaki tuli voimaan vuonna 1894. Tätä ennen lapsen aiheuttamiin vahinkoihin sovellettiin vuoden 1734 lain rikos- ja rangaistuskaaria.

huolellinen.³⁰ Tällöin korvaus määrättiin maksettavaksi lapsen varoista niin sanotun täyden korvauksen periaatteen mukaisena.³¹

Vuonna 1974 säädetyn vahingonkorvauslain valmistelu tehtiin pääosin 1950- ja -60-luvuilla pohjoismaisessa yhteistyössä.³² Vahingonkorvauskomitean mietinnössä 1965: A 4 otettiin kantaa lasten aiheuttamien vahinkojen korvausvastuuseen. Komitea ehdotti, että 15–20-vuotiaiden vahingon aiheuttajien korvausvastuuta voitaisiin alentaa, *mikäli täysi korvaus hänen ikäänsä ja kehitykseensä sekä muihin seikkoihin katsoen havaitaan kohtuuttoman raskaaksi*. Lisäksi komitea ehdotti, että alle 15-vuotias olisi *velvollinen korvaamaan aiheuttamansa vahingon, jos ja siihen määrään kuin korvausvelvollisuus ottaen huomioon hänen ikänsä ja kehityksensä, teon laatu, vahingonaiheuttajan ja vahingonkärsineen taloudelliset olot sekä muut olosuhteet harkitaan kohtuulliseksi*.³³

Eduskunnalle annettu hallituksen esitys poikkesi kuitenkin verrattain paljon komitean ehdotuksesta. Keskeisin muutos hallituksen esityksessä on se, ettei lapsia jaettu komitean esittämällä tavalla kahteen ryhmään, eli yli ja alle 15-vuotiaisiin. Sen sijaan hallituksen esitykseen kirjattiin 18 vuoden ikäraja, ja heihin sovellettaisiin sääntöä, jonka komitea oli valmistellut koskemaan alle 15-vuotiaita.³⁴ Ratkaisua perusteltiin muun muassa sillä, että lasten jakaminen ikäryhmiin mutkistaisi lakia aiheettomasti ja että rikosoikeudellinen täysi-ikäisyys alkoi lapsen täyttäessä 18 vuotta.³⁵ Hallituksen esityksessä esitettyyn säännökseen ei tullut muutoksia eduskuntakäsittelyssä. Lakivaliokunta nosti kuitenkin lausunnossaan esiin, että säännöstä on tulkittava siten, että korvaus voidaan tuomita myös täysimääräisenä.³⁶

³⁰ ks. Kivivuori, Minkälaisen teon seurauksista lapsi on vahingonkorvausvastuussa? LM 1967, s. 637. Ks. myös Kivivuori, Suomen vahingonkorvauslainsäädännön kehitys 1969, s. 255–256. Säännös on kirjoitettu vuonna 1868 ja vastasi lähes sellaisenaan Ruotsin rikoslain vastaavaa säännöstä. Vrt. Aro, Lapsen vahingonkorvausvastuusta 1975, s. 799. Aron mukaan oikeustila ennen vahingonkorvauslain voimaantuloa oli monelta osin epäselvä.

³¹ Aro, Lapsen vahingonkorvausvastuusta 1975, s. 800.

³² Vahingonkorvauslainsäädäntöä selvitettiin komiteamietinnöissä 14/1958 ja 1965: A 4 sekä lainvalmistelukunnan julkaisuissa 1/1959 ja 3/1970. Vahingonkorvaussäännösten laaja pohjoismainen yhteisuudistaminen alkoi pohjoismaisten oikeusministerien kokouksesta vuonna 1946. Sen perusteella ilmestyi Norjassa, Ruotsissa ja Tanskassa vuonna 1950 periaatemietintö, jossa ehdotettiin uudistuksen asteittaista etenemistä. ks. esim. Routamo, LM, s. 78.

³³ HE 187/1973 vp, s. 14.

³⁴ ks. Aro, Lapsen vahingonkorvausvastuusta 1975, s. 801 sekä HE 187/1973 vp, s. 14.

³⁵ HE 187/1973 vp, s. 14. Aro on esittänyt, että iän alentamiseen lienee vaikuttanut myös täysi-ikäisyyksiän aleneminen komiteamietinnön valmistumisen jälkeen 21 vuodesta 20 vuoteen. Aro, Lapsen vahingonkorvausvastuusta 1975, s. 802.

³⁶ LaVM 5/1974 vp, s. 2.

Lainsäädäntöprosessin aikana ei kiinnitetty huomiota lastensuojelullisiin näkökulmiin tai esimerkiksi tehty lapsiin liittyvien vaikutusten arviointia.

1.6 Perusoikeusargumentaatiosta

Vuosituhaten alussa voimaan tullut Suomen perustuslaki (731/1999) sekä perusoikeudet ovat lyöneet itsensä läpi oikeusjärjestelmässämme viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana.³⁷ Perusoikeudet ovat hivuttautuneet kaikkialle lainsäädäntöömme sekä myös laajemmin oikeusajatteluun.³⁸ Käyn alaluvussa lyhyesti läpi perusoikeuksien vaikutusta sekä yleisellä tasolla että vahingonkorvausoikeuden alalla.

Lavapuro on tunnistanut suomalaisessa ihmisoikeuskulttuurin kehityksessä kaksi murrosvaihetta. Ensimmäinen murros sijoittuu hänen mukaansa 1990-luvun alkuun, jolloin ihmisoikeusnormeista tuli selvästi sovellettavaa oikeutta. Toista murroskautta, joka alkoi Lavapuron mukaan vuosina 2005–2008, hän kutsuu argumentatiiviseksi käännteeksi. Lavapuron mukaan ihmisoikeuksilla argumentointi muuttui silloin selvästi yksityiskohtaisemmaksi ja perusteellisemmaksi.³⁹

Perustuslain mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen (PL 22 §). Laintulkinnan tulee olla ensisijaisesti perusoikeusmyönteistä, eli lainsoveltajan on valittava eri tulkintavaihtoehdoista se, joka parhaiten edistää perusoikeuksien toteutumista.⁴⁰ Perus- ja ihmisoikeuksilla voi näin ollen nähdä olevan perustavanlaatuinen asema oikeusjärjestelmässämme – ainakin periaate- ja tavoitetasolla. Esimerkiksi Martin Scheinin on puhunut pohjoismaisesta arroganssista ja ravistellut näkemystä perus- ja ihmisoikeuksien todellisesta tasosta. Scheininin mukaan olemme pitäneet itseämme pitkään ihmisoikeuksien maailmanmestareina. Tästä esimerkkinä hän näkee sen, että Euroopan ihmisoikeussopimus saatettiin aikoinaan voimaan niin sanotulla passiivisella

³⁷ Haapea, Ihmisoikeudet 2000-luvulla: sopimuksia ja asiakirjoja 2002, s. XI

³⁸ Ratkaisussa KKO 2008:10 korkein oikeus otti ensimmäistä kertaa kantaa edellytyksiin, joilla julkisen vallan käyttäjä on velvollinen hyvittämään sen toiminnasta tai laiminlyönnistä aiheutuneen perus- tai ihmisoikeusloukkauksen. Ratkaisua voi pitää ensimmäisenä korkeimman oikeuden ratkaisua, jossa korkein oikeus perusti ratkaisunsa ns. perusoikeusmyönteiselle tulkinnalle. Korkein oikeus viittasi ratkaisussaan mm. PL 22 §:n sisältämään julkisen vallan velvollisuuteen turvata perus- ja ihmisoikeudet ja huomautti säännöksen edellyttävän perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista edistävää laintulkintaa. ks. esim. Hakalehto–Wainio, Strasbourgista Suomeen – Ihmisoikeusloukkauksen korvaaminen Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännössä ja kansallisella tasolla 2010, s. 760–762.

³⁹ Lavapuro, Ihmisoikeuskulttuurin murrokset? Eräitä kvantitatiivisia havaintoja korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä tapahtuneista muutoksista v. 1976–2010 2012, s. 363.

⁴⁰ ks. HE 309/1993, s. 29. ks. myös Määttä – Paso, Johdatus oikeudellisen ratkaisun teoriaan 2022, s. 50.

transformaatiolla. Voimaansaattamisen yhteydessä ei tarkasteltu olemassa olevaa lainsäädäntöä ja mahdollisia ristiriitoja ihmisoikeussopimuksen velvoitteiden kanssa, vaan ikään kuin oletettiin niiden olevan sopusoinnussa keskenään.⁴¹

Perusoikeusteoriassa erotetaan toisistaan perusoikeuksien *vertikaalinen* ja *horisontaalinen* vaikutus. Suomessa on katsottu perusoikeuksien vaikuttavan ensisijaisesti vertikaalisesti eli yksityisten ihmisten ja julkisyhteisöjen välisissä suhteissa. Horisontaalinen vaikutus tarkoittaa puolestaan perusoikeuksien vaikutusta yksityisten välisissä suhteissa.⁴²

Perusoikeuksien vaikutus säteilee koko yhteiskuntaan, eikä niin ollen voida välttyä horisontaaliselta vaikutukselta.⁴³ Vahingonkorvausoikeudessa on pääsääntöisesti kyse yksityisoikeudellisista suhteista. Mikäli yksityishenkilö vetoaa perusoikeuksiinsa puolustaessaan oikeuksiaan toista yksityishenkilöä vastaan, on kyse horisontaalisesta vaikutuksesta. Nähdäkseni lasten kohdalla kyse ei kuitenkaan ole puhtaasti horisontaalisesta vaikutuksesta, sillä lapset ovat erityisryhmä, johon kohdistuu erityinen julkisen vallan suojeleuintressi.

Vahingonkorvausoikeudessa perusoikeuksien vaikutuksen on nähty vaikuttavan erityisesti vahinkoa kärsineen asemaan ja hänen oikeuteensa saada vahinko korvattavaksi.⁴⁴ Mielityinen näkee perusoikeuksissa nimenomaan keinon vahingonkärsijän suojaamiseksi. Hänen mukaansa vahingonkorvausoikeuden on osaltaan suojattava perusoikeuksia toisten loukkauksilta.⁴⁵ Lavapuro on sen sijaan esittänyt, että perusoikeusmyönteiset argumentit voivat muuttaa varallisuusosoikeuden perustelutaakkaa. Tämä ei hänen mukaansa tarkoita sitä, että valtiosääntöiset tulkintaopit korvaisivat varallisuusosoikeuden. Päinvastoin hänen mukaansa varallisuusosoikeudelliselle tulkinnalle on pystyttävä antamaan sellainen sisältö, joka on mahdollista oikeuttaa myös perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta.⁴⁶

⁴¹ Martin Scheininin puhe, Valtiosääntöpäivä 8.10.2010, Helsingin yliopisto. ks. Hakalehto-Wainio, Lasten oikeudet lapsen oikeuksien sopimuksessa 2011, s. 511.

⁴² Jyräni – Husa, Valtiosääntöoikeus 2012, s. 394.

⁴³ ks. HE 309/1993 vp., s. 29, jonka mukaan ”Kun perusoikeudet ilmaisevat yhteiskunnan yleisesti hyväksytyjä perusarvoja, ei voida pitää riittävänä, että niiden vaikutus koskee vain yksilön ja valtion välisiä suhteita, vaan perusoikeuksien vaikutuksen tulee säteillä koko yhteiskuntaan.”

⁴⁴ esim. Ferreira, *Fundamental Rights and Private Law in Europe: The Case of Tort Law and Children* 2011, s. 74.

⁴⁵ Mielityinen, *Vahingonkorvausoikeuden periaatteet* 2006, s. 187.

⁴⁶ Lavapuro, *Uusi perustuslakikontrolli* 2010, s. 274–277.

Korkein oikeus otti ratkaisussaan KKO 2008:10 ensimmäistä kertaa kantaa edellytyksiin, joilla julkisen vallan käyttäjä on velvollinen hyvittämään sen toiminnasta tai laiminlyönnistä aiheutuneen perus- tai ihmisoikeusloukkauksen. Ratkaisua on pidetty ensimmäisenä vahingonkorvausoikeuteen liittyvänä korkeimman oikeuden ratkaisuna, jossa ratkaisu perustetaan nimenomaisesti ns. perusoikeusmyönteiselle tulkinnalle.⁴⁷

1.7 Aikaisempi tutkimus aiheesta

Alaikäisten vahingonkorvausvastuusta on tutkittu Suomessa niukasti. Pirkko-Liisa Aro on käsitellyt aihetta vuonna 1975 julkaistussa artikkelissa *Lapsen vahingonkorvausvastuusta*. Seuraavat avaukset aiheesta on tehty useampi vuosikymmen myöhemmin. Suvianna Hakalehto-Wainio on käsitellyt vuonna 2003 koulukiusaamisella aiheutetun vahingon korvausvastuuta nimenomaan perusoikeusnäkökulmasta, joskin pääpaino hänen kirjoituksessaan on julkishallinnon ja eritoten kunnan vastuussa. Alaikäisen vahingonkorvausvastuuta on sivunnut myös Marko Mononen lasten ja nuorten oikeuksia käsittelevässä *Nuoren oikeudet* -katsauksessa, joka on ilmestynyt vuonna 2005. Kuitenkin ensimmäinen, ja ainakin toistaiseksi ainut, aihetta käsittelevä juridinen monografia on vuonna 2010 julkaistu Sami Mahkosen *Lapsen korvausvastuu*. Opasluonteisesta teoksesta piiryy yleiskuva alaikäisten vahingonkorvausvastuuseen liittyvästä oikeuskäytännöstä ja -normeista. Mahkonen on pohtinut vahingonkorvausvastuun skaalautumista eri ikäisten lasten välillä, mutta ei varsinaisesti kyseenalaista normia itsessään.

Sen sijaan Pekka Riekkinen on esittänyt kahdessa artikkelissaan kritiikkiä nimenomaan lasten oikeuksien ja perusoikeuksien toteutumisen näkökulmasta sekä nostanut esiin ristiriitoja, joita hänen mukaansa lasten vahingonkorvausvastuuseen liittyy. Riekkinen on myös esittänyt artikkelissaan *Lasten tuottamusvastuu – luokkayhteiskunnan normi*, ettei lapsen tuottamusperusteinen vahingonkorvausvastuu ole neutraali juridinen malli, vaan se on nähtävä

⁴⁷ Korkein oikeus viittasi ratkaisussaan mm. PL 22 §:n sisältämään julkisen vallan velvollisuuteen turvata perus- ja ihmisoikeudet ja huomautti säännöksen edellyttävän perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista edistävää laintulkintaa. Myös ratkaisussa KKO 1995:215 voi nähdä viitteitä perusoikeusmyönteisestä tulkinnasta. Ratkaisussa poikettiin aiemmasta ratkaisukäytännöstä liittyen työnantajan työntekijälle perusteettomasta lomautuksesta johtuvien vahingonkorvauksen määrään ja siihen, tuleeko korvauksesta vähentää työttömyyskassasta maksetut päivärahat. KKO:n mukaan “[aiempi käytäntö olla vähentämättä päivärahoja ei] ole perusteltua myöskään ihmisten yhdenvertaisen kohtelun ja hallitusmuodossa turvatun yhdistymisvapauden näkökulmasta.” Ks. myös Mielityinen, Vahingonkorvausoikeuden periaatteet 2006, s.128–129.

ennen kaikkea osana historiallisesti pitkäkestoista sortojärjestelmää, joka on kohdistunut köyhiin ja häiritsevästi käyttäytyviin lapsiin.⁴⁸ Hänen mukaansa vahingonkorvauslaki edelleen ylläpitää lasten välistä epätasa-arvoa ja luokkakantaisen kurinpitovaltion asenteita.⁴⁹

Alaikäisten vahingonkorvausvastuu ei vaikuta olevan vahingonkorvausoikeutta koskevan tutkimuksen keskiössä myöskään kansainvälisesti. Joitain kansainvälisiä avauksia aiheesta on kuitenkin löydettävissä, lähinnä vuosituhannen ensimmäiseltä vuosikymmeneltä.

Christiane Birrin teos *Die Haftung Minderjähriger im Zivilrecht* vuodelta 2005 on kasuistinen ja käytännönläheinen teos lapsia koskevasta vahingonkorvausjärjestelmästä Saksassa. Birr sivuaa myös alaikäisten vahingonkorvausvastuun historiallisia ja dogmaattisia perusteita. Astrid Zech tarkastelee, niin ikään vuonna 2005 julkaistussa tutkimuksessaan *Möglichkeiten zur Beschränkung der deliktischen Haftung Minderjähriger im geltenden Recht* tapoja, joilla alaikäisen vahingonkorvausvastuuta voidaan rajoittaa Saksan lainsäädännössä.⁵⁰ Zech esittelee alaikäisten suojelua vahingonkorvausoikeudessa ja tarkastelee, onko suoja riittävää lapsiin kohdistuvien suojelunormien kannalta sekä toisaalta psykologisista ja perustuslaillisista näkökohdista. Zech tarkastelee myös vaihtoehtoja alaikäisten suojan laajentamiseksi.

Perusoikeudellisesta näkökulmasta asiaa on tarkastellut myös Thomas Simon artikkelissaan *“Grundrechtstotalitarismus” oder “Selbstbehauptung des Zivilrechts”? Wie lässt sich eine Begrenzung der deliktischen Haftung Minderjähriger rechtlich begründen?*⁵¹ Simonin tarkastelun keskiössä on alaikäisten korvausvastuun sijaan kuitenkin perusoikeuksien ulottuvuus siviilioikeusjärjestelmässä sekä perusoikeusargumentaation asema siviilioikeudellisten ratkaisujen perustelemisessa.

Lasten vahingonkorvausvastuusta on tehty muutama kansainvälinen vertaileva tutkimus. Miquel Martín-Casalsin toimittamat kirjat *Children in Tort Law Part I: Children as Tortfeasors* sekä *Children in Tort Law Part II: Children as Victims* piirtävän maaraporttien avulla havainnollistavan kuvan siitä, miten lasten vahingonkorvausvastuuta säädellään useissa

⁴⁸ Riekkinen, Lasten tuottamusvastuu – luokkayhteiskunnan normi 2012, s. 382.

⁴⁹ Riekkinen, Lasten tuottamusvastuu – luokkayhteiskunnan normi 2012, s. 405.

⁵⁰ Vapaasti suomennettuna: *Alaikäisten vahingonkorvausvastuun rajoittamisen mahdollisuudet voimassa olevassa oikeudessa.*

⁵¹ Vapaasti suomennettuna: *“Perusoikeustotalitarismia” vai “siviilioikeuden itsensä vahvistamista”? Miten alaikäisten vahingonkorvausvastuun rajoittamista voi perustella oikeudellisesti?* Simon toimii Euroopan oikeushistorian ja perustuslaillisen historian professorina Wienin yliopistossa.

eurooppalaisissa maissa. Tutkimuksen taustalla on ollut ajatus siitä, että vaikka monissa maissa on kehitetty hyvin samansuuntaista kansainvälisiin normeihin pohjautuvaa lapsia koskevaa sääntelyä, ovat nämä säännöt edelleen hyvin monenkirjavia vahingonkorvausoikeuden saralla. Lasten vahingonkorvausvastuu on teoksen mukaan eurooppalaisen vahingonkorvausoikeuden epäyhdenmukaisin, ja samalla myös kenties monimutkaisin, alue.⁵²

Kansainvälisellä tutkimuskentällä perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta asiaa on käsitellyt Nuno Ferreira väitöskirjassaan *Fundamental Rights and Private Law in Europe: The Case of Tort Law and Children*. Ferreira tarkastelee perusoikeuksien horisontaalisen vaikutuksen erilaisia malleja sekä sitä, miten perus- ja ihmisoikeudet voivat muokata vahingonkorvausoikeutta ja erityisesti vahingon aiheuttaneen lapsen asemaa. Ferreira keskittää tarkastelunsa seitsemään eurooppalaiseen lainkäyttöalueeseen, mukaan lukien Suomen vahingonkorvausoikeuteen.

⁵² Martín-Casals, *Children in Tort Law Part I: Children as Tortfeasors* 2007, s. 424.

2 Alaikäisen korvausvastuun nykytila

2.1 Alaikäisen korvausvastuuta koskeva sääntely

Alaikäisten vahingonkorvausvastuusta säädetään vahingonkorvauslain 2 luvun 2 pykälässä.

Sen mukaisesti:

Jos vahingon on aiheuttanut kahdeksaatoista vuotta nuorempi, on hän velvollinen korvaamaan siitä määrän, joka hänen ikäänsä ja kehitystasoonsa, teon laatuun, vahingon aiheuttajan ja vahingon kärsineen varallisuusoloihin sekä muihin olosuhteisiin katsoen harkitaan kohtuulliseksi.

Sananmukaisesti tulkiten säännös koskee kaikkia alle 18-vuotiaita. Vahingonkorvauslain tullessa voimaan täysi-ikäisyyden raja oli nykyisen 18 vuoden sijaan 20 vuotta. Niin ollen ikää ei alkujaan sidottu täysi-ikäisyyteen ja täysivaltaisuuteen, vaan ajatuksena oli asettaa alle 18-vuotiaat vahingonkorvauksen suuruutta ajatellen eri asemaan kuin tätä vanhemmat.⁵³

Alaikäisen korvausvastuuta koskevassa säännöksessä puhutaan *vahingon aiheuttamisesta*. Säännöksessä ei kerrota, millä tavoin vahinko tulee olla aiheutettu, jotta korvausvastuu syntyy. Lain esitöistä käy kuitenkin ilmi, että korvausvastuun syntyminen edellyttää joko tahallisuutta tai tuottamusta.⁵⁴ Lisäksi muut yleiset vahingonkorvauksen edellytykset, eli vahingon aiheutuminen sekä syy-yhteyden olemassaolo, koskevat myös alaikäisen vahingonkorvausvastuuta.⁵⁵

Vaatimuksen vahingon tahallisuudesta ja tuottamuksesta voi nähdä koskevan alaikäisiä myös vahingonkorvausvastuun yleissäännöksen (VahL 2:1.1 §) perusteella. Säännös on luonteeltaan ikäneutraali. Sen mukaisesti:

Joka tahallisesti tai tuottamuksesta aiheuttaa toiselle vahingon, on velvollinen korvaamaan sen, jollei siitä, mitä tässä laissa säädetään, muuta johdu.

Yleissäännöksessä on kysymys niin sanotusta tuottamus- eli culpa-vastuusta. Jotta korvausvelvollisuus syntyy, tulee vahinko olla aiheutettu joko tahallisesti tai moitittavalla huolimattomuudella.⁵⁶ Näin ollen korvausvelvollisuutta ei synny, mikäli vahinko on aiheutunut esimerkiksi tapaturman seurauksena. Toisin sanoen alaikäisen

⁵³ Mahkonen, Lapsen korvausvastuu 2010, s. 42.

⁵⁴ HE 187/1973 vp, s. 14.

⁵⁵ Routamo – Ståhlberg, Suomen vahingonkorvausoikeus 2000, s. 30–32.

⁵⁶ HE 187/1973 vp, s. 13.

vahingonkorvausvastuu voi syntyä, mikäli vahinko on aiheutettu tahallisesti. Jos vahinkoa ei ole aiheutettu tahallisesti, tulee arvioitavaksi, onko vahinko aiheutettu oikeudenvastaisella tai muutoin moitittavalla huolimattomuudella.⁵⁷

Alaikäisen vahingonkorvausvastuuta koskevan säännöksen soveltaminen jakautuu kahteen vaiheeseen: vahingonkorvausvastuun edellytysten arvioimiseen sekä, mikäli edellytykset täyttyvät, vahingonkorvauksen laajuuden arvioimiseen.⁵⁸ Vahingonkorvausvastuun edellytysten arvioimisessa keskiössä on tuottamuksen arviointi. Sitä, mitä tuottamuksella tarkoitetaan alaikäisen kohdalla, voi pitää jokseenkin kimuranttina kysymyksenä.

2.1.1 Alaikäisen vahingonkorvausvastuun tuottamuksen arvioiminen

Vahingonkorvausvastuun tuottamusarvioinnissa käytetään arvioinnin mittapuuna vastaavassa asemassa olevalle henkilölle yleisesti asetettuja huolellisuusvaatimuksia. Tuottamus syntyy, kun henkilö syyllistyy asetettujen huolellisuusvaatimusten vastaiseen menettelyyn.⁵⁹

Lain esitöiden mukaan alaikäisen kohdalla tuottamusta arvostellaan kuitenkin toisin kuin täysi-ikäisen vahingontekijän kohdalla. Alaikäisen ikä on otettava huomioon, kun arvioidaan sitä, millaista huolellisuutta henkilöltä voidaan odottaa. Hallituksen esityksen mukaan huolellisuutta koskeva vaatimustaso on asetettava sen mukaan, mitä samanikäisten kohdalla voidaan yleensä pitää hyväksyttävänä.⁶⁰ Tämän lisäksi arvostelussa on otettava huomioon lapsen kehitystaso. Näin ollen säännöksen esitöissä annetaan, toisin kuin tuottamusarvostelussa yleensä, merkitystä vahingonaiheuttajan subjektiivisille ominaisuuksille.

Oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että alaikäisten kohdalla tuottamusarviointi on aikuisia lievempää.⁶¹ Lievempi arviointi ei kuitenkaan käy suoraan ilmi alaikäisen vahingonkorvausvastuuta koskevasta säännöksestä. Toisaalta esimerkiksi Saarnilehto on

⁵⁷ Mononen, Sopimus ja vahingonkorvausoikeus 2005, s. 126.

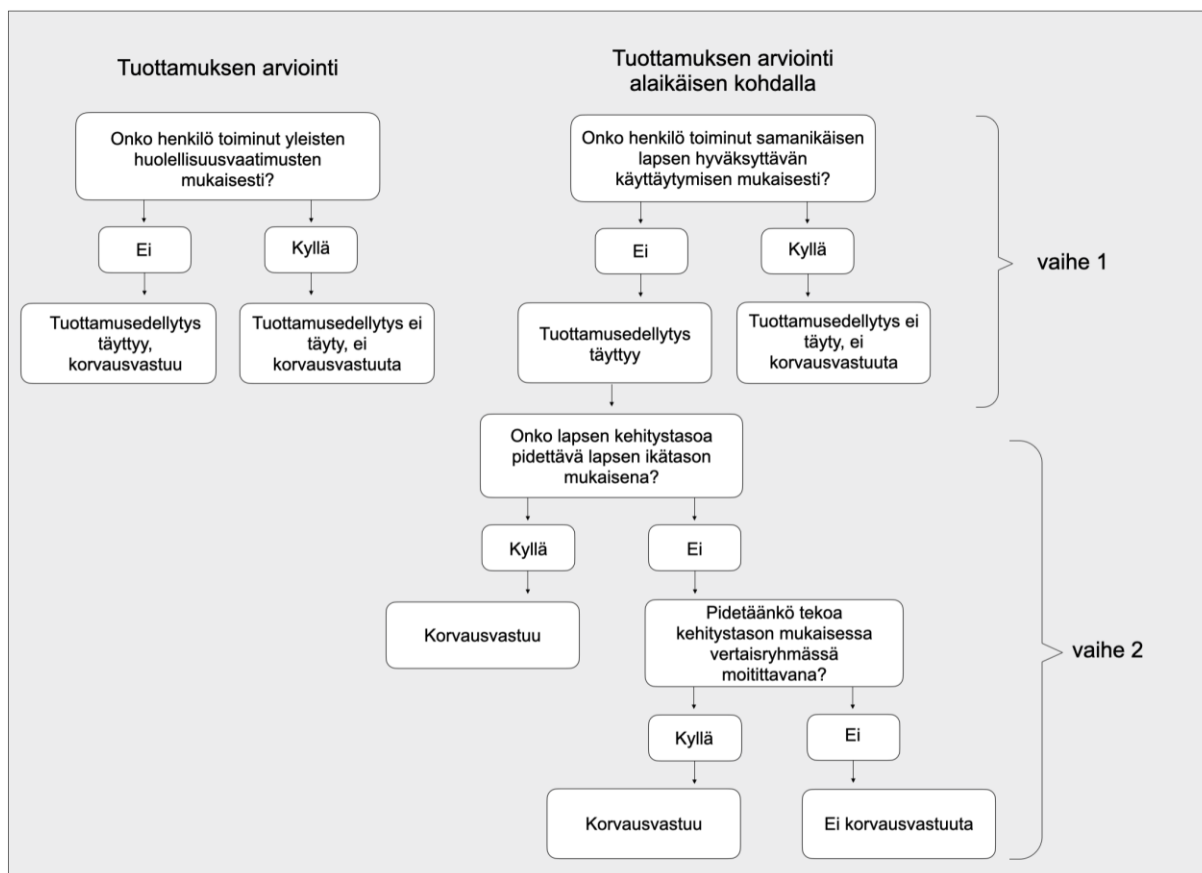
⁵⁸ Hallituksen esityksen mukaan säännöstä sovellettaessa on toisistaan erotettava kysymys siitä, onko asianomainen aiheuttanut vahingon 2 luvun 1 §:ssä edellytetyllä tavalla sekä kysymys vahingonkorvauksen alentamisesta. HE 187/1973 vp, s. 14.

⁵⁹ Routamo – Ståhlberg, Suomen vahingonkorvausoikeus 2000, s. 45–46.

⁶⁰ HE 187/1973 vp, s. 14.

⁶¹ ks. esim. Routamo – Ståhlberg, Suomen vahingonkorvausoikeus 2000, s. 61–62, Hemmo, Vahingonkorvausoikeuden oppikirja 2002, s. 23–24.

esittänyt, että 15-vuotta täyttäneiden kohdalla tuottamusta arvioidaan samalla tavoin kuin aikuisten kohdalla.⁶²

Kuvio 1. Vahingonkorvausvastuun tuottamuksen arviointi yleisesti sekä alaikäisen kohdalla

Käytännössä vahingon aiheuttaneen lapsen käyttäytymistä verrataan siihen, mikä on samanikäisten lasten hyväksyttävää käyttäytymistä (ks. kuvio 1). Mikäli lapsi on toiminut kuten samanikäisen lapsen hyväksyttävään toimivan vastaavassa tilanteessa, ei tuottamusedellytys täyty, eikä lasta niin ollen voida velvoittaa korvaamaan aiheuttamaansa vahinkoa. Vahingonkorvausvastuu syntyy, mikäli lapsen arvioidaan olevan ikätasoaan kehittyneempi ja tekoa pidetään kyseisessä vertaisryhmässä moitittavana.⁶³ Toisaalta voidaan päätellä, ettei korvausvastuuta synny, mikäli lapsen kehitystasoa on pidettävä hänen ikätasoaan alempana, ja tässä vertaisryhmässä teko ei olisi moitittava, vaikka tekoa pidettäisiin lapsen kronologiseen ikään nähden moitittavana. Näin ollen vaatimus lapsen kehitystason huomioimisesta johtaa tapauksesta riippuen joko korvausvastuun edellytysten täyttymiseen tai korvausvastuusta vapautumiseen.⁶⁴

⁶² Saarnilehto, Vahingonkorvauslaki. Käytännön kommentaari 2007, s. 68.

⁶³ Aro, Lapsen vahingonkorvausvastuusta LM 1975, s. 802–803.

⁶⁴ Aro, Lapsen vahingonkorvausvastuusta LM 1975, s. 803.

Alaikäisen tuottamuksen osoittamisessa keskeiseksi kysymykseksi nouseekin se, miten vahinkoa aiheuttaneen lapsen käyttäytymistä arvostellaan: onko vahinkoa aiheuttaneen lapsen käyttäytyminen ollut ikätovereihin suhteutettuna hyväksyttävänä pidettävän käyttäytymisen mukaista vai ei.⁶⁵ Käytännössä arvioinnissa ei siis tule tukeutua pelkästään alaikäisen kronologiseen ikään. Mikäli alaikäisen kehitystaso poikkeaa samanikäisten tavanomaisesta tasosta, on ensin arvioitava, minkä ikäisen henkilön kehitystasosta on kyse.⁶⁶

Lain esitöissä ei ole otettu kantaa lapsipsykologiseen näkökulmaan tai siihen, tulisiko lainsoveltajan käyttää lapsipsykologian tuntemusta hyväkseen vahinkotapahtumia arvioitaessa. Aro on arvioinut pian vahingonkorvauslain säätämisen jälkeen, että lainkäyttäjät tullee arvostelemaan asiaa psykologisen asiantuntijatiedon sijaan *yleisen elämäkokemuksen* perusteella. Hänen mukaansa tämä johtanee siihen, että vahinkoa aiheuttaneen lapsen katsotaan toimineen ikäisekseen moitittavalla tavalla useammin kuin silloin, jos arvioinnissa hyödynnettäisiin lapsipsykologista asiantuntijatietoa.⁶⁷ Tuoreemmassa oikeuskirjallisuudessa onkin esitetty, ettei arvioinnin mittapuuna voida laajasti soveltaa sitä, miten eri-ikäiset lapset ja nuoret tosiasiallisesti käyttäytyvät, sillä se johtaisi korvausvastuuseen varsin harvoin.⁶⁸ Monosen mukaan arvioinnissa on painotettava sitä, mitä henkilön on ikä ja kehitystaso huomioon ottaen tiedettävä ja ymmärrettävä käyttäytymisensä seurauksista.⁶⁹

Alaikäisen vahingonkorvausvastuuta koskevassa säännöksessä tai lain esitöissä ei oteta kantaa siihen, miten tuottamusta arvioidaan tilanteissa, joissa tekijöitä tai vahingonaiheuttajia on useita. Monosen mukaan oikeuskäytännössä tuottamusta arvioidaan vakiintuneesti jokaisen henkilön kohdalla itsenäisesti. Tällöin huomiota kiinnitetään siihen, mitä alaikäinen on sanonut, tehnyt, toiminut ja jättänyt tekemättä sekä siihen, miten hänen olisi tullut toimia tai olla toimimatta.⁷⁰

⁶⁵ Aro, Lapsen vahingonkorvausvastuusta LM 7/1975, s. 803.

⁶⁶ Mononen, Sopimus ja vahingonkorvausoikeus 2005, s. 143.

⁶⁷ ks. Aro, Lapsen vahingonkorvausvastuusta LM 7/1975, s. 803.

⁶⁸ ks. Mononen, Sopimus ja vahingonkorvausoikeus 2005, s. 128. Hahto on esittänyt, ettei tuottamusarvioinnin ole edes tarkoitus perustua siihen, mikä on kullekin ikäkaudelle normaalia ja tyypillistä käyttäytymistä, vaan siihen, mihin lapsi kussakin iässä voisi kyetä yrittäessään toimia huolellisesti. Hahto, Tuottamus vahingonkorvausoikeudessa 2008, s. 124.

⁶⁹ Mononen, Sopimus ja vahingonkorvausoikeus 2005, s. 128.

⁷⁰ Mononen, Sopimus ja vahingonkorvausoikeus 2005, s. 130.

2.1.2 Alaikäisen vahingonkorvausvastuun laajuuden arvioiminen

Mikäli alaikäisen vahingonkorvausvastuun edellytykset täyttyvät, eli alaikäisen aiheuttama vahinko on aiheutettu joko tahallisesti tai tuottamuksella, tulee käsiteltäväksi korvausvastuun laajuus. Alaikäisen vahingonkorvausvastuuta koskevan säännöksen mukaan alaikäinen on velvollinen korvaamaan vahingosta määrän, joka säännöksessä lueteltuihin seikkoihin ja olosuhteisiin nähden katsotaan kohtuulliseksi. Vahingonkorvauslain 2 luvun 2 pykälässä tai lainkohtaa käsittelevissä esitöissä ei oteta kantaa siihen, mitä kohtuullisuudella tarkoitetaan – onko kohtuullisuus esimerkiksi rahamääräinen suure tai toisaalta jokin osuus täydestä vahingosta.

Alaikäisiä koskeva säännös poikkeaa vahingonkorvauslain niin sanotusta yleisestä sovittelusäännöksestä (VahL 2:1.2 §), jonka mukaan korvausta voidaan sovittaa, jos täyden korvauksen maksaminen harkitaan kohtuuttoman raskaaksi. Yleisen sovittelusäännöksen lähtökohtana on niin ollen täysi korvaus, josta on mahdollista poiketa erityisistä syistä.

Alaikäisten korvausvelvollisuuden osalta korvausta ei kuitenkaan sovittaa erityisedellytysten täytyessä. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, ettei alaikäisen tekemän vahingon suuruutta tule määrittellä ensin täyden korvauksen periaatteen mukaan ja sen jälkeen arvioida kohtuullista korvausta, vaan vahingonkorvausvastuu määräytyy jo lähtökohtaisesti kohtuusperusteisesti ja harkinnanvaraisesti.⁷¹ Niin ollen tuomioistuimen on kussakin tapauksessa tietyt seikat huomioiden ratkaistava, mikä on kohtuulliseksi katsottava määrä, jonka vahingonaiheuttaja katsotaan velvolliseksi korvaamaan.

Hemmon mukaan on tulkittavissa, että alaikäisten kohdalla tarkoituksena on tuomita kauttaaltaan tavallista alempia korvauksia. Tällöin sovitteluharkinta toteutetaan pääosin samoin kuin yleistä sovittelusäännöstä sovellettaessa, mutta korvauksia alennetaan helpommin ja määrältään enemmän.⁷² Korvausvelvollisuutta koskeva säännös on kirjoitettu siten, että tuomioistuimen tulee tehdä kohtuullisuusarvionti oma-aloitteisesti.⁷³

Arvioitaessa korvausvastuun laajuutta tulee lain sanamuodon mukaan huomioida ensinnäkin vahingon aiheuttaneen ikä ja kehitystaso. Laissa ei aseteta korvausvelvollisuudelle alaikärajaa. Lakiesityksen perusteluiden mukaan hyvinkin nuori henkilö voidaan tuomita

⁷¹ Mononen, Sopimus ja vahingonkorvausoikeus 2005, s. 138–139.

⁷² Hemmo, Vahingonkorvauksen sovittelu ja moderni korvausoikeus 1996, s. 66.

⁷³ ks. esim. Aro, Lapsen vahingonkorvausvastuusta LM 1975, s. 806–807.

maksamaan korvauksia.⁷⁴ Aron mukaan iän huomioiminen tarkoittaa käytännössä sitä, että mitä nuorempi vahingonaiheuttaja on kyseessä, sitä vähäisempi osuus kokonaisvahingosta tulee hänen korvattavakseen.⁷⁵ Kaikkein nuorimpien vahingonaiheuttajien korvausvelvollisuus kaatunee kuitenkin useimmiten siihen, ettei tuottamuksen edellytys täyty. Aron mukaan se, että säännöksessä mainitaan kehitystaso erikseen iän rinnalla, merkinnee sitä, ettei vuosien osoittama ikä ole ainut ratkaiseva tekijä, vaan huomioon on otettava myös kehitystason osoittama kypsyys.⁷⁶

Vahingonkorvauskomitean mietinnön mukaan alle 6-vuotiaan lapsen asettaminen vahingonkorvausvastuuseen pitäisi olla poikkeuksellista.⁷⁷ Mahkonen on linjannut, ettei alle kouluikäiselle aiheudu missään tilanteessa yksilöllistä korvausvastuuta siitä huolimatta, että vahingonkorvauslaki vaikenee korvausvastuun alaikärajaan. Hänen mukaansa juristikunnassa on asiasta myös eriäviä näkemyksiä.⁷⁸ Useissa vahingonkorvausoikeutta käsittelevissä teoksissa viitataan yhä liki sadan vuoden takaiseen korkeimman oikeuden ratkaisuun ja siihen, että teoriassa hyvinkin pieni, esimerkiksi 4-vuotias, lapsi on mahdollista asettaa vahingonkorvausvastuuseen.⁷⁹

Toiseksi säännöksessä nostetaan esiin teon laatu vahingonkorvauksen laajuutta määrittävänä tekijänä. Vahingonkorvauslakia valmistellut vahingonkorvauskomitea käytti kyseistä termiä kuvaamaan erinäisiä subjektiivisia seikkoja, kuten tahallisuutta ja ei-tahallisuutta, eli varomattomuutta, huolimattomuutta tai laiminlyöntiä.⁸⁰ Hallitus ei esityksessään avaa termin sisältöä, mutta lienee säilyttänyt sen merkityksen samansisältöisenä kuin komitea. Toisaalta mietintö ja hallituksen esitys eroavat useissa kohdissa toisistaan. Oikeuskirjallisuudessa teon laadun on katsottu tarkoittavan tuottamuksen astetta.⁸¹ Niin ollen arvioinnissa on kiinnitettävä huomiota teon moitittavuuteen.⁸² Tällöin mitä selvemmin alaikäisen vahingonteko osoittaa vahingoittamistarkoitusta ja piittaamattomuutta teon seurauksista, sitä suurempi määrä

⁷⁴ HE 187/1973 vp, s. 14.

⁷⁵ Aro, Lapsen vahingonkorvausvastuusta LM 1975, s. 807.

⁷⁶ Aro, Lapsen vahingonkorvausvastuusta LM 1975, s. 808.

⁷⁷ Komiteamietintö 1965: A 4, s. 66.

⁷⁸ Mahkonen, Lapsen korvausvastuu 2010, s. 43.

⁷⁹ Ks. esim. Saarnilehto, Vahingonkorvauslaki. Käytännön kommentaari 2007, s. 68. Yleisesti oikeuskirjallisuudessa viitataan ratkaisuun KKO 1928 II 312, jossa 4-vuotias lapsi tuomittiin korvaamaan aiheuttamastaan tulipalosta aiheutunut vahinko. Mahkonen pitää itsestään selvänä, ettei nykyään 4-vuotias voisi joutua korvausvastuuseen. Mahkonen, Lapsen korvausvastuu 2010, s. 43.

⁸⁰ Komiteamietintö 1965: A 4, s. 66.

⁸¹ ks. esim. Mononen, Sopimus ja vahingonkorvausoikeus 2005, s. 144.

⁸² Routamo – Ståhlberg, Suomen vahingonkorvausoikeus 2000, s. 53.

aiheutetusta vahingosta tulisi korvattavaksi.⁸³ Aro on tuonut esiin, että yksi syy nostaa teon laatu korvausvastuun laajuuteen vaikuttavaksi tekijäksi on mahdollisesti ollut se, että lainsäätäjät on uskonut myös lasten kohdalla vahingonkorvausvelvollisuuden preventiiviseen vaikutukseen.⁸⁴ Toisaalta Hahto on todennut, että teon laadun voi nähdä sisältävän paitsi vahingonaiheuttajan syyllisyyteen liittyvät seikat, myös teon objektiivisen luonteen, kuten sen, kuinka tyypillisestä teosta vahingonaiheuttajan ikäiselle lapselle on kyse.⁸⁵

Kolmanneksi vahingonkorvauksen laajuutta määrittäväksi tekijäksi säännöksessä mainitaan sekä vahingon aiheuttajan että vahinkoa kärsineen *varallisuusolot*. Lakiesityksen perusteluiden mukaan vahingon aiheuttajan ja vahingon kärsineen varallisuusolot tulee huomioida sellaisina, kuin ne ovat oikeudenkäynnin aikana. Esityksen mukaan huomiota voidaan kiinnittää myös odotettavissa olevaan todennäköiseen kehitykseen.⁸⁶

Lakiesityksen perusteluissa esitetään, että vastuun lieventäminen viisitoista vuotta täyttäneiden kohdalla muilla kuin taloudellisilla syillä tulisi vain harvoin kysymykseen.⁸⁷ Niin ollen viisitoista vuotta täyttäneillä kohtuullisuusarvioinnin tulisi perustua pääasiassa varallisuusolojen tarkasteluun. Monosen mukaan vahingonkorvaus ei saa muodostua alaikäiselle kohtuuttoman raskaaksi ja on ylipäätään asetettava sellaiseksi, että alaikäinen kykenee siitä kohtuullisesti selviytymään.⁸⁸ Käytännössä alaikäisten taloudellinen kantokyky on yleensä vähäinen. Mononen on esittänyt, että tämän takia lopulliset korvaussummat ovat usein käytännössä täyteen korvaukseen verrattuna huomattavan alhaisia.⁸⁹ Monosen mukaan mitä enemmän alaikäisellä on omaisuutta, sitä suuremman määrän alaikäinen joutuu korvaamaan aiheuttamastaan vahingosta. Toisaalta hänen mukaansa se, ettei alaikäisellä ole lainkaan omaa varallisuutta, ei merkitse vahingonkorvausvelvollisuuden poistumista, vaan tällöin korvaussumma jää alaikäiselle velaksi.⁹⁰

Säännöksessä ei ole mainintaa vakuutuksista ja niiden mahdollisesta vaikutuksesta vahingonkorvaukseen. Lainkohdan perusteluissa vakuutusten olemassaoloon on kuitenkin kiinnitetty huomiota. Esityksen perusteluiden mukaan, mikäli alaikäisen suojaksi on olemassa

⁸³ Aro, Lapsen vahingonkorvausvastuusta LM 1975, s. 808.

⁸⁴ Aro, Lapsen vahingonkorvausvastuusta LM 1975, s. 808.

⁸⁵ Hahto, Tuottamus vahingonkorvausoikeudessa 2008, s. 127.

⁸⁶ HE 187/1973 vp, s. 14.

⁸⁷ HE 187/1973 vp, s. 14.

⁸⁸ Mononen, Sopimus ja vahingonkorvausoikeus 2005, s. 145.

⁸⁹ Mononen, Sopimus ja vahingonkorvausoikeus 2005, s. 145.

⁹⁰ Mononen, Sopimus ja vahingonkorvausoikeus 2005, s. 145.

vastuuvakuutus, voidaan korvaussumma tuomita vakuutussumman puitteissa.⁹¹ Tällöin korvaussumma voitaisiin tuomita myös täyden korvauksen periaatteen mukaisena.⁹²

Alaikäisen vahingontekijän varallisuusolojen lisäksi säännöksessä annetaan merkitystä myös vahingonkärsijän varallisuusoloille. Esityksen perusteluiden mukaan *menettelyyn, jossa hyvinkin nuori henkilö voidaan tuomita maksamaan korvausta, on aihetta erityisesti silloin, kun olisi kohtuullista, ettei vahinko jää ainakaan kokonaan vahingonkärsijän kannettavaksi.*⁹³ Näin ollen vahingonaiheuttajan taloudellista kantokykyä verrataan vahingonkärsijän korvaustarpeeseen: mitä parempi varallisuusasema vahingonaiheuttajalla on, ja toisaalta mitä suurempi korvaustarve vahingonkärsijällä on, sitä suuremman osuuden vahingosta vahingonaiheuttaja tulee tuomita korvaamaan.⁹⁴

Neljänneksi alaikäisen vahingonkorvauksen laajuutta määrittäväksi tekijäksi säännöksessä mainitaan *muut olosuhteet*. Jokseenkin väljänä pidettävää ilmaisua ei avata esityksen perusteluissa. Monosen mukaan kohta kuitenkin kuvaa sitä, ettei mainittu luettelo ole tyhjentävä, ja korvausvastuun laajuuden määrittämisen tulee perustua kokonaisarviointiin ja kohtuusharkintaan, jossa tulee huomioida kaikki relevantit seikat.⁹⁵ Tällaisia muita olosuhteita tai seikkoja ei ole, ainakaan toistaiseksi, nousset esiin korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä.⁹⁶

Vaikka alaikäisen kohdalla täysi korvaus ei ole lähtökohta, ei vahingonkorvauslain 2 luvun 2 pykälä estä tuomitsemasta aiheutettua vahinkoa täyden korvauksen mukaisena. Esityksen perusteluissa tuodaan esiin mahdollisuus velvoittaa tahallisesti tai tuottamuksesta vahingon aiheuttanut korvaamaan vahinko kokonaan tai osaksi.⁹⁷ Myös lakivaliokunta on omassa mietinnössään tulkinut säännösehdotusta siten, että nuoren henkilön aiheuttamasta vahingosta voidaan tuomita korvaus täysimääräisenä.⁹⁸ Toisaalta hallituksen esityksessä varataan mahdollisuus myös vapauttaa vahingon aiheuttanut korvausvelvollisuudesta.⁹⁹

⁹¹ HE 187/1973 vp., s. 14.

⁹² Hemmo, Vahingonkorvauksen sovittelu ja moderni korvausoikeus 1996, s. 129.

⁹³ HE 187/1973 vp., s. 14.

⁹⁴ Mononen, Sopimus ja vahingonkorvausoikeus 2005, s. 146–147.

⁹⁵ HE 187/1973 vp., s. 14.; Mononen, Sopimus ja vahingonkorvausoikeus 2005, s. 147.

⁹⁶ Mononen, Sopimus ja vahingonkorvausoikeus 2005, s. 147.

⁹⁷ HE 187/1973 vp., s. 14.

⁹⁸ LaVM 5/1974 vp., s. 2.

⁹⁹ HE 187/1973 vp., s. 14.

Perusteluissa ei kuitenkaan oteta kantaa, missä olosuhteissa korvausvelvollisuudesta tulisi luopua.

Vahingonkorvausasiaa ei kaikissa tapauksissa saateta tuomioistuimen ratkaistavaksi. Osapuolet voivat sopia vahingonkorvauksesta myös keskenään, joskin alaikäisen rajallinen oikeustoimikelpoisuus rajoittaa hänen mahdollisuuksiaan tehdä sopimuksia. Mikäli alaikäinen ei ole oikeustoimikelpoinen, tarvitsee hän sopimiselle edunvalvojansa suostumuksen tai hyväksynnän.¹⁰⁰ Tuomioistuimen ulkopuolella tapahtuvan sopimisen lähtökohdaksi ei tarvitse ottaa vahingonkorvauslain alaikäisen vahingonkorvausvastuuta koskevaa säännöstä, vaan osapuolet voivat sopia esimerkiksi täysimääräisestä korvauksesta. Kohtuuttomana pidettävää sopimusta on kuitenkin mahdollista sovitella oikeustoimilain 36 pykälän nojalla.

Joissain tilanteissa lapsen huoltaja tai muu taho voi joutua tuottamuksellisesti vastuuseen lapsen aiheuttamasta vahingosta. Tällainen vastuu voi syntyä esimerkiksi vanhemman laiminlyödessä kasvattamisen tai valvonnan.¹⁰¹ Huoltajan tai muun valvontavelvollisen tuottamusta arvioidaan lakiesityksen perusteluiden mukaan itsenäisesti.¹⁰² Mahkonen mukaan vanhempien rooli on kuitenkin ikään kuin unohdettu vahingonkorvauslaista sekä esimerkiksi lapsenhuoltolaista ja lastensuojelulaista. Hänen mukaansa oikeuskäytännössä vanhemmat jäävät taka-alalle sen takia, ettei heitä yleensä haasteta vastaajiksi alaikäisiä koskevissa vahingonkorvaustapauksissa.¹⁰³

2.2 Alaikäisen korvausvastuu korkeimman oikeuden ratkaisuihin

Korkein oikeus on antanut useita ratkaisuja, joissa on ollut kyse alaikäisen vahingonkorvausvastuusta. Osa ratkaisuihin on ajalta ennen vahingonkorvauslain säätämistä ja voimaantuloa. Ennen vahingonkorvauslain voimaantuloa annettuja ratkaisuja ei kaikilta osin voi pitää voimassa olevan oikeustilan mukaisina, joskin oikeuskirjallisuudessa yhä toisinaan

¹⁰⁰ Mononen, *Sopimus ja vahingonkorvausoikeus* 2005, s. 139–140.

¹⁰¹ Ståhlberg – Karhu, *Suomen vahingonkorvausoikeus* 2013, s. 229.

Ks. oikeuskäytännöstä esim. KKO 1981 II 124, jossa oli kyse 16-vuotiaan ammuskelusta pienoiskiväärillä tai KKO 1981 II 170, jossa oli kyse 9-vuotiaasta, joka löi ja potki henkilöä. Lapsen isä oli kehottanut lasta lyömään kiinnikävijää.

¹⁰² HE 187/1973 vp, s. 14.

¹⁰³ Mahkonen, *Lapsen korvausvastuu* 2010, s. 242.

viitataan myös tällaisiin ratkaisuihin.¹⁰⁴ Keskitän tarkastelun vahingonkorvauslain voimaantulon jälkeen annettujen tapausten arvioimiseen.

Korkein oikeus on antanut vahingonkorvauslain voimaantulon jälkeen ainakin 19 ratkaisua, joissa on ollut kyse alaikäisen aiheuttaman vahingon korvaamisesta (ks. liite 1). Nuorimmat vahingonaiheuttajat ovat olleet seitsemänvuotiaita. Tällaisia tapauksia on kaksi, joskin toisessa tapauksessa kanne kohdistui lapsen vanhempiin, eikä oikeudessa ollut niin ollen kyse VahL 2 luvun 2 pykälän soveltamisesta. Kuudessa tapauksessa vahingon aiheuttaja on ollut alle 15-vuotias. Näissä tapauksissa tapausta on käsitelty yksin siviilioikeudellisena asiana.

2.2.1 Korvauksen kohtuullistamisesta korkeimman oikeuden ratkaisuisa

Kaiken kaikkiaan yhdeksässä 19:stä ratkaisusta, eli noin joka toisessa tapauksessa, korkein oikeus on kohtuullistanut korvaussummaa VahL 2 luvun 2 pykälän perusteella. Korkeimman oikeuden ratkaisuisa on vaikea löytää selkeitä, yhdenmukaisia ratkaisulinjoja tai perusteluita, joilla kohtuullistamista olisi perusteltu. Ratkaisujen perusteella pääsääntönä vaikuttaa olevan korvauksen kohtuullistaminen, mikäli vahingonaiheuttaja on alle 15-vuotias. Linja ei ole poikkeukseton, sillä tapauksessa, jossa oli kyse 9-vuotiaan tekemästä vahingosta, korkein oikeus määräsi korvauksen täyden korvauksen mukaisena.¹⁰⁵ Korvausta ei kuitenkaan määrätty yksin lapsen maksettavaksi, vaan kyseisessä tapauksessa lapsen isä velvoitettiin suorittamaan korvaus, johon lapsen oli osaksi osallistuttava.

Tapauksia, joissa on kyse alle 15-vuotiaista, on kuitenkin niukasti. Ainakin neljässä niistä siviilikanne on kohdistunut joko yksin vahingon aiheuttaneen lapsen vanhempaan tai sekä lapseen että hänen vanhempansa. Tapauksessa, jossa kanne kohdistui 7-vuotiaan lapsen sijasta hänen vanhempiinsa, korvausta sovitteltiin yleisen sovittelusäännöksen perusteella. Myös tapauksessa, jossa tekijät olivat 14-vuotiaita, kanne on ilmeisesti kohdistunut ainoastaan lasten vanhempiin. Korkein oikeus vapautti vanhemmat korvausvastuusta.

Korvauksen kohtuullistamiseen päätyminen vaikuttaa jokseenkin sattumanvaraiselta korkeimman oikeuden ratkaisuisa. Esimerkiksi aiheutetun vahingon suuruus sekä

¹⁰⁴ Tästä esimerkkinä kirjallisuudessa usein viitattu ratkaisu KKO 1928 II 312, jossa 4-vuotias lapsi tuomittiin korvaamaan aiheuttamastaan tulipalosta aiheutunut vahinko.

¹⁰⁵ Kyse oli henkilövahingosta, jolloin täyttä korvausta on vaikea arvioida. KKO ei kuitenkaan mainitse ratkaisussa kohtuullistamista tai sovittelua, joten tulkitseen oikeuden määränneen korvauksen täyden korvauksen perusteella. Kyseessä on KKO 1981:170.

taloudelliset mahdollisuudet korvauksen maksamiseen eivät vaikuta määrittävän korvauksen kohtuullistamista.

Kahdessa tapauksessa on ollut kyse alaikäisen tekemästä auton luvattomasta käyttöönotosta, josta on seurannut kolari tai muu vahinko. Vakuutusyhtiö on korvannut vahingon vahinkoa kärsineelle liikennevakuutuslain mukaisesti ja oikeudessa vaatinut takautumisoikeuden perusteella korvausta vahingon aiheuttajalta. Molemmissa tapauksissa vakuutusyhtiölle maksettavaa korvausta on kohtuullistettu.¹⁰⁶ Toisaalta tapauksessa, jossa oli yhtä lailla kyse auton luvattomasta käyttöönotosta aiheutuneesta vahingosta, mutta kantajana oli vakuutusyhtiön sijaan auton omistaja, korvaus määrättiin täysimääräisenä.

Perusteluiden niukkuus vaikuttaa olevan ratkaisuihin selkeimmin toistuva trendi. Korkein oikeus perustelee kohtuullistamista fasadiperusteluilla, joissa toistetaan VahL 2 luvun 2 pykälä joko kokonaisuudessaan tai osittain, esimerkiksi *“ottaen huomioon hänen ikänsä ja varansa”* tai *“ottaen huomioon B:n ja A:n ikä, kehitystaso, teon laatu, heidän ja C:n varattomuus sekä muut olosuhteet”*. Tällöin todelliset ratkaisuun vaikuttavat seikat jäävät perustelematta.¹⁰⁷

2.2.2 Täydestä korvauksesta korkeimman oikeuden ratkaisuihin

Kaiken kaikkiaan 19:stä ratkaisusta kahdeksassa korvaus määrättiin täysimääräisenä.

Tarkasteltaessa täyden korvauksen tapauksia voi havaita, että vahingonkorvaus on tuomittu täysimääräisenä, kun kyse on ollut tahalliseksi katsotusta rikollisesta teosta, jossa on käytetty huomattavan voimakasta väkivaltaa tai tekemuoto on katsottu törkeäksi.

Tällainen on esimerkiksi ratkaisu KKO 1978 II 149, jossa henkilö oli tunkeutunut tavarataloon ja ladannut kymmenen haulikkoampumisvalmiiksi. Poliisin saapuessa henkilö oli ampunut kaksi laukausta ja haavoittanut poliiseja. Henkilö tuomittiin nuorena henkilönä täyttä ymmärrystä vailla olevana kolmesta murhan yrityksestä. Korkeimman oikeuden

¹⁰⁶ Tämä on linjassa myös ratkaisun KKO 1979 II 14 kanssa, joka on ennakkopäätös rikoksella aiheutetun vahingon alentamismahdollisuudesta. Tapauksessa oli niin ikään kyse siitä, että vakuutusyhtiö vaati regressio-oikeuden perusteella korvauksia, jotka vakuutusyhtiö oli maksanut liikennevakuutuksen perusteella. Henkilö ei ollut alaikäinen, mutta korkein oikeus kohtuullisti korvausta henkilön tulojen pienuuden sekä elatusvelvollisuuden perusteella.

¹⁰⁷ Myös Saarnilehto on kiinnittänyt asiaan huomiota oikeustapauskomentissaan. Ks. Saarnilehto, Oikeustapauskomentti KKO 1991:41 LM 1991, s.1305–1306.

mukaan *“rikosten laatuun nähden [ei ole] olemassa perusteita korvausten sovitteluun vahingonkorvauslain 2 luvun [2] ja 3 §:n mukaista kohtuullisuusharkintaa käyttäen.*

Toinen tapaus, jossa täyttä korvausta on perusteltu teon tahallisuudella ja törkeydellä on ratkaisu KKO 1983 II 26. Kyse on tapauksesta, jossa 15-vuotias oli tahallaan ampunut ilmakiväärillä kohti toista henkilöä. Henkilö menetti ampumisen takia toisesta silmästä näkökyvyn. Korkeimman oikeuden mukaan *“ottaen huomioon teon tahallisuus ja laatu sekä se, että A teon tehdessään oli kyennyt ymmärtämään siitä aiheutuvan vahingonvaaran, vahingonkorvausta ei sovitella VahL 2:2:n perusteella.”* Lisäksi korkein oikeus viittasi vahingonkorvauslain 2 luvun 1 pykälän 2 momenttiin. Korkeimman oikeuden mukaan *“tahallisesti aiheutetusta vahingosta [– –] oli tuomittava täysi korvaus, jolle erityisistä syistä harkittu kohtuulliseksi alentaa sitä. Tämä säännös oli otettava huomioon myös määrättäessä korvausta 18 vuotta nuoremman henkilön tahallisesti aiheuttamasta vahingosta.”* Lisäksi korkeimman oikeuden mukaan *“vahingonkorvauslain 2 luvun 2 §:ää sovellettaessa se seikka, että vahingon aiheuttaja oli 18 vuotta nuorempi, ei yksin aiheuttanut korvauksen alentamista, vaan ratkaisuun vaikuttavina tekijöinä oli lisäksi otettava huomioon muun muassa teon laatu ja tekijän kehitystaso.”* Korkeimman oikeuden mukaan jutussa *“ei muutoinkaan ollut esitetty sellaisia erityisiä syitä, jotka lain mukaan voisivat olla aiheena korvauksen alentamiseen”.*

Korkein oikeus siis tulkitsi, että ensinnäkin, koska vahinko on aiheutettu tahallisesti, tulee korvaus tuomita myös alaikäisen kohdalla täysimääräisenä. Perusteluista on vaikea saada käsitystä siitä, mitkä seikat korkeimman oikeuden mukaan mahdollistaisivat korvauksen alentamisen. Perusteluiden mukaan ainakaan alaikäisyys tai varallisuusolot eivät edellyttäisi korvauksen kohtuullistamista.

Teon julmuudella ja raakuudella katsottiin olevan merkitystä kivusta ja särystä tuomittavan korvauksen määrää arvioitaessa myös ratkaisussa KKO 1994:62. Kyse on tapauksesta, jossa tekijöinä oli useita nuoria, joista osa oli yli ja osa alle 15-vuotiaita. Oikeudessa syytettiin murhan yrityksestä kahta henkilöä, joista toinen oli alle 18-vuotias. Nämä olivat ensin hakanneet ja potkineet henkilöä, sen jälkeen vailleet hänet palavalla nesteellä ja sytyttäneet tuleen. Korkein oikeus sivuuttaa täysin vahingon aiheuttajan alaikäisyyden arvioidessaan korvauksen määrää. Ratkaisussa ei mainita lainkaan VahL 2 luvun 2 pykälää tai korvauksen kohtuullistamista. Sen sijaan korvausta harkittaessa korkein oikeus toteaa, että *“se, onko vahinko aiheutettu tahallisella vai tuottamuksellisella teolla, ei sinänsä vaikuta vahingonkorvauksen määrään. [– –] Yksittäiseen vahinkoon liittyvät erityispiirteet, mukaan*

luettuna vahingon aiheuttaneen rikoksen tekijän syyllisyyden aste, vaativat kuitenkin usein poikkeamaan [liikennevahinkolautakunnan] normien ja ohjeiden mukaisesta kaavamaisesta ratkaisusta.” Lausuman siitä, että teon tahallisuus ei vaikuta korvauksen määrään voi nähdä olevan ristiriidassa aiemmin käsiteltyjen tapausten perusteluiden kanssa, joissa korkein oikeus nimenomaan perustelee täyttä korvausta teon tahallisuudella.

Sen sijaan poikkeavana voi pitää oikeuskirjallisuudessa varsin paljon siteerattua ratkaisua KKO 2003:36, jossa 17-vuotias velvoitettiin korvaamaan vahinko täyden korvauksen mukaisena. Kyse oli tietokonealan harrastajasta, joka oli tietokoneohjelman avulla skannannut osuuskunnan internetiin yhteydessä olevan verkon osoitteet ja pyrkinyt löytämään avoimia välityspalvelimia. Skannaus ei kuitenkaan ollut läpäissyt tietojärjestelmän palomuuria. Nuorta syytettiin tietomurron yrityksestä. Lisäksi häneltä vaadittiin vahingonkorvauksia yhteensä 110 000 markkaa.¹⁰⁸ Nuori itse vaati, että vahingonkorvauksia sovitellaan ottaen huomioon teon laatu, hänen ikänsä ja varallisuusolonsa sekä vahingon kärsineiden varallisuusasema.

Korkein oikeus katsoi nuoren syyllistyneen syytteen mukaiseen tekoon. Vahingonkorvauksen määrää harkitessaan korkein oikeus nosti esiin, että nuoresta iästään huolimatta henkilö oli kokenut tietokonealan harrastaja. Korkein oikeus piti tekoa tahallisena ja sen mukaan nuoren oli täytyntä kokemuksensa ja tietojensa perusteella ymmärtää, että jo pelkkä tunkeutuminen tietojärjestelmään aiheuttaa vahinkoa. Korkeimman oikeuden mukaan vahinko ilmenee tietoturvaluksuskustannusten nousuna sekä kyseisessä tapauksessa myös rikoksen selvittämisestä. Korkein oikeus katsoi, ettei vahingonkorvauksia ollut perusteltua sovitella. Oikeus perusti ratkaisunsa tietoturvaluksuuden tärkeyteen, teon tahallisuuteen ja laatuun sekä siihen, että nuori oli teon tehdessään kyennyt ymmärtämään siitä aiheutuvan vahingonvaaran. Niin ollen korkein oikeus katsoi nuoren olevan velvollinen korvaamaan aiheuttamansa vahingon kokonaisuudessaan.

Ratkaisuselosteen mukaan nuoren vetoamista seikoista hänen ikänsä ja varallisuusolonsa puoltavat korvausten sovittelamista. Korkeimman oikeuden mukaan harkintaperusteita ovat myös nuoren kehitystaso, teon laatu ja muut tekoon liittyvät olosuhteet, eli VahL 2:2 §:ssä luetellut seikat. Korkeimman oikeuden voi kuitenkin nähdä ratkaisseensa asian ensisijaisesti

¹⁰⁸ Tilastokeskuksen rahanarvonmuuntimella laskettuna tapahtumahetken, eli vuoden 1998, rahamäärää 110 000 markkaa vastaava rahamäärä nykyrahaksi muutettuna on noin 26 000 euroa.

vahingonkorvauslain sovittelusäännöksen, eikä alaikäisen korvausvastuuta koskevan säännöksen, perusteella.

Ratkaisuselosteessa täyden korvauksen tuomitsemista perustellaan muun muassa sillä, että *“jutussa ei ole esitetty [–] sellaisia erityisiä seikkoja, jotka lain mukaan voisivat olla aiheena korvausten kohtuullistamiselle”*. Ratkaisusta ei kuitenkaan ilmene, millainen nuoren taloudellinen tilanne on oikeudenkäynnin aikana tai onko oikeus arvioinut sitä, mikä on nuoren varallisuusolojen odotettavissa oleva todennäköinen kehitys. Joka tapauksessa nuori on vedonnut varallisuusoloihinsa korvausta alentavana seikkana, ja korkein oikeus on jättänyt ne huomiotta.

Ratkaisun mukaan vahinko *“ilmenee tietoturvaluokkustannusten nousuna, kuten turvajärjestelyjen uudistamisena, tietoturvaluokkustannusten valvonnan lisääntyneenä tarpeena sekä sen selvittämisenä, onko tietojärjestelmään tunkeutuminen ollut harmitonta vai onko tietojärjestelmää vahingoitettu, muutettu tai kopioitu.”* Voinee kyseenalaistaa, missä määrin tällainen uudistamistarve ylipäättään kuuluu vahinkoon, ja mikä on puolestaan tietoturvaluokkustannusympäristön luontaista ylläpitoa ja päivittämistä. Myös se jää ratkaisussa jokseenkin epäselväksi, miten korkein oikeus päätyi määrittämään kyseisen summan kokonaisvahingon määräksi.

Korkeimman oikeuden voi ylipäättään nähdä perustelevan myös täyden korvauksen määräämistä samantyyllisillä näennäisperusteluilla kuin korvauksen kohtuullistamista. Korkein oikeus on useamman tapauksen kohdalla perustellut täyden korvauksen määräämistä toteamalla *“ottaen huomioon teon tahallisuus ja laatu”* avaamalla sen enempää, mitä esimerkiksi teon laadulla tarkoittaa, ja millä tavoin teon laatu poikkeaa esimerkiksi juuri teon tahallisuudesta. Tämän tyyppinen perustelu vaikeuttaa paitsi ennakoitavuutta myös systemaattisten tulkintakäytäntöjen tekemistä, sillä ratkaisuista ei käy ilmi, mihin seikkoihin ne aidosti perustuvat.

2.2.3 Tuottamuksen arvioimisesta korkeimman oikeuden ratkaisuissa

Vahingonkorvausoikeudellisen tuottamuksen arvioimisessa keskiössä on alaikäisen kohdalla kysymys siitä, onko vahinkoa aiheuttaneen käyttäytyminen ollut ikätovereihin suhteutettuna hyväksyttävänä pidettävän käyttäytymisen mukaista vai ei. Hahto on esittänyt, ettei oikeuskäytännössä ole varsinaisesti arvioitu lapsen tuottamusta tai ainakaan se ei tyypillisesti

käy ilmi ratkaisujen perusteluista.¹⁰⁹ Yksittäisten tapausten yhteydessä korkein oikeus on kuitenkin joutunut pohtimaan myös tuottamusta.

Ratkaisussa KKO 1991:73 oli kyse tapauksesta, jossa 15-vuotias poika oli seurannut vierestä, kun vuotta nuorempi kaveri oli sytyttänyt jäähallin seinustalla olleet jätessäiliöt palamaan. Poika ei itse ollut osallistunut säiliöiden sytyttämiseen, mutta oli seurannut tapahtumaa vierestä ja pidellyt säiliöt sytyttäneen kaverinsa käsineitä toimenpiteen ajan. Poika oli havainnut auton lähestyvän ja ilmoittanut asiasta kaverilleen, minkä jälkeen molemmat olivat jättäneet jätessäiliöt palamaan ja poistuneet paikalta. Menettelyn seurauksena tuli oli tuhonnut suurimman osan jäähallin siipirakennuksesta.

Syyttäjä ja asianomistaja vaativat hanskojenpitelijälle rangaistusta nuorena henkilönä tehdystä tuottamuksellisesta murhapoltosta. Lisäksi asianomistaja vaati vahingonkorvauksia. Jäteastioiden varsinainen syyttäjä oli alle 15-vuotias, eikä niin ollen ollut syytettynä rikoksesta. Asianomistaja ei myöskään kohdistanut erillistä siviilikannetta häneen.¹¹⁰ Korkeimman oikeuden mukaan 15-vuotiaan olisi tullut käsittää, että jätessäiliöiden sytyttäminen voisi aiheuttaa tulipalon myös siipirakennuksessa. Selosteesta on myös pääteltävissä, että huolellinen käyttäytyminen olisi edellyttänyt pyrkimystä estää säiliöiden sytyttäminen, pyrkimystä sammuttaa palon alku tai palosta ilmoittamista viranomaisille. Hanskojenpitelijä ei ollut toiminut edellä mainituin tavoin, ja niin ollen oikeus katsoi hänen rohkaiseen kaveriaan sytyttämään tulen ja osaltaan myötävaikuttaneen jäähallin siipirakennuksen vahingoittumiseen tulipalossa. Korkein oikeus ei ota perusteluissaan kantaa hanskojenpitelijän kehitystasoon tai siihen, vastasiko se keskivertoa 15-vuotiasta.¹¹¹ Korkein oikeus määräsi hanskojenpitelijän korvausvastuuseen ja kohtuullisti korvausta VahL 2 luvun 2 pykälän perusteella.

Pelkkä mukana oleminen ei kuitenkaan aina ole riittänyt osoittamaan sellaista vahingonaiheuttajan menettelyn hyväksymistä, joka johtaisi korvausvelvollisuuteen. Ratkaisussa KKO 1996:117 13-vuotias lapsi oli ripustanut asuinrakennuksen seinälle vaatteen ja sytyttänyt sen palamaan. Mukana ollut, myös 13-vuotias, lapsi oli ehdottanut poistumista paikalta. Lapset lähtivät pois ilman, että olisivat yrittäneet sammuttaa paloa. He eivät

¹⁰⁹ Hahto, Tuottamus vahingonkorvausoikeudessa 2008, s. 125.

¹¹⁰ Tapaus osoittaa, että kehitystasoltaan hyvin samantasoiset lapset voivat joutua prosessuaalisista syistä erilaiseen tilanteeseen riippuen siitä, onko täyttänyt 15 vuotta vai ei.

¹¹¹ Hahton mukaan ei ylipäätään ole olemassa korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntöä, jossa olisi arvioitu iän lisäksi erikseen lapsen kehitystasoa. Hahto, Tuottamus vahingonkorvausoikeudessa 2008, s. 125.

myöskään hälyttäneet apua tai yrittäneet herättää talon asukkaita. Lapset olivat palanneet paikalle parinkymmenen minuutin kuluttua. Tällöin talon seinässä oli ollut hiillosta, ja he olivat havainneet liekkejä ja savua. Tässäkään vaiheessa he eivät olleet puuttuneet paloon, vaan olivat poistuneet paikalta. Jonkin ajan kuluttua lapset olivat kertoneet palosta ennestään tuntemilleen pojille, jotka olivat lähteneet katsomaan tilannetta. Nämä pojat olivat herättäneet talon asukkaat ja hälyttäneet palokunnan. Tulipalossa oli tuhoutunut rivitaloasunto irtaimistoineen.

Kantajat vaativat 13-vuotiaita korvaamaan vahinko yhteisvastuullisesti. Korkein oikeus katsoi, ettei asiassa ollut näytetty, että toinen lapsista olisi omilla toimillaan tai avustamalla myötävaikuttanut tulen sytyttämiseen. Niin ollen häntä ei katsottu velvolliseksi korvaamaan tulipalosta aiheutunutta vahinkoa. Korkein oikeus arvioi lisäksi sitä, oliko lapsi aiheuttanut teon tuottamuksellisesti laiminlyömällä palo- ja pelastustoimesta annetusta laista ilmenevän toimimisvelvollisuuden. Korkein oikeus totesi, ettei lapsi ollut toiminut säännöksen mukaisesti. Laiminlyönti oli korkeimman oikeuden mukaan lisännyt vahingon syntymisen todennäköisyyttä, mutta katsoi, ettei pelkästään siitä kuitenkaan seuraa vahingonkorvausvastuun syntymistä. Korkein oikeus katsoi, että henkilön 13 vuoden ikä, syntyneen tilanteen äkkiarvaamattomuus ja säikähdys ovat heikentäneet nuoren edellytyksiä mieltää velvollisuutensa sekä velvollisuuden laiminlyömissä seurauksia. Niin ollen korkein oikeus katsoi, ettei lapsi ollut vastuussa aiheutuneista vahingoista. Ratkaisu ei ollut yksimielinen. Eri mieltä olleet kaksi oikeusneuvosta katsoivat, että kohtuullinen korvaus olisi ollut kolmasosa vahingosta.

Molemmissa edellä esitetyissä tapauksissa asetelma on melko samankaltainen, mutta korkeimman oikeuden näkemykset tuottamusvastuusta eroavat toisistaan. Osittain eroa voinee selittää ikäerolla, toisessa oli kyse 15-vuotiaasta ja toisessa 13-vuotiaasta. Toisaalta hanskojenpitelijän tapauksessa korkein oikeus katsoi, että nuoren olisi tullut ymmärtää, että jätesäiliöiden sytyttäminen voisi aiheuttaa tulipalon myös siipirakennuksessa. Hanskojenpitelijä ei kuitenkaan ollut nähnyt tulen siirtyvän rakennukseen tai olevan tulossa, toisin kuin 13-vuotiaan tapauksessa.

Johtopäätöksenä sekä näistä kahdesta tapauksesta että laajemmin ratkaisukäytännöstä voikin sanoa, että korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntö ja suhtautuminen alaikäisen korvausvastuuseen vaihtelee varsin paljon. Koska kohtuullisen määrän käsite on jätetty lainsäädännössä avoimeksi, voi korkeimman oikeuden epäyhdenmukaisen ratkaisukäytännön

nähdä vaikeuttavan myös alempien oikeusasteiden työtä. Ennen kaikkea se asettaa ratkaisujen kohteena olevat lapset eriarvoiseen asemaan ja tekee lain soveltamisesta vaikeasti ennakoitavaa.

Korkeimman oikeuden lainkäytöllä on merkittävä vaikutus alempien tuomioistuinten päätöksentekoon, suomalaiseen oikeuskulttuuriin ja niin ollen lapsen oikeudellisen aseman kehitykseen.¹¹² Ratkaisuissa ei ole pohdittu lapsen oikeuksien sopimuksessa turvattujen oikeuksien toteutumista tai ylipäätään viitattu lapsen oikeuksien sopimukseen tai mainittu *lapsen edun* käsitettä.

¹¹² Hakalehto, Lapsen oikeuksien sopimus korkeimman oikeuden ratkaisuissa 2021, s. 661.

3 Lapsen perusoikeuksien suojaaminen

3.1 Lasten perus- ja ihmisoikeuskehityksestä Suomessa

Lastensuojelun murroksen katsotaan alkaneen 1800-luvulla, jolloin alkoi liikehdintä kohti nykyisenlaista modernia lastensuojelua.¹¹³ Ensimmäinen ns. lapsipaketti, eli erityisesti lapsia koskevat lainsäädäntömuutokset, tehtiin seuraavan vuosisadan alkupuoliskolla. 1920- ja 1930-luvuilla säädettiin muun muassa ensimmäinen lastensuojelulaki. Lasten kannalta keskeinen muutos vuoden 1936 lastensuojelulaissa (52/1936) oli lastensuojelun erottaminen muusta köyhäinhoidosta.¹¹⁴

Seuraavan kerran lastensuojelujärjestelmää kehitettiin laajasti 1970- ja 1980-luvuilla, jolloin tehtiin useita lapsen asemaa koskevia lainsäädäntöuudistuksia.¹¹⁵ Kuitenkin vasta vuonna 1983 säädetyssä lastensuojelulaissa (683/1983) lapsi alettiin ensi kertaa nähdä perheyksiköstä irrallisena, omien oikeuksiensa subjektina.¹¹⁶ Kehityksen taustalla vaikutti YK:n vuoden 1959 lapsen oikeuksien julistus sekä ajattelumallille otollinen ilmapiiri.¹¹⁷ Vuoden 1983 lastensuojelulakia valmisteltaessa alettiin ylipäätään jossain määrin kiinnittää huomiota lasten perusoikeussuojaan.¹¹⁸ Toisaalta lastensuojelulakia tai samalta vuodelta olevaa lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa lakia (361/1983) ei saatettu perustuslakivaliokunnan käsiteltäväksi, eikä eduskuntakäsittelyssä kiinnitetty minkäänlaista huomiota perusoikeusnäkökulmaan.¹¹⁹

Lasten oikeuksien näkökulmasta merkittävä muutos tapahtui 1990-luvulla, kun Suomi sitoutui Euroopan ihmisoikeussopimukseen (SopS 18–19/1990) sekä YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen (SopS 60/1991). Lapsen oikeuksien sopimuksen voi nähdä mullistaneen perinteistä näkemystä lapselle kuuluvista oikeuksista ja aloittaneen lapsen oikeuksien uuden aikakauden. Sopimuksen katsotaan ylipäätään tunnustaneen ensimmäistä kertaa lapset

¹¹³ Harrikari, Lastensuojelun historia 2019, s. 35. Vuosisadan lopulla Suomeen perustettiin mm. *Turvattomain lasten kasvatusyhdistys*. Harrikari, Lastensuojelun historia 2019, s. 36.

¹¹⁴ Nieminen, Lasten perus- ja ihmisoikeussuojan ajankohtaisia ongelmia 2004, s. 593.

¹¹⁵ ks. esim. Nuutilainen, Lapsipaketti 1976.

¹¹⁶ Harrikari, Lastensuojelun historia 2019, s. 38.

¹¹⁷ Harrikari on nostanut esiin 1960-luvulla käydyin keskustelun lastensuojeluasiakkaiden puutteellisesta oikeusturvasta sekä 1980-luvun suvaitsevan kulttuuri-ilmapiirin sekä taloudellisesti vauraan ajanjakson, jotka yhdessä kansainvälisten sopimusten kanssa loivat otolliset reunaehdot lapsen yksilöitymiselle. Harrikari, Lastensuojelun historia 2019, s. 38.

¹¹⁸ Nieminen, Lasten perus- ja ihmisoikeussuojan ajankohtaisia ongelmia 2004, s. 594.

¹¹⁹ Nieminen, Lasten perus- ja ihmisoikeussuojan ajankohtaisia ongelmia 2004, s. 594.

ihmisiksi.¹²⁰ Myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on todennut, että lapsen oikeuksien sopimus sisältää ne standardit, joiden perusteella lapsen ihmisoikeuksia tulee tarkastella.¹²¹ Lasten perus- ja ihmisoikeuksien kehityksen ja uuden näkemyksen omaksumisen yhteiskunnan eri tasoilla on nähty olevan edelleen käynnissä.¹²² Lasten oikeuksien toteutumiseen liittyvät haasteet voivat usein jäädä pimentoon, sillä lapsilla itsellään ei välttämättä ole valmiuksia tai mahdollisuuksia nostaa esiin heitä koskevia oikeudellisia ongelmia.¹²³

Hakalehdon mukaan korkeimman oikeuden lähestymistapa lapsen oikeuksien sopimukseen on muuttunut viime vuosikymmeninä. Korkein oikeus ei vielä 1990-luvun lopulla ja 2000-luvun alkaessa käyttänyt lapsen oikeuksien sopimusta lapsen oikeudellista asemaa koskevien ratkaisujen perusteluissa.¹²⁴ Hakalehdon havaintojen mukaan viime vuosina on tapahtunut jonkinlainen käänne, ja korkein oikeus on alkanut hyödyntää perheoikeudellisissa asioissa paitsi lapsen oikeuksien sopimusta myös lapsen oikeuksien komitean yleiskommentteja aiempaa enemmän.¹²⁵

3.2 Lasta koskevat perustuslain suojaamat oikeudet

Suomen perustuslain 2 lukuun on koottu perusoikeudet, joita voidaan pitää perustavanlaatuisina, kaikille ihmisille yhdenvertaisesti kuuluvina oikeuksina. Perusoikeuksien katsotaan edustavan yhteiskunnan perusarvoja.¹²⁶ Nykykäsityksen mukaisesti perusoikeudet kuuluvat myös lapsille.¹²⁷ Toisaalta monet perustuslailla turvatuista oikeuksista, kuten liikkumisvapautteen (PL 9 §) sisältyvä oikeus valita asuinpaikkansa tai oikeus äänestää vaaleissa (PL 14 §) eivät sellaisinaan koske alaikäisiä.

¹²⁰ Ks. Hakalehto-Wainio, Lasten oikeudet lapsen oikeuksien sopimuksessa 2011, s. 510; Nieminen, Lasten perus- ja ihmisoikeussuojan ajankohtaisia ongelmia 2004, s. 593.

¹²¹ Hakalehto-Wainio, Lapsen oikeudet ja lapsen etu lapsen oikeuksien sopimuksessa 2013, s. 21.

¹²² Hakalehto, Lapsen oikeuksien sopimus korkeimman oikeuden ratkaisuihin 2021, s. 662.

¹²³ Hakalehto-Wainio, Lasten oikeudet lapsen oikeuksien sopimuksessa 2011, s. 510.

¹²⁴ Hakalehto, Lapsen oikeuksien sopimus korkeimman oikeuden ratkaisuihin 2021, s. 676.

¹²⁵ Hakalehto, Lapsen oikeuksien sopimus korkeimman oikeuden ratkaisuihin 2021, s. 677. Hakalehdon tarkastelu on keskittynyt korkeimman oikeuden antamiin ratkaisuihin, jotka ovat koskeneet perheoikeudellisia asioita.

¹²⁶ Nieminen, Nuoren perus- ja ihmisoikeudet 2005, s. 9.

¹²⁷ ks. HE 309/1993 vp, s. 44, jossa todetaan perusoikeuksien kuuluvan lähtökohtaisesti myös lapsille sekä s. 24, jossa todetaan, että “[–] lähtökohtana on, että perusoikeudet kuuluvat luonnollisille henkilöille heidän elinaikanaan. Ihminen tulee siten perusoikeuksien haltijaksi täysimääräisesti syntymänsä hetkellä ja on niiden suojan piirissä kuolemaansa asti”.

Perustuslaissa on joitain erityisesti lapsiin liittyviä huomioita. Ensimmäkin perustuslain 6 §:n mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä. Lain esitöiden mukaan säännöksellä halutaan korostaa sitä, että lapsia tulee kohdella sekä aikuisiin nähden tasa-arvoisina, periaatteessa yhtäläiset perusoikeudet omaavina ihmisinä että keskenään yhdenvertaisesti. Lisäksi säännös osoittaa, että jokaista lasta tulee kohdella yksilönä, eikä pelkästään passiivisen toiminnan kohteena.¹²⁸ Esitöiden mukaan säännös tarjoaa myös perustan lasten positiiviselle erityiskohtelulle.¹²⁹

Toiseksi perustuslain 19 §:n 3 momentin mukaisesti julkisen vallan on turvattava jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveystaloudelliset palvelut ja edistettävä väestön terveyttä. Niin ikään julkisen vallan on tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Lain esitöiden mukaan lapsen hyvinvointi on ymmärrettävä laajasti aineellisen hyvinvoinnin lisäksi myös henkisenä hyvinvointina. Lainsäätäjän mukaan säännöstä on tarkasteltava yhteydessä muihin taloudellisiin, sosiaalisiin ja sivistyksellisiin perusoikeuksiin, lähinnä oikeuteen opetukseen.¹³⁰

Esitöiden mukaan oikeus yksilölliseen kasvuun korostaa lapsen yksilöllisten tarpeiden huomioimista. Hyvinvoinnin edistäminen kattaa myös suojan väkivaltaa, alistamista ja hyväksikäyttöä vastaan.¹³¹

Perustuslain 22 §:n mukaisesti julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Säännös tarkoittaa muun muassa sitä, että tuomioistuimella on velvoite tulkita kaikkea lainsäädäntöä ihmisoikeusmyönteisesti. Näin ollen tulkintojen on oltava sopuissa myös lapsen oikeuksien sopimuksen velvoitteiden kanssa.¹³²

Korkein oikeus on ratkaisukäytännössään todennut lapsen oikeuksien sopimuksen olevan Suomessa laintasoisena sitova.¹³³ Kuitenkin oikeuskirjallisuudessa on nostettu esiin, ettei lapsen oikeuksien sopimuksen merkitystä tunneta riittävästi. Lisäksi on esitetty, ettei lasten oikeuksiin ole Suomessa suhtauduttu kovinkaan vakavasti, ja ettei esimerkiksi lakeja

¹²⁸ HE 309/1993 vp., s. 45.

¹²⁹ HE 309/1993 vp., s. 45.

¹³⁰ HE 309/1993 vp., s. 72.

¹³¹ HE 309/1993 vp., s. 72.

¹³² ks. Hakalehto, Lapsen oikeuksien sopimus korkeimman oikeuden ratkaisussa 2021, s. 662., ks. myös PeVM 25/1994 vp., s. 7.

¹³³ ks. KKO 2021:41.

säädettäessä lapsen oikeuksien sopimukseen suhtauduta samalla vakavuudella kuin muihin ihmisoikeussopimuksiin.¹³⁴

3.3 Lapsen oikeuksien sopimus

YK:n lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus solmittiin vuonna 1989.¹³⁵ Suomessa sopimus astui voimaan 20.7.1991. Sopimuksen tavoitteena on torjua lapsiin kohdistuva huono kohtelu ja epäoikeudenmukaisuudet.¹³⁶ Sopimuksessa turvataan laajasti kansalaisoikeuksia, poliittisia oikeuksia sekä taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia.¹³⁷

Lapsen oikeuksien sopimuksessa määritellään lapsen tarkoittavan jokaista alle 18-vuotiasta henkilöä. Sopimuksessa on neljä yleisperiaatetta, joita sovelletaan kaikkien oikeuksien tulkintaan ja soveltamiseen.¹³⁸ Näitä keskeisiä periaatteita ovat lapsen edun ensisijaisuus (3 artikla 1 kohta), syrjinnän kieltö (2 artikla), lapsen oikeus kehitykseen (6 artikla) sekä lapsen oikeus saada näkemyksensä otetuksi huomioon (12 artikla).¹³⁹ YK:n lapsen oikeuksien komitea valvoo lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanoa. Komitea myös antaa yleiskommentteja, jotka avaavat ja niin ollen selkeyttävät sopimusvelvoitteiden sisältöä.¹⁴⁰

Keskeisten periaatteiden voi nähdä olevan tärkeässä asemassa myös alaikäisen vahingonkorvausvastuuta arvioitaessa. Seuraavassa avaan lyhyesti kutakin periaatetta.

¹³⁴ Ks. Nieminen, *Koulu lasten perus- ja ihmisoikeuksien turvaajana – vai rajoittajana?* 2004, s. 296.

¹³⁵ Lapsen oikeuksien sopimusta edelsi Kansainliiton vuonna 1924 antama Lapsen oikeuksien julistus. Sen mukaisesti lapsilla todettiin olevan oikeus saada suojelua, huolenpitoa ja koulutusta tulevan elannon hankkimista varten. YK laajensi julistusta vuosina 1948 sekä 1959. Tällöin lapselle katsottiin kuuluvan oikeus kasvaa ja kehittyä sekä oikeus omaan nimeen ja kansallisuuteen. Ks. esim. Hakalehto-Wainio, *Lasten oikeudet lapsen oikeuksien sopimuksessa* 2011, s. 513.

¹³⁶ Hakalehto-Wainio, *Lapsen oikeudet ja lapsen etu lapsen oikeuksien sopimuksessa* 2013, s. 18.

¹³⁷ Sopimuksessa on yhteensä 54 artiklaa, joista artikkelit 1–41 käsittelevät sisällöllisiä oikeuksia. Loput artikkelit käsittelevät täytäntöönpanoon liittyviä oikeuksia.

¹³⁸ CRC/C/GC/14, s. 3.

¹³⁹ Lapsen oikeuksien komitea on määritellyt yleisperiaatteet antamassaan yleiskommentissa numero 5. Ks. CRC/GC/2003/5, kohta 12. Englanniksi neljästä yleisperiaatteesta puhutaan myös *neljänä P:nä*, mikä juontuu termeistä *participation, protection, prevention, provision*. Ks. esim. Ferreira, *Fundamental Rights and Private Law in Europe* 2011, s. 121.

¹⁴⁰ Lapsiasiavaltuutetun verkkosivustolle lapsiasia.fi on koostettu yleiskommentit suomen kielellä. Käännökset eivät ole virallisia. Olen hyödyntänyt sekä käännöksiä että alkuperäisiä englanninkielisiä kommentteja.

3.3.1 Lapsen edun ensisijaisuus

LOS 3 (1) artiklaa pidetään koko sopimuksen ydinperiaatteena. Sen mukaisesti:

Kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.

Lapsen edun käsite on jokseenkin avoin ja epätarkka.¹⁴¹ Suomalaisessa oikeudellisessa keskustelussa käsitettä on tarkasteltu pääasiassa lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen sekä lastensuojeluun liittyvien asioiden yhteydessä.¹⁴² Lapsen oikeuksien sopimusta ja lapsen edun periaatetta tulee käyttää yhtäläillä kaikkia oikeudellisia kysymyksiä, myös vahingonkorvausoikeudellisia kysymyksiä, arvioitaessa silloin kun asianosaisena on lapsi.¹⁴³ Hakalehto on esittänyt, että lapsen edun käsite on ollut kansallisessa oikeudessa huomattavasti suppeampi kuin lapsen oikeuksien sopimuksessa on tarkoitettu.¹⁴⁴

Lapsen oikeuksien komitea on antamassaan yleiskommentissa (CRC/C/GC/14) avannut lapsen edun käsitettä sekä antanut siihen liittyviä ohjeita ja tulkintasuosituksia. Komitean mukaan lapsen edun käsitteellä on tarkoitus varmistaa kaikkien lapsen oikeuksien sopimuksessa tunnustettujen oikeuksien toteutuminen sekä lapsen kokonaisvaltainen kehitys.¹⁴⁵ Komitean mukaan kansallisen lainsäädännön tulee heijastaa lapsen oikeuksien sopimuksen ja erityisesti lapsen edun sisältöä. Lainsäädäntöelimien, oikeuslaitoksen ja viranomaisten tulee järjestelmällisesti soveltaa lapsen edun periaatetta ja otettava päätöksissä huomioon päätösten vaikutukset sekä lapsen oikeuksien että lapsen edun toteutumiseen.¹⁴⁶

Komitean mukaan lapsen edun käsite koostuu kolmesta osasta. Ensinnäkin kyse on suoraan sovellettavasta aineellisesta oikeudesta, johon voidaan vedota tuomioistuimessa. Toisekseen kyse on perustavanlaatuisesta oikeusperiaatteesta. Mikäli säännös on tulkittavissa useammalla tavalla, tulee komitean mukaan valita lapsen etua tehokkaimmin palveleva tulkinta.

Kolmanneksi kyse on menettelysäännöstä. Sen mukaisesti lapseen tai lapsiin vaikuttavia

¹⁴¹ Engl. *the best interests of a child*.

¹⁴² Hakalehto-Wainio, Lasten oikeudet lapsen oikeuksien sopimuksessa 2011, s. 516.

¹⁴³ Ks. CRC/C/GC/14, kohta 17 “*Yleissopimuksen 3 artiklan 1 kohdassa pyritään varmistamaan, että oikeus turvataan kaikissa lapsia koskevissa päätöksissä ja toimissa. Tämä tarkoittaa, että jokaisessa lasta tai lapsia koskevassa toimessa on otettava ensisijaisesti huomioon lapsen etu.*” Ks. myös Hakalehto-Wainio, Lapsen oikeudet ja lapsen etu lapsen oikeuksien sopimuksessa 2013, s. 33.

¹⁴⁴ Hakalehto-Wainio, Lapsen oikeudet ja lapsen etu lapsen oikeuksien sopimuksessa 2013, s. 31.

¹⁴⁵ CRC/C/GC/14, kohta 4.

¹⁴⁶ CRC/C/GC/14, kohta 12.

päätöksiä tehtäessä on arvioitava päätöksen mahdollisia vaikutuksia kyseiseen lapseen tai kyseisiin lapsiin. Lisäksi perusteluista tulee käydä ilmi, että lapsen etu on nimenomaisesti huomioitu päätöksenteossa. Perusteluissa on lisäksi kerrottava, mitä on pidetty lapsen etuna, millä perustein sekä miten punninta muita seikkoja vasten on tehty.¹⁴⁷ Lapsen etua punnitessa on vertailtava ratkaisun myönteisiä ja kielteisiä vaikutuksia lapsen oikeuksien toteutumisen näkökulmasta. Ratkaisijan tulee tarkastella myös sitä, rajoittaako päätös joltain lapsen oikeuksista ja onko rajoitus välttämätön lapsen edun näkökulmasta.¹⁴⁸

Lapsen edun ensisijaisen huomioimisen on tulkittu tarkoittava sitä, että pelkästään lapsen edun huomioiminen osana ratkaisua ei riitä, vaan sille tulee antaa huomattava painoarvo.¹⁴⁹ Komitea on linjannut, että tilanteessa, jossa muiden henkilöiden oikeudet ovat ristiriidassa lapsen edun kanssa, on kaikkien osapuolten edut tasapainotettava huolellisesti ja pyrittävä löytämään sovitteluratkaisu. Mikäli yhteensovittaminen ei ole mahdollista, on ratkaisijan analysoitava ja punnittava kaikkien asianosaisten oikeuksia. Tällöinkin ratkaisijan tulee huomioida, että lapsen oikeus saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon tarkoittaa sitä, että lapsen edulla on korkeampi prioriteetti. Näin ollen lasta parhaiten palvelevalle näkökulmalle on annettava suurempi painoarvo.¹⁵⁰

Lapsen edun periaatetta sovelletaan yhtä lailla rikosasioissa lapsiin, joita epäillään tai syytetään lain rikkomisesta. Komitea on korostanut, että lapsen edun suojeleminen tarkoittaa sitä, että rikosoikeuden perinteisten tavoitteiden, kuten preventiivisten tai rankaisuun tähtäävien tavoitteiden, sijaan oikeudenkäytössä painotetaan tavoitteita, jotka tähtäävät kuntoutumiseen ja oikeudenmukaisuuden palauttamiseen.¹⁵¹

Lapsen oikeuksien komitea on kiinnittänyt huomiota myös oikeudellisten perusteluiden tärkeyteen. Komitean mukaan kaikkien lasta tai lapsia koskevien päätösten tulisi olla selkeästi perusteltuja, jotta on mahdollista osoittaa, että lapsen etua on arvioitu ja se on otettu ensisijaisesti huomioon. Perusteluissa tulisi todeta kaikki lapseen liittyvät tosiseikat ja tekijät, jotka on ratkaisussa katsottu oleellisiksi lapsen edun arvioimisen kannalta.¹⁵²

¹⁴⁷ CRC/C/GC/14, kohta 6.

¹⁴⁸ Hakalehto-Wainio, Lapsen oikeudet ja lapsen etu lapsen oikeuksien sopimuksessa 2013, s. 34.

¹⁴⁹ Hakalehto-Wainio, Lasten oikeudet lapsen oikeuksien sopimuksessa 2011, s. 517.

¹⁵⁰ CRC/C/GC/14, kohta 39.

¹⁵¹ CRC/C/GC/14, kohta 28.

¹⁵² CRC/C/GC/14, kohta 97. *“If the decision differs from the views of the child, the reason for that should be clearly stated. If, exceptionally, the solution chosen is not in the best interests of the child, the grounds for this must be set out in order to show that the child’s best interests were a primary consideration despite the result. It*

3.3.2 Syrjinnän kieltö

Syrjinnän kieltö on yksi lapsen oikeuksien sopimuksen neljästä yleisperiaatteesta. LOS 2 artiklan mukaisesti sopimusvaltioiden tulee kunnioittaa ja taata sopimuksessa tunnustetut oikeudet kaikille lapsille ilman minkäänlaista lapsen, hänen vanhempiansa tai muun laillisen huoltajansa rotuun, ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittisiin tai muihin mielipiteisiin, kansalliseen, etniseen tai sosiaaliseen alkuperään, varallisuuteen, vammaisuuteen, syntyperään tai muuhun seikkaan perustuvaa erottelua. Komitea ei tee eroa avoimen ja piilevän syrjinnän välillä, vaan sen mukaisesti syrjintä millä tahansa edellä luetellulla perusteella loukkaa lapsen ihmisarvoa ja voi heikentää lapsen kykyä hyödyntää koulutusmahdollisuuksia tai jopa tuhota sen kokonaan.¹⁵³

Syrjintäkieltö edellyttää valtiolta ennakoivia toimia sen turvaamiseksi, että jokaisella lapsella on todellisuudessa tasavertaiset mahdollisuudet nauttia sopimuksen turvaamista oikeuksistaan.¹⁵⁴ Syrjimättömyysperiaate edellyttää, että valtiot pyrkivät aktiivisesti tunnistamaan yksittäisiä lapsia ja lapsiryhmiä, joiden oikeuksien tunnistaminen ja toteuttaminen saattaa vaatia erityisiä toimenpiteitä.¹⁵⁵ Erityistä huomiota on kiinnitettävä syrjäytyneessä ja epäedullisessa asemassa oleviin lapsiin.¹⁵⁶ Komitean mukaan syrjintään puuttuminen voi edellyttää lainsäädännön muuttamista, hallinnollisia muutoksia sekä muun muassa koulutusta asenteiden muuttamiseksi.¹⁵⁷

Lapsen oikeuksien komitea on katsonut, että syrjinnän kieltö koskee valtioiden lisäksi myös yksityisiä tahoja. Näin ollen säännöksellä on nähty olevan ainakin epäsuora horisontaalinen vaikutus.¹⁵⁸ Hakalehto on esittänyt, että lapsia koskevia hallinnollisia käytäntöjä ja toimintamalleja on tapana perustella lapsen erityisen suojelun tarpeella, vaikka tosiasiallisesti kyse olisi syrjinnästä.¹⁵⁹

is not sufficient to state in general terms that other considerations override the best interests of the child. [– –] The reasoning must also demonstrate, in a credible way, why the best interests of the child were not strong enough to be outweighed by the other considerations.”

¹⁵³ CRC/GC/2001/1, kohta 10.

¹⁵⁴ CRC/C/GC/14, kohta 41.

¹⁵⁵ CRC/GC/2003/5, kohta 12.

¹⁵⁶ CRC/GC/2003/5, kohta 30.

¹⁵⁷ CRC/GC/2003/5, kohta 12.

¹⁵⁸ Hakalehto-Wainio, Lasten oikeudet lapsen oikeuksien sopimuksessa 2011, s. 518.

¹⁵⁹ Hakalehto-Wainio, Lasten oikeudet lapsen oikeuksien sopimuksessa 2011, s. 518–519.

Lapsen oikeuksien komitea on huomauttanut, että Suomessa tulisi erityisesti kiinnittää huomiota vähemmistöihin kuuluvien lasten, vammaisten lasten, lastensuojelutoimien kohteena olevien lasten sekä vankeusrangaistusta suorittavien lasten oikeuksien asianmukaiseen toteutumiseen.¹⁶⁰

3.3.3 Lapsen oikeus kehitykseen ja lapsen suojeleminen

LOS 6 artiklassa sopimusvaltiot tunnustavat jokaisen lapsen synnynnäisen oikeuden elämään. Artiklan 2 kohdan mukaisesti sopijavaltion tulee taata lapselle *henkiinjäämisen ja kehittymisen edellytykset mahdollisimman täysimääräisesti*. Oikeus kehitykseen tarkoittaa suotuisan kehityksen turvaamista ja lapsen hyvinvoinnin varmistamista.¹⁶¹ Lapsen oikeutta kehitykseen on havainnollistettu useissa sopimuksen kohdissa. Esimerkiksi artiklat 28 ja 29 koskevat lapsen oikeutta kouluttautumiseen.

Artiklan 28 mukaan *sopimusvaltiot tunnustavat jokaisen lapsen oikeuden saada opetusta*. Esimerkiksi keskiasteen koulutus tulee saattaa jokaisen lapsen ulottuville, ja korkea-asteen koulutus tulee saattaa kaikkien ulottuville heidän kykyjensä perusteella. Sopimusvaltioon tulee myös ryhtyä toimenpiteisiin koulunkäynnin keskeyttämisen vähentämiseksi. Artiklassa 29 korostetaan lapsen yksilöllistä ja subjektiivista oikeutta tietynlaiseen koulutukseen.¹⁶² Sen mukaisesti koulutuksella on tähdättävä lapsen persoonallisuuden, lahjojen sekä henkisten ja ruumiillisten valmiuksien mahdollisimman täyteen kehittämiseen.¹⁶³ Komitean mukaan kaikissa päätöksissä, jotka koskevat tiettyyn lapseen tai lapsiryhmään kohdistuvia toimenpiteitä tai toimia, on kunnioitettava lapsen tai lasten etua koulutuksen osalta.¹⁶⁴

Artiklan 32 suojelee lasta taloudelliselta hyväksikäytöltä sekä raskaalta työnteolta. Sen mukaisesti lasta tulee suojella muun ohessa *sellaiselta työnteolta, joka todennäköisesti vaarantaa tai haittaa hänen koulutustaan*.

3.3.4 Lapsen oikeus saada näkemyksensä otetuksi huomioon

Lapsen oikeuksien sopimuksen ydinperiaatteeksi lukeutuu myös lapsen oikeus osallistua ja vaikuttaa häntä itseään koskeviin asioihin. Tätä on pidetty sopimuksen radikaaleimpana

¹⁶⁰ CRC/C/FIN/CO/4, kohdat 24–25.

¹⁶¹ Hakalehto-Wainio, Lapsen oikeudet ja lapsen etu lapsen oikeuksien sopimuksessa 2013, s. 36–37.

¹⁶² CRC/GC/2001/1, kohta 9. Englanniksi *the right to maximal development*.

¹⁶³ CRC/GC/2001/1, kohta 10.

¹⁶⁴ CRC/C/GC/14, kohta 79.

sisältönä.¹⁶⁵ LOS 12 artiklan mukaisesti jokaisella lapsella, joka kykenee muodostamaan oman mielipiteensä, on oikeus vapaasti ilmaista näkemyksensä kaikissa häntä koskevissa asioissa. Pelkkä näkemysten selvittäminen ei riitä, vaan säännöksen mukaan näkemys tulee ottaa huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti.¹⁶⁶ Sopimuskohdan mukaisesti lapselle tulee antaa mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa. Tämä oikeus ei ole sidottu lapsen ikään.¹⁶⁷

Lapsen osallisuutta koskeva yleisperiaate on kytköksissä yleissopimuksen muihin yleisiin periaatteisiin. Lisäksi komitea on katsonut lapsen osallisuuden ja lapsen edun olevan toisistaan riippuvaisia. Yleissopimuksen 12 artikla liittyy myös läheisesti kansalaisoikeuksia ja -vapauksia koskeviin artikloihin, erityisesti oikeuteen sananvapauteen (LOS 13 artikla) ja tiedonsaantioikeuteen (LOS 17 artikla).¹⁶⁸

3.3.5 Muista lapsen oikeuksista

Edellä käytyjen yleisperiaatteiden lisäksi lapsen oikeuksien sopimuksessa on säännöksiä, jotka koskevat laajasti lasten kansalaisoikeuksia, poliittisia oikeuksia sekä taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia. Suurimmaksi osaksi oikeudet linkittyvät yleisperiaatteisiin. Vahingonkorvausoikeudellisesta näkökulmasta keskeisinä voi nähdä myös säännöskohdat, jotka koskevat lasta, jonka väitetään syyllistyneen rikoslain rikkomiseen.

LOS 40 artiklan mukaisesti lapsella, jonka väitetään syyllistyneen rikoslain rikkomiseen, syytetään siitä tai jonka on todettu sitä rikkoneen, on oikeus tulla kohdelluksi lapsen ihmisarvoa ja arvokkuutta edustavalla tavalla. Lisäksi lasta tulee myös rikosprosessin yhteydessä kohdella tavalla, joka ottaa huomioon lapsen iän ja pyrkimyksen edistää hänen yhteiskunnallista sopeutumistaan ja rakentavan roolin omaksumista yhteiskunnassa.

Komitean mukaan lapset eroavat aikuisista niin fyysiseltä kuin henkisesti kehitykseltään. Näin ollen lasten kohdalla tulee soveltaa eriytettyä, yksilöllistä lähestymistapaa. Komitea on myös lausunut rikosoikeusjärjestelmään joutumisen olevan vahingollista lapsille ja rajoittavan

¹⁶⁵ Hakalehto-Wainio, Lapsen oikeudet ja lapsen etu lapsen oikeuksien sopimuksessa 2013, s. 39.

¹⁶⁶ Hakalehto-Wainio, Lapsen oikeudet ja lapsen etu lapsen oikeuksien sopimuksessa 2013, s. 39.

¹⁶⁷ CRC/C/GC/12, kohta 32, ks. myös Hakalehto-Wainio, Lapsen oikeudet ja lapsen etu lapsen oikeuksien sopimuksessa 2013, s. 39.

¹⁶⁸ CRC/C/GC/12, kohta 68.

heidän mahdollisuuksiaan kasvaa vastuullisiksi aikuisiksi.¹⁶⁹ Komitea suosittaa erityisesti lasten kohdalla panostamaan korjaaviin menettelyihin, kuten sovitteluun.¹⁷⁰

3.4 Alaikäisen korvausvastuun kipupisteet perusoikeussuojan näkökulmasta

Alaikäisen korvausvastuuseen voi nähdä liittyvän useita ristiriitaisuuksia perusoikeuksien sekä lapsen oikeuksien sopimuksen velvoitteiden näkökulmasta. Kutsun näitä ongelmia tai ristiriitaisuuksia alaikäisen korvausvastuun kipupisteiksi. Näitä ristiriitoja on osin nostettu esiin myös oikeuskirjallisuudessa. Lapsen edun käsitteen voi nähdä olevan kattokäsite, johon jokainen alaikäisen vahingonkorvausvastuun kipupisteistä linkittyy. Lisäksi kipupisteiden voi nähdä kytkeytyvän myös toisiinsa, joten kipupisteiden kategoriat eivät ole tarkkarajaisia.

Kipupisteiksi olen tunnistanut taloudelliset haasteet ja velkaantumisen, lasten eriarvoisen kohtelun, kouluttautumista vaikeuttavat tekijät, oikeusturvan toteutumisen sekä korvausvastuun rangaistuksenomaisen luonteen.

3.4.1 Taloudelliset haasteet ja velkaantuminen

Keskeiseksi alaikäisen vahingonkorvausvastuun kipupisteeksi olen tunnistanut vahingonkorvauksesta aiheutuvan taloudellisen rasituksen. Lapsen voi olla vaikeaa tai jopa mahdotonta selviytyä hänelle määrätyn korvauksen maksamisesta. Mahdollisuus selviytyä korvauksen maksamisesta voi vaihdella riippuen paitsi korvaussumman suuruudesta myös lapsen taloudellisesta asemasta. Yleisesti ottaen lapsen taloudellisen kantokyvyn voi kuitenkin ajatella olevan heikko.

Jos alaikäinen ei pysty maksamaan hänelle määrättyä korvausvastuuta, on uhkana lapsen ylivelkaantuminen. Alaikäiselle taloudellinen kantokyky huomioiden määrätyn korvaussumman ei tarvitse olla edes kovin suuri, jotta velkaantumisen riski toteutuu. Varsinaista korvaussummaa kasvattavat myös sille määrättyt korot sekä mahdolliset oikeudenkäyntikulut.

Hovila on esittänyt, että pitkäaikainen ylivelkaantuminen ja siihen liittyvä syrjäytyminen saattavat kaventaa merkittäväällä tavalla monia yksilön perusoikeuksia. Velkaantuminen voi vaikuttaa esimerkiksi nuoren itsemääräämisoikeuteen, liikkumisvapauteen, ammatinvalinnan

¹⁶⁹ CRC/C/GC/24, kohta 2.

¹⁷⁰ CRC/C/GC/24, kohta 8.

vapauteen sekä sivistyksellisiin ja kulttuurisiin oikeuksiin.¹⁷¹ Itsenäisen elämän aloittaminen velkaantuneena voi olla hyvin vaikeaa.¹⁷² Myös eduskunnan perustuslakivaliokunta on nostanut esiin, että elinikäisen tai kohtuuttoman pitkäkestoisen ulosoton kohteena oleminen saattaa rajoittaa jopa yksilön mahdollisuuksia elää perustuslain mukaista ihmisarvoista elämää.¹⁷³

Näin ollen on pidettävä varsin selvänä sitä, että korvaussumman määrääminen lapselle voi merkitä vakavaa perusoikeuksien loukkaamista ja on lapsen edun vastaista. Hovila on pitänyt myös lapsen oikeuksien komitean yleiskommenttien perusteella selvänä sitä, että alaikäisillä on korostunut suojan tarve velkaantumiseen liittyvissä päätöksissä.

LOS 6 artikla velvoittaa sopimusvaltiot edistämään lasten henkiinjäämistä ja kehittymistä mahdollisimman täysimääräisesti. Lisäksi LOS 32 artiklassa turvataan lapsen oikeus suojeluun taloudelliselta hyväksikäytöltä. Lapsen oikeuksien komitean mukaan toimenpiteiden arvioinnissa tulee huomioida sekä lyhyen, keskipitkän että pitkän aikavälin vaikutukset lapseen.¹⁷⁴ Hovila onkin katsonut, että lapsen oikeuksien toteutumisen kannalta olisi keskeistä, että nuori olisi täysi-ikänsä saavuttaessaan velaton.¹⁷⁵

Lapsen oikeuksien komitea on yleiskommentissaan nostanut esiin köyhyiden kauaskantoiset vaikutukset. Nuoruusiän köyhyys voi aiheuttaa äärimmäistä stressiä ja johtaa turvattomuuteen sekä sosiaaliseen ja poliittiseen syrjäytymiseen. Taloudellisten ongelmien seurauksena nuori saattaa esimerkiksi jättäytyä pois koulusta, altistua seksuaaliselle hyväksikäytölle, joutua osallistumaan vaaralliseen, riistävään tai kouluttautumista haittaavaan työntekoon, liittyä jengin jäseneksi, värväytyä aseellisiin ryhmiin tai muuttaa pois maasta.¹⁷⁶

3.4.2 Lasten eriarvoinen kohtelu

Toiseksi kipupisteeksi olen tunnistanut lasten eriarvoisen kohtelun. Lapsen korvausvastuun voi nähdä olevan ongelmallista myös syrjinnän näkökulmasta. Alaikäisiä koskevan vahingonkorvaussäännöksen mukaisesti korvausvastuuta arvioitaessa tulee huomioida sekä

¹⁷¹ Hovila, Alaikäisen velallisen perusoikeussuojan turvaaminen 2015, s. 283; Ferreira, Fundamental Rights and Private Law in Europe: The Case of Tort Law and Children 2011, s. 4.

¹⁷² Hovila, Alaikäisen velallisen perusoikeussuojan turvaaminen 2015, s. 281.

¹⁷³ ks. PeVL 12/2002 vp. ks. kohta täytäntöönpanon määräaikaisuus ja PeVL 42/2006 vp, ks. kohta velkavastuun enimmäiskesto.

¹⁷⁴ CRC/C/GC/14, kohta 15 e.

¹⁷⁵ Hovila, Alaikäisen velallisen perusoikeussuojan turvaaminen 2015, s. 293.

¹⁷⁶ CRC/C/GC/20, kohta 66.

vahingon aiheuttajan että vahingon kärsineen varallisuusolot. Näin ollen korvausvastuun laajuus on jokseenkin riippuvainen henkilöiden taloudellisesta tilanteesta. Tämän voi nähdä asettavan lapset eriarvoiseen tilanteeseen riippuen sekä heidän omista taloudellisista olosuhteistaan että vahingonkärsijän varallisuusasemasta.

Myös vahingon aiheuttaneen lapsen vanhempien varallisuusaseman ja sosioekonomisen taustan voi nähdä vaikuttavan korvausvastuun laajuuteen. Perheen varallisuusoloilla voi olla merkitystä esimerkiksi vanhempien mahdollisuuteen ottaa lapselleen vastuuvakuutus tai korvata tai sopia vahinko lapsen puolesta ilman, että asia viedään oikeuteen. Riekkinen on esittänyt, että lasten vahingonkorvausvastuu ylipäättään kohdistuu köyhiin ja häiritsevästi käyttäytyviin lapsiin. Hänen mukaansa vahingonkorvausoikeus edelleen ylläpitää lasten välistä epätasa-arvoa ja luokkakantaisen kurinpitovaltion asenteita. Riekkisen mukaan vahingonkorvausvastuun kielteiset seuraukset konkretisoituvat ensisijaisesti sellaisten lasten kohdalla, joilla ei ole huoltajien hankkimia vakuutuksia tai varallisuuden tuomaa riskinkantokykyä.¹⁷⁷ Myös Ferreira on nostanut esiin, että korvausvastuun taloudelliset seuraukset, etenkin ylivelkaantuminen, on vastoin sosioekonomiseen asemaan perustuvaa syrjinnän kieltoa.¹⁷⁸

Lapsen oikeuksien sopimuksen 2 artiklassa veloitetaan sopimusvaltiot takaamaan sopimuksessa tunnustetut oikeudet kaikille lapsille ilman minkäänlaista, muun muassa lapsen tai lapsen vanhempien varallisuuteen perustuvaa, erottelua. Komitea on katsonut myös piilevän syrjinnän loukkaavan lapsen ihmisarvoa. Näin ollen voimassa olevan oikeuden voi nähdä olevan tältä osin lapsen oikeuksien sopimuksen velvoitteiden vastainen.

3.4.3 Koulutusmahdollisuuksien kaventuminen

Kolmas tunnistamani kipupiste liittyy lapsen koulutusmahdollisuuksien kaventumiseen. Erityisenä kipupisteenä näen sen, että vahingonkorvausvastuu voi kaventaa lapsen tulevaisuuden mahdollisuuksia sekä vaikeuttaa tai peräti estää lapsen mahdollisuuden kouluttautua. Suurten vahingonkorvausten maksaminen voi johtaa elinikäiseen ammatillisen

¹⁷⁷ Riekkinen, Lasten tuottamusvastuu – luokkayhteiskunnan normi 2012, s. 404–405.

¹⁷⁸ Ferreira, Fundamental Rights and Private Law in Europe: The Case of Tort Law and Children 2011, s. 127.

koulutuksen puutteeseen.¹⁷⁹ Tämän voi nähdä ongelmallisena lapsen oikeuksien sopimuksen lapsen kehitykseen oikeuttavan ydinperiaatteen näkökulmasta.

Lapsen oikeuksien komitean mukaan se, että valtio takaa lapselle oikeuden yleiseen, laadukkaaseen ja osallistavaan opetukseen on tärkein yksittäinen poliittinen investointi, jonka valtio voi tehdä nuorten välittömän ja pitkäaikaisen kehityksen turvaamiseksi. Komitea on kannustanut valtioita ottamaan käyttöön kaikkien yleisesti saatavilla oleva toisen asteen koulutus ja saattamaan kaikin käytettävissä olevin keinoin korkeakoulutus kaikkien saataville kykyjensä mukaan.¹⁸⁰ Alaikäisen vahingonkorvausvastuu voi johtaa kuitenkin siihen, että alaikäinen joutuu menemään töihin kouluttautumisen sijaan. Työnteko voi olla myös ainut mahdollisuus päästä velkajärjestelyyn. Esimerkiksi Linna on kritisoinut nykyistä järjestelmää, jossa opiskelu on myös este nuoren velkajärjestelyyn pääsemiselle.¹⁸¹ Tämän voi nähdä ongelmallisena myös perusoikeuksien toteutumisen kannalta. Perustuslain 16.2 §:ssä nimenomaisesti veloitetaan julkinen valta turvaamaan jokaiselle yhtäläinen mahdollisuus saada myös muuta kuin perusopetusta sekä kehittää itseään varattomuuden estämättä. Myös perustuslain 18.1 §:ssä turvataan jokaiselle oikeus hankkia toimeentulonsa valitsemallaan työllä, ammatilla tai elinkeinolla. Voikin kyseenalaistaa toteutuvatko nämä perusoikeudet velallisen lapsen tai nuoren kohdalla.

Työnteon aloittaminen nuorella iällä tarkoittaa useimmiten työskentelyä matalapalkkaisella alalla. Työnteon myötä myös lapsen tai nuoren vapaa-ajan ja sosiaaliset toiminnot vähenevät, mikä voi vaarantaa lapsen sosiaalisten taitojen ja elämäntaitojen sekä terveyden kehittymistä.¹⁸² Tämän voi nähdä olevan ristiriidassa lapsen oikeuksien sopimuksen 31 artiklan kanssa, jonka mukaan lapsella on oikeus lepoon ja vapaa-aikaan, ikänsä mukaiseen leikkimiseen ja virkistystoimintaan sekä vapaaseen osallistumiseen kulttuurielämään ja taiteisiin.

3.4.4 Oikeusturvan epävarma toteutuminen oikeusprosessissa

Neljänneksi kipupisteeksi olen nostanut lasten oikeusturvan toteutumisen. Vahingon aiheuttanut tai väitetysti aiheuttanut alaikäinen voi olla oikeudenkäynnissä osallisena. Kyse

¹⁷⁹ ks. esim. Ferreira, Putting the Age of Criminal and Tort Liability into Context: A Dialogue between Law and Psychology 2008, s. 30.

¹⁸⁰ CRC/C/GC/20, kohta 68.

¹⁸¹ Linna, Kohti aikuisuutta velkareppu selässä 2014, s. 274.

¹⁸² Ferreira, Fundamental Rights and Private Law in Europe: The Case of Tort Law and Children 2011, s. 5.

voi olla ensinnäkin rikosprosessista, jossa syyttäjä vaatii alaikäisen saattamista rikosoikeudelliseen vastuuseen ja ajaa samalla asianomistajan yksityisoikeudellisia vaatimuksia. Toisekseen kyse voi olla siviiliprosessuaalisesta riita-asiasta.

Rikosprosessiin liittyy useita lasta ja lapsen perusoikeuksia suojaavia prosessuaalisia oikeuksia.¹⁸³ Myös rikosoikeudellinen vastuuikäraja suojaa lasta, ja alle 15-vuotiaat ovat ikänsä puolesta vapaita rangaistusvastuusta. Sen sijaan hyvinkin nuori lapsi voi joutua oikeuteen vastaajaksi vahingonkorvausasiassa. Riekkisen mukaan ei voi olettaa, että lapsen ihmisoikeudet toteutuisivat vahingonkorvausprosessissa samalla tavoin kuin rikosprosessissa, vaikka yhtä lailla molemmissa on kyse lapsen teon moitittavuuden tutkimisesta ja sanktion määräämisestä.¹⁸⁴ Siviilioikeudellisessa asiassa taloudellinen taakka voi kasvaa suureksi, sillä sekä lapsen omat että vastapuolen oikeudenkäyntikulut voidaan velvoittaa lapsen maksettaviksi.

Riekkinen on argumentoinut, että lapsen oikeusturvan takaamiseksi lapsen kypsyiden arvioinnin tulisi perustua vakioituun psykologiseen testaamiseen tai muuhun objektiiviseen arviointiin sen sijaan, että se perustuu tuomioistuimen arvioon ja lainsoveltajan yleiseen elämäkokemukseen.¹⁸⁵ Oikeuskirjallisuudessa on laajemminkin esitetty, ettei alaikäisten vahingonkorvausvastuuta arvioitaessa hyödynnetä lapsipsykologista asiantuntijatietoa tai ylipäätään huomioida lasten tosiasiallista käyttäytymistä, sillä se harvoin johtaisi korvausvastuuseen.¹⁸⁶ Tämän voi mielestäni nähdä räikeästi lapsen perusoikeussuojan ja lapsen edun vastaisena lähestymistapana, erityisesti kun huomioidaan, että niin lainsäätäjän, lainsoveltajan kuin muidenkin viranomaisten tulee järjestelmällisesti huomioida päätösten vaikutukset sekä lapsen oikeuksien että lapsen edun toteutumiseen.¹⁸⁷

3.4.5 Korvausvastuun rangaistuksenomainen luonne

Viidenneksi alaikäisen korvausvastuun kipupisteeksi olen nostanut korvausvastuun rangaistuksenomaisen luonteen. Vaikka vahingonkorvausoikeudessa tehdään ero rikosoikeudellisen rangaistuksen ja vahingon korvaamisen välille, näen alaikäisten kohdalla

¹⁸³ Tuomioistuimen on esimerkiksi käsiteltävä alaikäisen vastaajan rikosjuttu nopeutetussa aikataulussa. Tuomioistuinkäsittelyn erityispiirteistä alaikäiseen kohdistuneessa rikoksessa ks. esim. Marttunen, Nuorisorikosoikeus ja nuorisoprosessi 2005, s.579–580, 583–590.

¹⁸⁴ Riekkinen, Lasten tuottamusvastuu – luokkayhteiskunnan normi 2012, s. 404.

¹⁸⁵ Riekkinen, Lasten tuottamusvastuu – luokkayhteiskunnan normi 2012, s. 404. Ks. myös Ferreira, Putting the Age of Criminal and Tort Liability into Context: A Dialogue between Law and Psychology 2008, s. 49.

¹⁸⁶ ks. tarkemmin tutkielman alaluku 2.1.1.

¹⁸⁷ CRC/C/GC/14, kohta 12.

rajan olevan jokseenkin häilyvä. Rangaistuksenomaisuutta lisää nähdäkseni erityisesti taloudellisen korvauksen kerrannalliset vaikutukset. Mikäli alaikäinen ei pysty maksamaan hänelle määrättyä vahingonkorvausta, ei hän pääse korvauksista eroon, vaan ne päinvastoin saattavat vaikuttaa rangaistuksenomaisesti hänen elämäänsä useilla sen osa-alueilla.

Esimerkiksi nuorisorikosoikeudessa on aikaa sitten omaksuttu pohjoismainen rationaalinen ja humaani kriminaalipoliitiikka.¹⁸⁸ Myös laajemmin Euroopan mittakaavassa kehitys on ollut samansuuntaista ja siirtynyt retributiivisista malleista, eli esimerkiksi niin sanotusta absoluuttisesta rangaistusteoriasta, kohti sosialisatiomalleja, joissa rikoksenteijä pyritään saamaan niin sanotusti yhteiskuntakelpoiseksi.¹⁸⁹ Alaikäisten vahingonkorvausvastuulla, ja etenkin suurilla vahingonkorvauksilla, voi nähdä olevan retributiivisen luonteen. Toisaalta siinä missä perinteinen rikollinen teko on sovitettavissa rangaistuksella, voi vahingonkorvauksen sovittaminen koitua ylitsepääsemättömäksi.

Hemmo on tuonut esiin, että mikäli päähuomio vahingonkorvauksen määräämisessä kohdistuu korvausvelvollisen varallisuusoloihin ja menettelyn moitittavuuteen, saa vahingonkorvaus rangaistuksenomaisia piirteitä.¹⁹⁰ Erityisen ongelmallista rangaistuksenomaisuus on nähdäkseni alle 15-vuotiaiden kohdalla, jotka eivät ole rikosoikeudellisesti vastuussa. Erityisesti Riekkinen on tuonut esiin, että lasten vahingonkorvauksen takana on ylisukupolvinen ajatus huonosti käyttäytyvien lasten laittamisesta ruotuun.¹⁹¹ Voikin nostaa esiin kysymyksen, halutaanko alaikäisten vahingonkorvauksesta pitää kiinni sen takia, että pystytään jollain tavoin puuttumaan niihin moitittavasti toimiviin lapsiin, joihin rikosoikeudellinen vastuu ei ulotu.

¹⁸⁸ Lappi-Seppälä, *Nordic Sentencing 2016*, s. 20–26. Myös vaihtoehtoisia seuraamuksia, esimerkiksi sovittelua käytetään nuorten rikoksenteijöiden kohdalla. Ks. Lappi-Seppälä, *Nordic Sentencing 2016*, s. 33–34.

¹⁸⁹ Ferreira, *Putting the Age of Criminal and Tort Liability into Context: A Dialogue between Law and Psychology 2008*, s. 30.

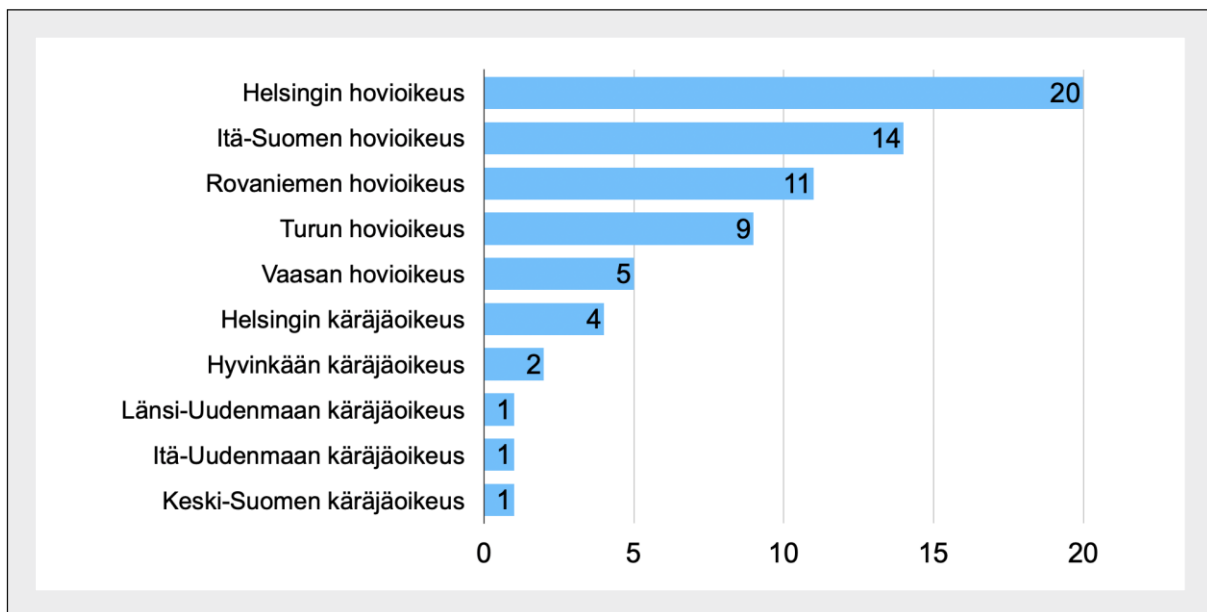
¹⁹⁰ Hemmo, *Vahingonkorvauksen sovittelu ja moderni korvausoikeus 1996*, s. 204.

¹⁹¹ ks. Riekkinen, *Lasten tuottamusvastuu – luokkayhteiskunnan normi 2012*.

4 Vahl 2:2 §:n soveltaminen viimeaikaisessa oikeuskäytännössä

4.1 Yleiskatsaus aineistoon

Aineisto koostuu 68 oikeuden ratkaisusta, joissa on sovellettu alaikäisten vahingonkorvausvastuuta koskevaa vahingonkorvauslain 2 luvun 2 pykälää tai mainittu kyseinen lainkohta. Ratkaisuista 59 on hovioikeuden antamia tuomioita tai päätöksiä ja yhdeksän kärjäoikeuden antamia ratkaisuja.

Kuvio 2. Aineisto jaoteltuna ratkaisun antaneiden tuomioistuinten mukaan

Aineiston ratkaisuista suhteellisesti eniten (20) on Helsingin hovioikeuden antamia ratkaisuja. Lisäksi kärjäoikeuden ratkaisuista kahdeksan on Helsingin hovioikeuden lainkäyttöalueelta. Toiseksi eniten (14) aineiston ratkaisuista on Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisuja ja kolmanneksi eniten Rovaniemen hovioikeuden ratkaisuja (ks. kuvio 2). Aineistonkeruuta ja siihen vaikuttaneita seikkoja olen käynyt tarkemmin läpi jaksossa 1.3.

Alaikäisiä, joita aineiston ratkaisut koskevat, on yhteensä 76, sillä useassa käsitellyssä asiassa on ollut useita vastaajia. Ainoastaan yhdessä ratkaistavana olleessa asiassa vahingonkorvaus määrättiin alle 15-vuotiaalle. Kyseisessä tapauksessa nuorta epäiltiin lapsen seksuaalisesta häirinnästä. Henkilön todettiin olleen teon tapahtumahetkellä 14-vuotias. Häntä ei tuomittu rikoksesta, mutta hänet määrättiin korvaamaan aiheuttamansa vahinko.

Suurin osa aineiston alaikäisistä on ollut tapahtuma-aikaan 15-vuotiaita. Heitä on aineistosta noin 40 prosenttia. 16-vuotiaita on puolestaan vajaa kolmannes. Loput aineiston alaikäisistä ovat olleet vahingontekohetkellä 17-vuotiaita. Ikäjakaumasta ei kuitenkaan voine tehdä johtopäätöstä, että 15-vuotiaat tekisivät enemmän vahingonkorvaukseen johtavia tekoja kuin vuotta tai paria vanhemmat, vaan mahdollisesti heidän kohdallaan vedotaan herkemmin vahingonkorvauslain 2 luvun 2 pykälään. Toisaalta tuomioistuimen tulisi soveltaa kyseistä säännöstä viran puolesta aina kun kyse on alle 18-vuotiaaseen kohdistuvasta vahingonkorvausvaatimuksesta huolimatta siitä, vetoaako vastaaja tai oikeudenkäynnin osapuoli siihen. Aineistossa on mukana tapaus, jossa oikeus ei ota minkäänlaista kantaa vahingonkorvauslain alaikäisiä koskevaan säännökseen, vaikka vastaaja on vedonnut säännökseen.¹⁹² Aineiston otantamenetelmän ja aineiston luonteen takia on mahdotonta arvioida, kuinka yleistä on, että VahL 2:2 § jää kokonaan soveltamatta oikeustapauksissa, joissa on kyse alaikäisen korvausvastuusta.

Suurimmassa osassa oikeuden ratkaisuksista on kyse rikosasiasta, jossa syyttäjä on aktiivinen osapuoli ja vaati alaikäisen saattamista rikosoikeudelliseen vastuuseen. Samalla syyttäjä ajaa asianomistajan yksityisoikeudellisia vahingonkorvausvaatimuksia, jotka liittyvät syyttäjän rikosoikeudelliseen vaatimukseen. Kaikkien käsiteltävien asioiden osalta vähintään käräjäoikeuskäsittelyssä on ollut kyse rikosasiaan liittyvästä vahingonkorvausvaatimuksesta. Hovioikeuskäsittelyssä ei kaikissa tapauksissa ole ollut kyse enää rikosasian käsittelystä, vaan osassa tapauksista oikeudenkäynti on luonteeltaan siviilioikeudellinen, ja ratkaistavana oleva asia liittyy vahingonkorvaukseen.

4.2 Säännöksen soveltamisen edellytyksistä oikeustapauksissa

Alaikäisten vahingonkorvauksen kohtuullistamiseen viitataan aineistossa yleisesti sovitteluna. Useissa ratkaisuisa oikeusistuin on arvioinut sitä, tuleeko vahingonkorvauslain 2 luvun 2 pykälä sovellettavaksi ratkaistavana olevassa tapauksessa. Aineiston perusteella voi tehdä johtopäätöksen, ettei yksistään vahingon aiheuttaneen henkilön alaikäisyys johda vahingonkorvauksen kohtuullistamiseen, vaan kohtuullistamisessa on lainsoveltajan mukaan

¹⁹² esim. Rovaniemen hovioikeuden 25.5.2012 antamassa tuomiossa 418 tuomioistuim on jättänyt soveltamatta VahL 2:2 §:ää. Tekoaikaan 15-vuotias vetosi ko. säännökseen valituksessaan hovioikeuteen. Hovioikeus ei myöntänyt valituslupaa. Helsingin hovioikeuden ratkaisussa 15/119291 tuomioistuim kohtuullisti käräjäoikeuden 15-vuotiaalle määräämää vahingonkorvausta. Asian käräjäoikeuskäsittelyssä ei ole mainintaa VahL 2:2 §:stä.

kyse tuomioistuimen harkintavallasta.¹⁹³ Esimerkiksi Hyvinkään käräjäoikeuden ratkaisun mukaan “*Vahingonkorvauksen sovittelu vahingonkorvauslain 2 luvun 2 §:n nojalla on kokonaan harkinnanvaraista.*”¹⁹⁴

Toisaalta aineistossa on myös tapauksia, joissa oikeus on päätyntä kohtuullistamaan korvausta sillä perusteella, että tekijä on alaikäinen. Näin ollen säännöksen soveltamisedellytykset voi aineiston tapauksissa jakaa karkeasti kahteen: Oikeus joko soveltaa VahL 2 luvun 2 pykälää henkilön ollessa alle 18-vuotias tai vaihtoehtoisesti oikeus tulkitsee, ettei pelkästään henkilön alaikäisyys velvoita säännöksen soveltamiseen. Tässä tulkinnassa oikeus katsoo, että säännöksessä luetellut tekijät, kuten kehitystaso ja teon laatu, eivät määritä korvausvastuun suuruutta, vaan myös sitä, sovelletaanko säännöstä ylipäätään.

Useammassa tapauksessa tuomioistuin vaikuttaa pitäneen VahL 2:2 §:ää alisteisena ns. yleiselle sovittelusäännökselle. Esimerkiksi Rovaniemen hovioikeuden ratkaisun perusteluissa vahingonkorvauslain 2 luvun säännökset on esitetty käänteisessä järjestyksessä. Käänteinen järjestys johtaa vaikutelmaan, että alaikäisiä koskeva säännös sivuuntuu, jos kyseessä on tahallisella teolla aiheutettu vahinko.¹⁹⁵ Näin ollen tuomioistuin on katsonut, ettei VahL 2:2 §:n soveltamiselle ole edellytyksiä. Myös Helsingin hovioikeus toteaa antamassaan ratkaisussa, jossa on kyse 15-vuotiaan murtautumisesta päiväkotiiin, että “*kuten käräjäoikeus on todennut, vastaajan oltua tekohetkellä 15-vuotias lähtökohdaksi vahingonkorvausta määrättäessä on otettava vahingonkorvauslain 2 luvun 2 §. Kuitenkin vahingonkorvausvelvollisuuden kohtuullisuutta harkittaessa on otettava huomioon myös luvun 1 §:n 2 momentissa mainitut seikat kuten se, onko vahinko aiheutettu tahallisesti*”.¹⁹⁶

¹⁹³ Helsingin hovioikeuden ratkaisun 18/136884 mukaan “Vahingonkorvauslain 2 luvun 2 §:ää sovellettaessa se seikka, että vahingon on aiheuttanut kahdeksaatoista vuotta nuorempi, ei yksin aiheuta korvauksen alentamista. Ratkaisuun vaikuttavina tekijöinä on lisäksi otettava huomioon teon laatu ja tekijän kehitystaso sekä vahingon aiheuttajan ja vahingon kärsineen varallisuusolot.”

¹⁹⁴ Hyvinkään käräjäoikeuden ratkaisun 15/139701.

¹⁹⁵ Rovaniemen hovioikeuden ratkaisun 16/109184 perusteluiden mukaisesti “Vahingonaiheuttajien korvausvastuu vahingonkärsijää kohtaan on pääsääntöisesti täysimääräistä. Vahingonkorvauslain 2 luvun 2 §:n mukaan kuitenkin kahdeksaatoista vuotta nuorempi on velvollinen korvaamaan aiheuttamastaan vahingosta määrän, joka hänen ikäänsä ja kehitystasoonsa, teon laatuun, vahingon aiheuttajan ja vahingon kärsineen varallisuusoloihin sekä muihin olosuhteisiin katsoen harkitaan kohtuulliseksi. Vahingonkorvauslain 2 luvun 1 §:n 2 momentin mukaan vahingonkorvausta voidaan sovittella, jos korvausvelvollisuus harkitaan kohtuuttoman raskaaksi ottaen huomioon vahingon aiheuttajan ja vahingon kärsineen varallisuusolot ja muut olosuhteet. Jos vahinko on aiheutettu tahallisesti, on kuitenkin täysi korvaus tuomittava, jollei erityisistä syistä harkita kohtuulliseksi alentaa korvausta.”

¹⁹⁶ Helsingin hovioikeuden ratkaisu 19/130418.

Toisaalta oikeus on voinut päätyä myös päinvastaiseen ratkaisuun. Esimerkiksi tapauksessa, jossa oli kyse 16-vuotiaiden vahingonteosta, oikeus on lausunut, että *“vastaajien aiheuttamat vahingot on tehty tahallisilla rikoksilla. Asiassa ei ole vahingonkorvauslain 2 luvun 1 §:ssä tarkoitettua perustetta korvausvelvollisuuden alentamiselle, mutta vastaajien ollessa alle 18-vuotiaita kärjäoikeus on ratkaissut näiden korvausvelvollisuuden soveltamalla vahingonkorvauslain 2 luvun 2 §:ää.”*¹⁹⁷

Suurimmassa osassa ratkaisuista perustelut VahL 2 luvun 2 §:n soveltamiselle tai soveltamatta jättämiselle ovat niukat tai erittäin niukat.¹⁹⁸ Ylipäätään vain yksittäisissä ratkaisuissa on viitattu vahingonkorvauslain esitöihin tai oikeuskirjallisuuteen oikeuden punnitessa säännöksen soveltamista.¹⁹⁹ Toisinaan tuomioistuin on punninnut sovittelun puolesta ja vastaan puhuvia seikkoja ja kirjannut ne myös ratkaisuun.

Oikeuden perustelut VahL 2 luvun 2 pykälän sivuuttamisesta voi asettaa kyseenalaisiksi Helsingin hovioikeuden ratkaisussa, jossa on pohdittu sovittelun mahdollisuutta 15-vuotiaan aiheuttamaan vahinkoon liittyen. Oikeuden perusteluissa viitataan useampaan kirjalliseen lähteeseen. Niiden mukaan muun muassa *tahallisesti aiheutettua vahinkoa ei yleensä sovittelulla ja tahallisesti aiheutetun vahingon kohdalla sovittelu on jokseenkin poissuljettua.*²⁰⁰

Hovioikeuden viittaamassa kirjallisuudessa käsitellään kuitenkin vahingonkorvauslain yleisen sovittelusäännöksen, ei alaikäisiä koskevan korvaussäännöksen, soveltamista.²⁰¹ Itse asiassa

¹⁹⁷ Kärjäoikeuden perustelut liittyen Turun hovioikeuden ratkaisuun 21/130274.

¹⁹⁸ Esim. Vaasan hovioikeuden ratkaisussa 21/128968 todetaan vahingonkorvauksen osalta yksinkertaisesti vain, että *“Vahingonkorvauksen sovittelulle ei ole vahingonkorvauslain 2 luvussa tarkoitettuja edellytyksiä.”*

¹⁹⁹ Esim. Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisussa 17/146581 viitataan kärjäoikeuden perusteluihin, joissa puolestaan viitataan hallituksen esitykseen ja oikeuskirjallisuuteen. Myös Rovaniemen hovioikeuden ratkaisussa 16/109142 viitataan hallituksen esitykseen, samoin Vaasan hovioikeuden ratkaisussa 20/116700.

²⁰⁰ Helsingin hovioikeuden ratkaisun 22/107941 mukaan *“oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että tahallisesti aiheutetun vahingon sovittelu ei yleensä tule kysymykseen (Ks. Saarnilehto, Ari: Vahingonkorvauksen sovittelu oikeuskäytännön valossa. Defensor Legis 2001, s. 385 ja Hemmo, Mika: Vahingonkorvausoikeus. Helsinki 2005, s. 220). Poikkeaminen tästä vaatisi erityisiä perusteluja, koska esimerkiksi pelkästään korvauksen kohtuuton raskaus ei ole riittävä peruste tahallisesti aiheutetun vahingon sovittelulle (Ks. Saarnilehto 2001, s. 382). Tapauksen KKO 1998:149 myötä oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että tahallisesti aiheutetun vahingon sovittelukynnys näyttäisi olevan niin korkealla, että kohtuullistaminen on käytännössä jokseenkin poissuljettua (Ks. Hemmo, Mika: KKO 1998:149. KKO:n ratkaisut kommentein II 1998. Helsinki 1999, s. 428). Myöskään tekijän alaikäisyys ei ole oikeuskäytännössä yleensä johtanut korvauksen sovitteluun, jos vahinko on aiheutettu tahallisesti (KKO 1980 II 13, KKO 1981 II 20, KKO 1983 II 26, KKO 1987:30, KKO 1994:22, KKO 1994:62, KKO 2003:36, KKO 2005:134 ja KKO 2011:10)”*

²⁰¹ Saarnilehdon artikkelissa, johon hovioikeus viittaa, todetaan, että *“Tiivistelmänä oikeuskäytännöstä voidaan sanoa, että tahallisesti aiheutetun vahingon sovittelu ei yleensä tule kysymykseen. Joissakin harvoissa tapauksissa on päädytty kuitenkin korvauksen sovitteluun. Tahallisen vahingon sovittelusta vahingonkorvauslain 2 luvun 1 §:n 2 momentissa säädetty on siten toteutunut hyvin oikeuskäytännössä.”* Saarnilehto, Vahingonkorvauksen sovittelu oikeuskäytännön valossa 2001, s. 385.

tuomioistuimen viittaamissa lähteissä nimenomaisesti sanotaan, etteivät ne käsittele alaikäisen korvausvastuuta.²⁰² Tästä huolimatta hovioikeus on tukeutunut perusteluissaan niihin. Voikin pitää vähintään kyseenalaisena sitä, että oikeus perustelee ratkaisunsa ainakin osin lähteillä, joissa nimenomaisesti mainitaan, etteivät kyseiset linjaukset sovellu alaikäisiä koskeviin tapauksiin.

Yllä mainittu ratkaisu herättää epäilyn oikeuden objektiivisuudesta ja siitä, onko oikeus kenties ensin ratkaissut asian lopputuloksen ja vasta sitten etsinyt ratkaisua tukevat perustelut. Objektiivisuuden voi nähdä horjuvan myös esimerkiksi Helsingin hovioikeuden ratkaisussa, jossa tuomion perusteeksi viitataan useisiin korkeimman oikeuden ratkaisuihin, joissa kaikissa on sivuutettu kohtuullistaminen.²⁰³ Korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä on kuitenkin yhtä lailla tapauksia, joissa korvaussummaa on kohtuullistettu esimerkiksi teon tahallisesta luonteesta huolimatta. Aineiston valossa on mahdollista perustella sekä VahL 2:2 §:n kohtuullistamista puoltava että torjuva kanta viittaamalla korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntöön sekä hallituksen esitykseen.

Muista ratkaisuista poikkeavana ja huomiota herättävänä voi pitää Hyvinkään kärjäoikeuden ratkaisua, jossa oli kyse useammasta alaikäisestä. Vahingonkorvausta kohtuullistettiin ainoastaan sen henkilön kohdalla, joka oli vedonnut kärjäoikeuskäsittelyssä vahingonkorvauslain 2 luvun 2 pykälään.²⁰⁴ Tätä voi pitää huolestuttavana alaikäisten oikeusturvan kannalta, sillä tuomioistuimen tulisi tuntea laki ja soveltaa sitä viran puolesta.

4.3 Vahingonkorvausoikeudellisen tuottamuksen arviointi oikeustapauksissa

Alaikäisen korvausvastuuta koskevan lainsäädännön nykytilaa käsittelevässä alaluvussa 2.1.1 käytiin läpi alaikäisen tuottamuksen arvioimista. Alaikäisen vahingonkorvausvastuun tuottamusta arvioidaan kahdessa vaiheessa. Keskiöön nousee ensinnä kysymys siitä, onko vahinkoa aiheuttaneen käyttäytyminen ollut ikätovereihin suhteutettuna hyväksyttävänä

²⁰² Oikeuden viittaaman artikkelin alussa nimenomaisesti todetaan, että “[alikäisiä koskevassa VahL 2:2 §:ssä] on kuitenkin suoraan poikettu täyden korvauksen periaatteesta ja säädetty vahingon aiheuttaja vastuulliseksi vain kohtuullisesta määrästä aiheuttamastaan vahingosta. Näitä korvaussääntöjä ei tässä käsitellä”. Saarnilehto, Vahingonkorvauksen sovittelu oikeuskäytännön valossa 2001, s. 379. Hemmon teoksessa puolestaan todetaan, että “alikäisten ja mieleltään häiriintyneiden vastuu on [- -] säännelty sovittelupainotteisesti” sekä mainittu samaisen teoksen sivunumerot, joissa asiaa käsitellään tarkemmin. VahL 2:2–3:n säännöksissä. Hemmo, Vahingonkorvausoikeus 2005, s. 218.

²⁰³ Helsingin hovioikeuden ratkaisu 21/139145.

²⁰⁴ Hyvinkään kärjäoikeuden ratkaisu 16/118046.

pidettävän käyttäytymisen mukaista vai ei. Toiseksi arvioitavaksi pitäisi tulla lapsen kehitystaso.

Pääosassa aineiston ratkaisuista ei tehdä erikseen tuottamusarviointia, vaan vahingonkorvausoikeudellisen tuottamusvastuun katsotaan olevan välitön seuraus rikosoikeudellisesta syyllisyydestä. Yleistäen voi todeta, että mikäli oikeus on katsonut henkilön tehneen rikollisen teon tahallisesti, myös vahingon aiheuttamisen on katsottu olleen tahallista. Useammassa tapauksessa tuottamusarvointi rajoittuu siihen, että oikeus toteaa esimerkiksi, että *“teot ovat olleet tahallisia ja vastaajat ovat ikänsä ja kehitystasonsa huomioon ottaen ymmärtäneet niistä seuraavan vahingon vaaran”*.²⁰⁵

Tuottamukselliseksi teoksi ratkaisuissa on katsottu muun muassa vammantuottamus tapauksessa, jossa järjestyksenvalvoja poisti alaikäisen kiinteistöstä häiriökäyttäytymisen vuoksi ja tapahtumien temmellyksessä järjestyksenvalvojan sormi murtui.²⁰⁶ Aineistoon sisältyvien liikennevahinkojen osalta vaihtelee oikeuden näkemys siitä, onko vahingonteko aiheutettu tahallisesti vai tuottamuksella. Osassa liikennevahingoista oikeus on nostanut esiin, ettei henkilö ole tavoitellut vahinkoseurauksen aiheutumista, ja niin ollen katsoo teon olleen tuottamuksellinen.²⁰⁷

Aineiston ratkaisuissa ei tehdä vahingonkorvausoikeudellista tuottamusarviointia muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Tuottamusarviointia ei pääsääntöisesti tehdä edes sellaisissa tapauksissa, joissa se olisi voinut tulla kysymykseen. Esimerkiksi Helsingin hovioikeudessa oli kyse lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä, jossa puolustus vetosi henkilön kehitystasoon

²⁰⁵ Helsingin hovioikeuden ratkaisu 16/129936. Samankaltaisia perusteluja on havaittavissa mm. Hyvinkään käräjäoikeuden ratkaisussa 16/118046 sekä Helsingin hovioikeuden ratkaisussa 18/136884.

²⁰⁶ Helsingin hovioikeuden ratkaisu 21/143749.

²⁰⁷ Esimerkiksi Esimerkiksi Rovaniemen hovioikeuden tapauksessa henkilön katsottiin syyllistyneen muun muassa nuorena henkilönä tehtyihin törkeään rattijuopumukseen, moottorikulkuneuvon käyttövarkauteen ja liikenneturvallisuuden vaarantamiseen. Hovioikeuden perusteluiden mukaan *“teot ovat olleet liikenneturvallisuuden vaarantamista lukuun ottamatta tahallisia”*. Korvauksen kohtuullistamista pohtiessaan hovioikeus toteaa henkilön syyllistyneen tahallisiin rikoksiin, mutta sen mukaan *“itse vahinko on aiheutunut huolimattomuudesta tehdystä rikoksesta”*. Näin ollen hovioikeuden voi nähdä katsovan, ettei henkilö ole tavoitellut vahinkoseurauksen aiheutumista. Vaasan hovioikeuden ratkaisussa 20/118060 jääjokseenkin epäselväksi, katsooko oikeus teon olleen tahallinen vai tuottamuksellinen. Hovioikeuden mukaan henkilön menettelyä *“on pidettävä hyvin moitittavana ja erittäin vaarallisena ottaen huomioon sen, että vahinko on aiheutettu luvattomasti käyttöönotetulla autolla ja ajon aikana on rikottu keskeisiä liikennesääntöjä. [––] Siten, vaikka [henkilö] ei ole välttämättä suoranaisesti tarkoittanut aiheuttaa sanottua vahinkoa, teon laatu kokonaisuutena puoltaa voimakkaasti vahingonkorvauksen tuomitsemista täysimääräisenä.*

ja tulossa olevaan kehitysvammadiagnoosiin.²⁰⁸ Oikeus ei kuitenkaan vahingonkorvauksia arvioidessaan kiinnittänyt huomiota henkilön kehitystasoon.

Tuottamusarvioinnin kannalta olisi ollut kiinnostava Helsingin hovioikeuden tapaus, jossa oli kyse avunannosta ryöstöön.²⁰⁹ Henkilö oli antanut toiselle henkilölle tämän pyytämän veitsen. Tämä toinen henkilö oli puolestaan veitsen avulla anastanut kaupasta rahaa ja olutta. Hovioikeudessa oli arvioitavana, täyttyykö syyksilukemisen edellytyksenä oleva avunantajan tahallisuus. Lisäksi kyse oli tuomittavasta rangaistuksesta ja korvausvelvollisuudesta, mikäli henkilön katsotaan syyllistyneen rikokseen. Ratkaisussa ei kuitenkaan tehty minkäänlaista tuottamusarviointia tai ylipäättään arvioitu vahinkoedellytysten täyttymistä. Tuottamusarviointi olisi ollut kiinnostavaa myös sen takia, ettei alaikäisen vahingonkorvausvastuuta koskevassa säännöksessä tai lain esitöissä oteta kantaa siihen, miten tuottamusta arvioidaan tilanteessa, jossa on useampi tekijä.

Tuottamusarviointia ei tehty myöskään Helsingin hovioikeuden ratkaisussa, jossa vahingon aiheuttajalla oli todettu muun muassa keskivaikea älyllinen kehitysvamma, ADHD sekä impulssikontrollihäiriö.²¹⁰ Puolustuksen mukaan nämä olivat olennaisella tavalla vaikuttaneet vahingon aiheuttamiseen. Puolustuksen mukaan henkilö ei ollut kehitystasoltaan lähellekään kronologista ikäänsä eli 15-vuotiasta. Oikeus kohtuullisti korvausta, mutta ratkaisussa ei tehdä kaksivaiheista tuottamusarviointia, eikä ratkaisun perusteluissa oteta kantaa siihen, mikä ikäisen henkilön kehitystasoa tekijän kehitystaso vastasi. Sen sijaan hovioikeus tyytyy lausumaan, että *“vaikka kysymys on tahallisista teoista, joiden oikeudenvastaisuuden [henkilö] on hänellä todetusta kehitysvammastaan huolimatta kyennyt ymmärtämään, [henkilön] terveydentila on siinä määrin vaikuttanut hänen toimintaansa ja vahinkoseurausten vakavuuden ymmärtämiseen, että vahingonkorvausten sovittelu on perusteltua”*.

Tuottamusarvioinnin osalta poikkeuksellisenä voi pitää Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisua. Tapauksessa oli kyse kahden 16-vuotiaan aiheuttamasta tulipalosta, jonka seurauksena varastorakennus tuhoutui. Vakuutusyhtiö oli korvannut vahingon, ja hovioikeudessa oli kyse vakuutusyhtiön takautumisoikeudesta. Hovioikeus teki tuottamusarviointia pohtiessaan, oliko

²⁰⁸ Helsingin hovioikeuden ratkaisu 19/123127.

²⁰⁹ Helsingin hovioikeuden ratkaisu 19/157011.

²¹⁰ Helsingin hovioikeuden ratkaisu 19/130418.

vahinkotapahtuma aiheutettu vakuutusopimuslain 75.1 §:n tarkoittamalla törkeällä huolimattomuudella. Jotta vahingonaiheuttajan voitaisiin katsoa aiheuttaneen vahingon lainkohdan tarkoittamalla tavalla törkeästi huolimattomuudesta, täytyisi hovioikeuden mukaan hänen katsoa menetelleen selvästi moitittavammin kuin huolimattomasti ja suhtautuneen vahinkotapahtuman syntymiseen näin ollen ilmeisen piittaamattomasti. Hovioikeus antoi painoarvoa muun muassa alaikäisten sammutusyrityksille ja katsoi, ettei alaikäisten *“voida katsoa suhtautuneen vahinkotapahtuman syntymiseen niin piittaamattomasti, että heidän huolimattomuuttaan tilanteessa voitaisiin pitää vakuutusopimuslain 75 §:n 1 momentissa tarkoitettulla tavalla törkeänä”*. Näin ollen hovioikeus hylkäsi vakuutusyhtiön korvausvaatimukset ja oikeudenkäyntikulut.

4.4 Korvausvastuun laajuuden arviointi oikeustapauksissa

Vahingonkorvauslaissa tai sen esitöissä ei oteta kantaa siihen, mitä kohtuullisuudella tarkoitetaan. Tuomioistuimen on kussakin tapauksessa ratkaistava, mikä on kohtuulliseksi katsottava määrä, jonka se velvoittaa vahingon aiheuttajan korvaamaan. Arvioitaessa korvausvastuun laajuutta tulee lain sanamuodon mukaan huomioida vahingon aiheuttaneen *ikä ja kehitystaso, teon laatu, varallisuusolot sekä muut olosuhteen*.

Taulukko 2. Korvausvastuun laajuus ikäryhmittäin

		Ikä tapahtumahetkellä				yhteensä (%-osuus)
		14	15	16	17	
Korvausvastuun laajuus	täysi korvaus		13	16	13	42 (55 %)
	kohtuullistettu (VahL 2:2 §)	1	15	6	6	28 (37 %)
	soviteltu muulla perusteella				1	1 (1 %)
	ei korvausvastuuta		2	3		5 (7 %)
yhteensä		1	30	25	20	76 (100 %)

Hieman yli puolet (55 %) aineiston alaikäisistä velvoitettiin korvaamaan aiheutunut vahinko kohtuullistamisen sijaan täyden korvauksen mukaisena (ks. taulukko 2). Vahingonkorvausta kohtuullistettiin VahL 2 luvun 2 pykälän nojalla vain noin joka kolmannen alaikäisen

kohdalla. Yhden henkilön kohdalla vahingonkorvauksen voi nähdä sovitellun yleisen sovittelusäännöksen perusteella.

Viiden alaikäisen kohdalla vahingonkorvausta ei määrätty lainkaan. Yhdessä näistä oli kyse väitetystä vahingon aiheuttamisesta. Hovioikeus kuitenkin katsoi, ettei henkilö ollut ollut osallinen vahingontekoon, eikä näin ollen vahingonkorvaukselle ollut perustetta.²¹¹ Toisessa tapauksessa hovioikeus hylkäsi syytteen, sillä näytön ei katsottu olleen tarpeeksi vakuuttavaa.²¹² Kolmannessa tapauksessa henkilön syyksi luettiin varomaton käsittely, mutta hovioikeus katsoi jääneen näyttämättä, että syyksi luetusta menettelystä olisi syntynyt korvattavaa vahinkoa.²¹³ Loput kaksi hylätyistä korvausvaatimuksista liittyvät puolestaan edellä selostettuun Itä-Suomen hovioikeuden käsittelemään tapaukseen, jossa oli kyse vakuutusyhtiöiden takautumisoikeudesta.²¹⁴

Oikeuskirjallisuudessa on tulkittu alaikäisiä koskevaa vahingonkorvaussäännöstä siten, että korvaus tulisi ensisijaisesti vahvistaa kohtuulliseen summaan suhdeluvun sijaan.²¹⁵ Hemmon mukaan oikeuskäytännössä vahingonkorvaus on usein alennettu jonkin murtoluvun mukaiseen korvaukseen täydestä korvauksesta, esimerkiksi puoleen tai kolmasosaan.²¹⁶ Myös aineiston ratkaisuissa edellä sanottu on pääsääntö.

Aineiston tapauksissa vain kahdessa oikeus ei määrittänyt kohtuullista korvausta täyden korvauksen kautta.²¹⁷ Selvästi suurimmassa osassa, eli 80 prosentissa, tapauksista oikeus kohtuullisti korvauksen johonkin suhde- tai prosenttiosuuteen täydestä korvauksesta.

Useimmissa tapauksissa oikeus kohtuullisti summan puoleen.²¹⁸ Lopuissa oikeus kohtuullisti korvaussumman euromääräiseen tasalukuun.

²¹¹ Helsingin hovioikeuden ratkaisu 18/137964.

²¹² Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisu 6/124526.

²¹³ Turun hovioikeuden ratkaisu 16/127952.

²¹⁴ Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisu 15/121976.

²¹⁵ Tästä tarkemmin alaikäisen vahingonkorvausvastuun laajuuden arvioimista koskevassa alaluvussa 2.1.2. Ks. myös esim. Ståhlberg – Karhu, Suomen vahingonkorvausoikeus 2013, s. 206, Aro, Lapsen vahingonkorvausvastuusta LM 1975, s. 807.

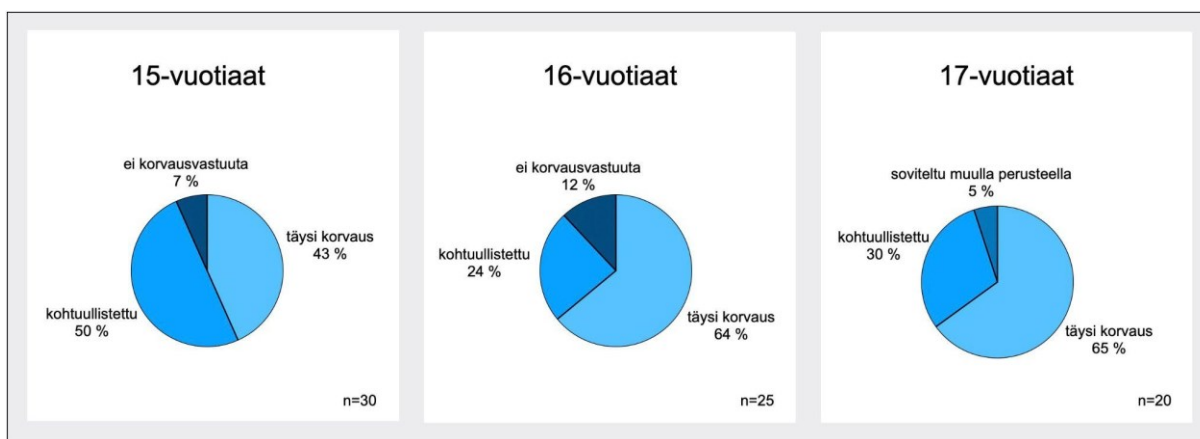
²¹⁶ Hemmo, Vahingonkorvauksen sovittelu ja moderni korvausoikeus 1996, s. 202.

²¹⁷ Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisussa 22/122676 sekä Turun hovioikeuden ratkaisussa 21/109786 oikeus ei selvittänyt ensin täyttä korvausta, vaan vahvisti korvauksen suoraan kohtuulliseksi katsomaansa summaan.

²¹⁸ Näin tapahtui yhteensä kahdessatoista tapauksessa, eli 43 %:ssa tapauksista, joissa oikeus kohtuullisti korvausta Vahl 2:2 §:n perusteella. Muita oikeuden käyttämiä suhde- tai prosenttilukuja olivat mm. ¾, ½, ⅓ sekä 30 ja 60 %.

4.4.1 Iän ja kehitystason vaikutus vahingonkorvauksen laajuuteen

Ikäryhmittäin tarkasteltuna korvauksen kohtuullistaminen on jonkin verran yleisempää 15-vuotiaiden kuin tätä vanhempien kohdalla (ks. Kuvio 3). Joka toisen 15-vuotiaan vahingonkorvausta on kohtuullistettu. Vuotta vanhempien kohdalla kohtuullistaminen on harvinaisempaa, sillä vahingonkorvausta on kohtuullistettu vain joka neljännen 16-vuotiaan kohdalla. 17-vuotiaiden aiheuttamaa vahingonkorvausta on kohtuullistettu puolestaan joka kolmannen kohdalla. Näin ollen 15–17-vuotiaiden kohdalla kohtuullistamisen voi nähdä olevan enemmän poikkeus kuin pääsääntö, toisin kuin lain sanamuoto antaa ymmärtää.

Kuvio 3. Vahingonkorvauksen laajuus ikäryhmittäin

Useissa tapauksissa, joissa korvausta ei ole kohtuullistettu, on oikeus todennut, että vastaajan on ikänsä puolesta tullut ymmärtää tekonsa seuraukset.²¹⁹ Toisaalta oikeus on antanut perusteluissaan painoarvoa tekijän iälle myös useissa tapauksissa, joissa korvausta on kohtuullistettu. Joissain tapauksissa voi nähdä, että alaikäisyys sellaisenaan johtaa kohtuullistamiseen.²²⁰ Oikeus on esimerkiksi lausunut, että “[tekijä] on ollut teko aikaan 15-vuotias, joten vahingonkorvauslain 2 luvun 2 §:n nojalla hän on velvollinen korvaamaan vahingosta määrän, joka [säännöksessä luetellut tekijät] harkitaan kohtuulliseksi.”²²¹

Soveltamiskäytäntö on kuitenkin hyvin vaihtelevaa. Käytännössä samalla perustelulla “kun otetaan huomioon tekijän ikä” oikeus voi päättyä täysin vastakkaisiin lopputulemiin.

²¹⁹ esim. Turun hovioikeuden ratkaisu 16/128987; Vaasan hovioikeuden ratkaisu 20/116700; Turun hovioikeuden ratkaisu 21/109182; Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisu 14/145060; Rovaniemen hovioikeuden ratkaisu R 14/433.

²²⁰ esimerkiksi Turun hovioikeuden ratkaisu 21/130274, Helsingin hovioikeuden ratkaisu 15/119291, Helsingin käräjäoikeuden ratkaisu 18/153705.

²²¹ Helsingin hovioikeuden ratkaisu 15/128621.

Muutamissa ratkaisuissa oikeus on nostanut esiin myös sen, että henkilö on jo lähellä täysi-ikäisyyttä. Toisaalta oikeuden näkemys täysi-ikäisyyden läheisyydestä vaihtelee, ja sitä on käytetty perusteena niin 15- kuin 17-vuotiaan kohdalla.²²² Eritoten 15-vuotiaan kohdalla tällaista perustelua voi pitää jokseenkin kyseenalaisena, kun ottaa huomioon, että 15-vuotias on vasta saavuttanut rikosoikeudellisen vastuuikärajan.

Kehitystason vaikutusta korvausvastuun laajuuteen sivuttiin tuottamuksen arvioinnin yhteydessä. Samassa yhteydessä todettiin, ettei oikeus ole aina kiinnittänyt huomiota henkilön kehitystasoon, vaikka puolustus on nimenomaan vedonnut kyseiseen seikkaan.²²³ Toisaalta niissä ratkaisuissa, joissa oikeus on kohtuullistanut korvaussummaa, on oikeus usein todennut iän ohella kehitystason korvausta alentavaksi seikaksi. Myös erilaiset mielenterveyden ongelmat on katsonnut tällaisiksi kehitystasoon vaikuttaviksi seikoiksi.²²⁴ Myös 14-vuotiaalle määrättyjen korvausten perusteluissa oikeus on huomionut iän lisäksi henkilön kehitystason.²²⁵

Toisaalta diagnosoidutkaan kehityshäiriöt tai kehityksen viivästymät eivät ole vaikuttaneet siihen, että oikeus olisi luopunut kokonaan korvausvastuun määäämisestä. Esimerkiksi Rovaniemen hovioikeuden tapauksessa vahingon aiheuttaneella 15-vuotiaalla oli diagnosoitu ADHD sekä monimuotoinen kehityshäiriö. Henkilön kielellinen suoriutuminen oli 7,5–10-vuotiaan lapsen tasolla ja hänen oli todettu tarvitsevan kokonaisvaltaista tukea kaikilla elämäalueilla. Oikeuden mukaan asiassa ei kuitenkaan ollut käynyt ilmi, että kehitystaso poikkeaisi normaalista siinä määrin, ettei hän olisi kyennyt ymmärtämään teosta aiheutuvaa vahinkoa.²²⁶ Kyseisessä tapauksessa toisena asianomistajana ollut vakuutusyhtiö hyväksyi korvausvaatimuksen alentamisen, ja loput korvaukset oikeus tuomitsi täysimääräisenä. Näin ollen voi nähdä, ettei edes diagnosoitu kehityshäiriö välttämättä vaikuta korvauksen alentamiseen.

²²² Helsingin hovioikeuden ratkaisussa 14/145968 oli kyse kolmen alaikäisen tekemästä pahoinpitelystä, oikeus lausui, että “[tekijät] ovat kukin olleet iältään siinä määrin lähellä täysi-ikäisyyttä, että he ovat olleet tietoisia menettelynsä vahingollisuudesta. [– –] Vahingonkorvausta ei ole [nuorimman tekijän] vaatimalla tavalla kohtuullistettava hänen ikänsä perusteella. Nuorin tekijä oli iältään 15 ja vasta saavuttanut rikosoikeudellisen vastuuikärajan. Myös esim. Turun hovioikeus on nostanut esiin ratkaisussaan 15/144123, että “vastaaja on vammattahallisella rikoksella aiheuttaessaan ollut alle 18-vuotias mutta jo yli 17-vuotias.”

²²³ Helsingin hovioikeuden ratkaisu 19/123127.

²²⁴ Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisu 16/113176.

²²⁵ Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisu 14/152131.

²²⁶ Rovaniemen hovioikeuden ratkaisu 16/109184.

4.4.2 Muiden tekijöiden vaikutus vahingonkorvauksen laajuuteen

Iän ja kehitystason lisäksi korvausvastuun laajuuteen vaikuttavina seikkoina mainitaan alaikäisten korvausvastuuta koskevassa säännöksessä *teon laatu, varallisuusolot sekä muut olosuhteet*.

Oikeuskirjallisuudessa teon laadun on katsottu tarkoittavan tuottamuksen astetta.²²⁷ Erityisesti aineiston tapauksissa, joissa korvaus on määrätty täysimääräisenä, viitataan usein siihen, että teko on ollut tahallinen. Kuten säännöksen soveltamisen edellytyksiä käsittelevässä alaluvussa toin esiin, useissa tapauksissa oikeus on katsonut, ettei tahallisesti aiheutettuun vahinkoon ole ylipäättään perusteita soveltaa alaikäisten vahingonkorvausvastuuta koskevaa säännöstä.

Oikeus on usean ratkaisun yhteydessä ottanut kantaa vahingon aiheuttajan varallisuusoloihin. Useissa tapauksissa oikeus lausuu, ettei henkilöllä ole tuloja tai varallisuutta. Tämän ei kuitenkaan sinänsä voi nähdä vaikuttavan korvaussumman määrään tai siihen, onko henkilöllä mahdollisuuksia selviytyä korvauksen maksamisesta. Esimerkiksi Helsingin hovioikeus on lausunut, että *“yksinomaan se seikka, että [henkilöllä] ei ole tällä hetkellä tuloja ja että hänen varallisuusolonsa sen vuoksi on nykyisellään heikompi kuin [asianomistajalla], ei edellytä korvauksen alentamista”*.²²⁸

Vain yksittäisissä tapauksissa oikeus ottaa kantaa henkilön tulonhankkimismahdollisuuksiin. Niin ikään Helsingin hovioikeuden ratkaisussa oikeus toteaa vahingon aiheuttajan olevan varaton, ja ettei hänen varallisuusoloissaan ole odotettavissa muutosta hänen keskivaikean älyllisen kehitysvammansa takia. Oikeuden mukaan *“ottaen huomioon, että vahingonkärsijänä on [kunta], korvauksen tuomitseminen täysimääräisenä [on vahingon aiheuttajan] kannalta kohtuutonta”*.²²⁹

Itä-Suomen hovioikeus pohtii varallisuusoloja poikkeuksellisen laajasti tapauksessa, joka liittyy nuuskan tuomiseen ja tupakkaveron välttämiseen.²³⁰ Oikeuden mukaan muun muassa henkilön *“taloudellinen tilanne on heikko, koska hän on aloittanut opiskelut ammattikorkeakoulussa ja hänen pääasiallisena toimeentulonaan on opintoraha ja opintolaina. [–] Kun huomioon otetaan [henkilön] nuori ikä ja se, että hänen heikko*

²²⁷ ks. esim. Mononen, Sopimus ja vahingonkorvausoikeus 2005, s. 144.

²²⁸ Helsingin hovioikeuden ratkaisu 18/136884.

²²⁹ Helsingin hovioikeuden ratkaisu 19/130418.

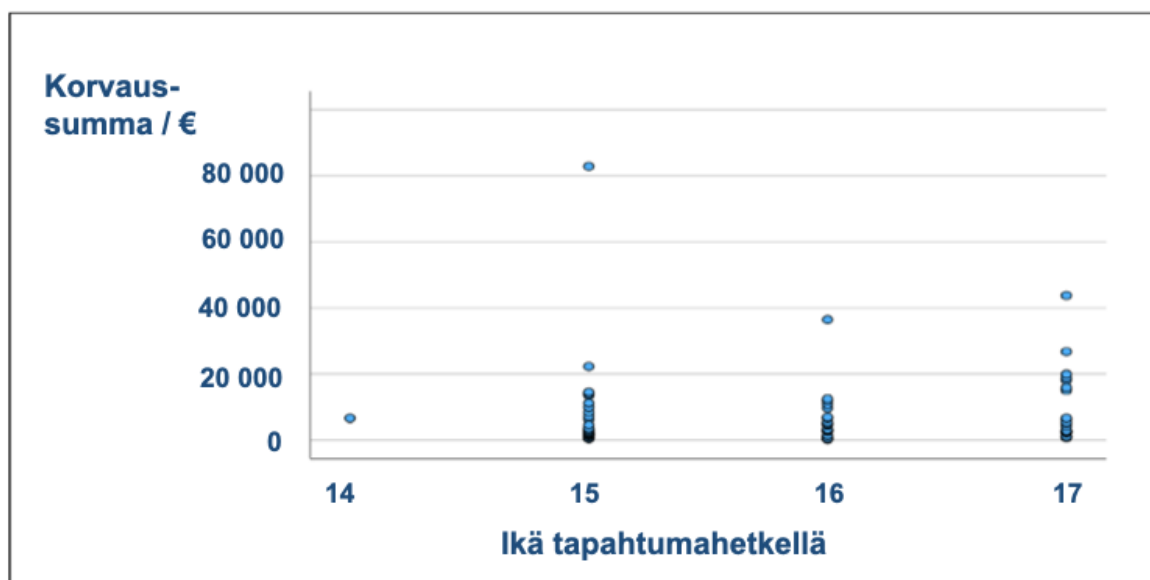
²³⁰ Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisu 22/134592.

taloudellinen tilanteensa johtuu opiskelujen aloittamisesta, voidaan näille seikoille yhdessä kuitenkin antaa merkitystä sovittelua puoltavana seikkana.”

Parissa tapauksessa VahL 2:2 § on sivuutettu sillä perusteella, että sen nähtäisiin olevan kohtuutonta joko vahingonkärsijän tai muun suojeltavan edun näkökulmasta. Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisun mukaan *“korvausvelvollisuuden kohtuullistaminen tarkoittaisi lisäksi sitä, että tapahtumaan täysin syytön asianomistaja tulisi tämän seurauksena jäämään vaille täyttä korvausta vahingoistaan. Tätä voidaan pitää hänen kannaltaan kohtuuttomana”*.²³¹ Vaasan hovioikeuden mukaan *“ottaen huomioon fyysisen koskemattomuuden turvaamisen tärkeyden, tekojen tahallisuuden ja laadun [– –] hovioikeus katsoo edellä [– –], että vahingonkorvauksia ei ole syytä sovittaa”*.²³²

4.5 Korvausmäärät oikeustapauksissa

Oikeuden määräämät korvaussummat vaihtelevat aineiston tapauksissa 250 eurosta liki 83 000 euroon. Korvaussumman lisäksi vahingon aiheuttajan maksettavaksi tulevat viivästyskorot, yleensä tekopäivästä lukien, sekä yleensä myös asianomistajan tai vastapuolen oikeudenkäyntikulut. Osa tuomituista korvauksista on yhteisvastuullista, eli oikeus on ratkaisussaan velvoittanut useamman henkilön vastaamaan korvauksesta yhdessä.

Kuvio 4. Korvausmäärien hajonta ikäryhmittäin

²³¹ Itä-Suomen hovioikeus 17/146581. Sitaatti on käräjäoikeuden ratkaisusta. Hovioikeuden mukaan *käräjäoikeus on punninnut riittävästi vahingonkorvauksen kohtuullistamista puoltavia ja sitä vastaan puhuvia seikkoja.*

²³² Vaasan hovioikeuden ratkaisu 20/116700.

Tarkasteltaessa korvausmäärien hajontaa ikäryhmittäin (kuvio 4) on havaittavissa, että suurin osa määrätystä korvauksista on suuruudeltaan kaikissa ikäryhmissä alle 20 000 euroa.

Yksittäisissä tapauksissa oikeus on määrännyt korvauksia, joita voi pitää poikkeavina.

Erityisesti 15-vuotiaalle määrätty, suuruudeltaan yli 80 000 euron korvaus eroaa muista korvauksista. Myös 16-vuotiaiden ja 17-vuotiaiden ikäryhmissä on havaittavissa muihin korvauksiin nähden suuria korvauksia. 17-vuotiaiden kohdalla korvaussummien hajonta, eli vaihteluväli, on muita ikäryhmiä tasaisempaa.

Taulukko 3. Korvausmäärät ikäryhmittäin

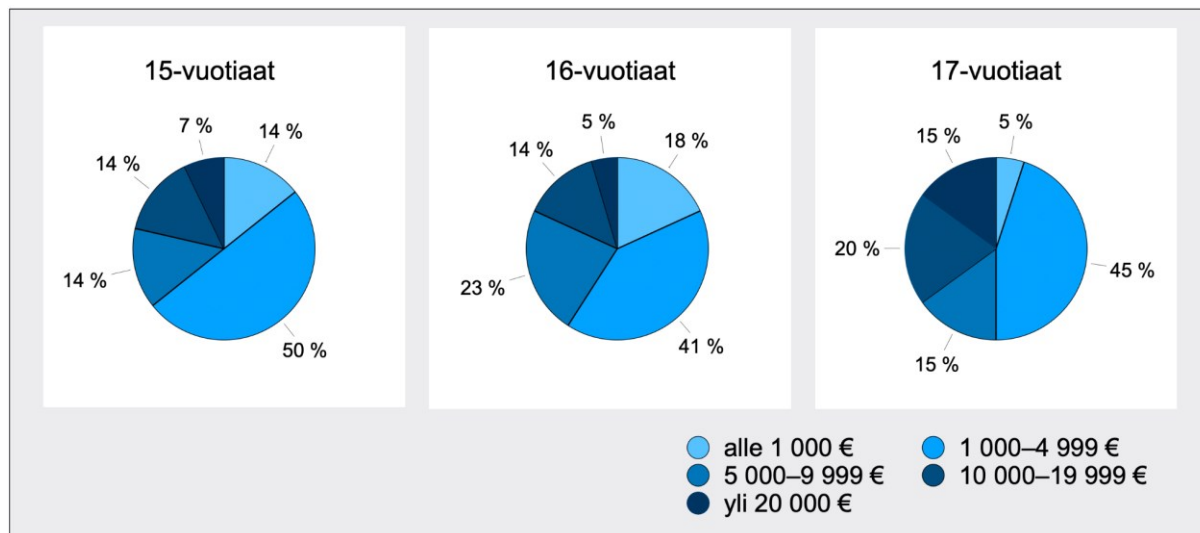
		Ikä tapahtumahetkellä				yhteensä (%-osuus)
		14	15	16	17	
Korvaus- summa	alle 1 000 €		4	4	1	9 (13 %)
	1 000–4 999 €		14	9	9	32 (45 %)
	5 000–9 999 €	1	4	5	3	13 (18 %)
	10 000–19 999 €		4	3	4	11 (15,5 %)
	yli 20 000 €		2	1	3	6 (8,5 %)
yhteensä		1	28	22	20	71 (100 %)

Suurin osa (58 %) korvauksista on suuruudeltaan alle 5 000 euroa (ks. taulukko 3). Vajaassa viidenneksessä (18 %) tapauksista korvausmäärä on ollut tuhannesta kymmeneen tuhanteen euroon. Näin ollen noin joka neljännessä tapauksessa (23 %) korvaussumma on 10 000 euroa tai sitä enemmän.

Iän ja korvaussumman välillä voi havaita jonkinlaista korrelaatiota.²³³ Mitä vanhemmasta alaikäisestä on kyse, sitä suuremmiksi korvaussummat painottuvat (ks. taulukko 3, kuvio 5). 15-vuotiaiden ikäryhmässä määrätty korvaus on vuotta tai kahta vuotta vanhempia useammin suuruudeltaan alle 5 000 euroa. 15-vuotiaille määrätystä korvauksista 64 % on suuruudeltaan alle 5 000 euroa. 16-vuotiaiden kohdalla vastaava osuus on 59 %, ja 17-vuotiaiden kohdalla

²³³ Pearsonin korrelaatiokerroin korvaus- ja ikäluokkien välillä on 0,735. Korrelaatiokertoimen arvo sijoittuu välille -1–1. Korrelaatiokertoimen arvo 1 kertoo täydellisestä positiivisesta yhteydestä.

50 %. Vastaavasti suurimmat korvaukset painottuvat vanhempiin ikäryhmiin: 17-vuotiaille määrätystä korvauksista 35 prosenttia oli suuruudeltaan yli 10 000 euroa. Vastaava osuus 16-vuotiaiden kohdalla 19 % ja 15-vuotiaiden kohdalla 21 %.

Kuvio 5. Korvausmäärät ikäryhmittäin

Aineiston suurimmassa korvauksessa oli kyse tulipalon aiheuttamisesta, josta syntyi yli 230 000 euron vahinko. Oikeus kohtuullisesti korvaussumman yhteen kolmasosaan eli vajaaseen 83 000 euroon. Kyseessä oli 15-vuotias henkilö, jolla ei ollut tuloja eikä omaisuutta. Hän oli ollut 9-vuotiaasta lähtien sijoitettuna eri lastensuojeluyksiköihin ja todettu useita mielenterveyden ongelmia. Hovioikeuden perusteluiden mukaan henkilöön liittyvät seikat *“puhuvat sen puolesta, että “[henkilö] olisi velvollinen korvaamaan aiheuttamastaan vahingosta vain suhteellisen vähäisen määrän”*.²³⁴ Vaikka oikeus rajasi korvausvastuuta kattamaan vain kolmanneksen vahinkomäärästä, ei yli 80 000 euron korvausta ole pidettävä *suhteellisen vähäisenä*. Niin ollen voi kyseenalaistaa, onko yli 80 000 euron korvausta pidettävä kohtuullisena ja mitkä ovat henkilön mahdollisuudet selviytyä korvauksen maksamisesta.

16-vuotiaan aiheuttamassa, korvaussummaltaan poikkeuksellisen suuressa, vahingossa oli kyse taposta. Korvaussummaa ei kohtuullistettu, vaan vahingon aiheuttaneen korvattavaksi määrättiin täyden korvauksen mukainen 36 500 euron korvaus. 17-vuotiaan kohdalla kyse oli puolestaan pahoinpitelystä, johon oli lisäksi osallistunut alle 15-vuotias henkilö. Häneen ei kohdistunut vahingonkorvausvaatimusta, vaan 17-vuotias veloitettiin korvaamaan liki 44 000 euron korvaus täysimääräisenä.

²³⁴ Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisu 16/113176.

4.6 Korvausvastuun yhteisvastuullisuus oikeustapauksissa

Osassa tapauksissa kyse on ollut useamman henkilön aiheuttamasta vahingosta.

Vahingonkorvauslain mukaan tällaisissa tilanteissa vahingonaiheuttajat ovat velvollisia korvaamaan aiheuttamansa vahingon yhteisvastuullisesti, ja tuomioistuimen tulee jakaa korvausmäärä korvausvelvollisten kesken sen mukaan kuin se harkitsee kohtuulliseksi.

Vahingonkorvauslaki antaa vahinkoa kärsineelle mahdollisuuden vaatia korvausta vain yhdeltä tai osalta vahingon aiheuttaneista. Muutamassa tapauksessa osa vahingontekijöistä on ollut alle 15-vuotiaita, ja sekä rikos- että vahingonkorvausvaatimukset ovat kohdistuneet vain yli rikosoikeudellisen vastuukärajan ylittäneisiin.²³⁵

Suurimmassa osassa tapauksista, joissa tekijöitä on ollut useampi, korvausvastuu on määrätty yhteisvastuullisena, eikä tuomioistuin ole jakanut korvausmääriä korvausvelvollisten kesken. Näin ollen vahingon aiheuttaneet vastaavat kukin korvausmäärästä yhdessä, kunnes korvaus on kokonaisuudessaan korvattu. Yksittäisissä ratkaisuisa oikeus on huomionut vahingon aiheuttajan iän ja syyllisyyden asteen ja poikennut yhteisvastuullisen korvausvastuun tasajaosta. Näin on etenkin tapauksissa, joissa on sekä alaikäisiä että täysi-ikäisiä ja alaikäisten korvausvastuuta on kohtuullistettu.²³⁶

Jokseenkin poikkeuksellisena voi pitää nuuskan tuontia koskevaa tapausta, jossa kolmesta vahingon aiheuttaneesta yksi oli alaikäinen.²³⁷ Hovioikeus nosti perusteluissaan sovittelua puoltavana seikkana muiden seikkojen ohessa sen, että *“korvausvastuun lopullinen kohdentuminen jäisi hänen harteilleen muiden yhteisvastuullisesti maksuvelvollisiksi tuomittujen ollessa varattomia. [– –] Hovioikeus pitää kohtuullisena sitä, että [henkilöä] ei tuomita korvaamaan koko summaa yhteisvastuullisesti [– –].* Hovioikeus rajasi henkilön korvausvastuun 1/10 osaan täydestä korvauksesta. Vastaavaa huolta siitä, että vahingonkorvaus jäisi jollekulle yksin maksettavaksi, ei ole laajemmin havaittavissa ratkaisukäytännössä. Voikin miettiä liittyykö huoli siihen, että kyseinen henkilö opiskeli korkeakoulussa, ja oikeus katsoi hänen olevan pääsääntöisesti *“kunnon kansalainen”*.

²³⁵ esim. Helsingin hovioikeuden ratkaisussa 15/126339, Helsingin käräjäoikeuden ratkaisussa 19/111458 sekä Helsingin hovioikeuden ratkaisussa 20/102177.

²³⁶ esim. Rovaniemen hovioikeuden ratkaisu 14/126793.

²³⁷ Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisu 22/134592. Itä-Suomen hovioikeus on samoihin aikoihin ratkaissut myös toisen nuuskan tuontia ja tupakkaveron maksamatta jättämisestä koskevan tapauksen. Ratkaisussa 22/135169 17-vuotias velvoitettiin korvaamaan 2/3 täydestä korvauksesta eli liki 27 000 euroa. Tämä on noin kymmenkertaisesti se, mihin hovioikeus päätyi ratkaisussaan 22/134592.

5 Alaikäisen korvausvastuun ongelmat ja perusoikeusmyönteinen tulkinta

5.1 VahL 2:2 §:n soveltamiseen liittyvät ongelmat lapsen perusoikeussuojan näkökulmasta

Luvussa kolme käsiteltiin alaikäisten perusoikeussuojaa ja alaikäisten korvausvastuuseen liittyviä kipupisteitä. Tunnistin alaikäisten korvausvastuun kipupisteiksi *taloudelliset haasteet ja velkaantumisen, lasten eriarvoisen kohtelun, kouluttautumista vaikeuttavat tekijät, oikeusturvan toteutumisen sekä korvausvastuun rangaistuksenomaisen luonteen*. Nämä kipupisteet perustuivat lapsen oikeuksien sopimukseen, lapsen oikeuksien komitean yleiskommentteihin sekä oikeuskirjallisuuteen.

Viimeaikaisessa oikeuskäytännössä voi havaita lapsen perusoikeussuojan näkökulmasta useita ongelmakohtia, joita käyn tässä luvussa tarkemmin läpi. Osa ongelmakohtista linkittyy läheisesti myös vahingonkorvauksen kipupisteisiin. Olen tunnistanut ongelmiksi *säännöksen soveltamisen harkinnanvaraisuuden, lapsen intressien ja edun sivuuttamisen, perusteluiden niukkuuden, yhteisvastuullisuuden sekä korvauksen suuren määrän*.

5.1.1 Säännöksen soveltamisen harkinnanvaraisuus

Ensinnäkin näen lapsen perusoikeussuojan näkökulmasta ongelmalliseksi lainsoveltajan tulkinnan siitä, että vahingonkorvauslain 2 luvun 2 pykälän soveltaminen on harkinnanvaraista. Useissa tapauksissa lainsoveltaja katsoi, että säännöksen voi jättää soveltamatta alle 18-vuotiaan kohdalla. Tätä voi pitää paitsi ongelmallisena lasten oikeuksien näkökulmasta myös voimassa olevan lainsäädännön vastaisena.

Peczenikiläis-aarniolaisen oikeuslähdeopin lähtökohtana on kirjoitetun lain vahva velvoittavuus. Lain sanamuodon mukainen tulkinta on oikeudellisen tekstin tulkinnan lähtökohta.²³⁸ Oikeuslähdeopin mukaisesti reaalilla argumenteilla eli seuraamusharkinnalla, oikeuskäytännöllä tai oikeustieteessä tuotettujen kannanottojen perusteella ei voida syrjäyttää asiaa koskevia lainsäädännöksiä.²³⁹

²³⁸ Määttä – Paso, Johdatus oikeudellisen ratkaisun teoriaan 2022, s. 35.

²³⁹ Kolehmainen, Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä 2015, s. 10, Aarnio, Mitä lainoppi on? 1978, s. 155.

Vahingonkorvauslain alaikäisen korvausvastuuta koskevaa säännöstä voi pitää sanamuodoltaan varsin selkeänä.²⁴⁰ Kielellisen ilmaisun perusteella vahingonkorvauksen kohtuullistaminen koskee kaikkia kahdeksaatoista vuotta nuorempia vahingon aiheuttaneita. Voi nähdä, että lapset joutuvat keskenään eriarvoiseen asemaan, mikäli on yksin tuomioistuimen harkinnan varassa tehdä sovellettavan säännöksen valinta.

Alaikäisen oikeusturvan kannalta voi nähdä erityisen ongelmallisena sen, ettei tuomioistuimissa kaikissa tapauksissa tehnyt kohtuullisuusarviointia oma-aloitteisesti. Aineisto on koottu oikeustapauksista, joissa nimenomaan on viittaus vahingonkorvauslain alaikäisiä koskevaan säännökseen. On kuitenkin pidettävä täysin mahdollisena, että tuomioistuimissa toisinaan sivuuttaa alaikäisiä koskevan säännöksen. Näin kävi myös aineistoon lukeutuvassa tapauksessa, johon hovioikeus jätti myöntämättä jatkokäsittelyluvan, vaikka käräjäoikeus oli kokonaan sivuuttanut VahL 2:2 §:n soveltamisen.

Jos alaikäisiä koskevan säännöksen soveltaminen on harkinnanvaraista, herää kysymys, miksi ylipäätään vahingonkorvauslaissa on kyseinen säännös. Tällöin yleisen sovittelusäännöksen voisi ajatella riittävän.

5.1.2 Lapsen edun ja intressien sivuuttaminen

Toiseksi lapsen perusoikeusnäkökulmasta voi pitää ongelmallisena tuomioistuimissa tapahtuvaa lapsen edun sivuuttamista. Yhdessäkin aineiston ratkaisussa oikeus ei ole viitannut lapsen edun käsitteeseen.

Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan kaikissa tuomioistuinten toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Näin ollen ei ole kyse siitä, että tuomioistuimissa voisi halutessaan soveltaa oikeusnormeja *lapsimyönteisesti*, vaan oikeusjärjestykseen kuuluvasta velvoitteesta.²⁴¹

Lapsen oikeuksien komitean mukaan lapsen etu on lapsen oikeuksien sopimuksen ydinperiaate, joka koostuu kolmesta osasta.²⁴² Sovellettavan aineellisen oikeuden lisäksi kyse on oikeusperiaatteesta. Sen mukaisesti, mikäli säännös voidaan tulkita useammalla tavalla,

²⁴⁰ VahL 2:2 §:n mukaan “jos vahingon on aiheuttanut kahdeksaatoista vuotta nuorempi, on hän velvollinen korvaamaan siitä määrän, joka hänen ikäänsä ja kehitystasoonsa, teon laatuun, vahingon aiheuttajan ja vahingon kärsineen varallisuusoloihin sekä muihin olosuhteisiin katsoen harkitaan kohtuulliseksi”.

²⁴¹ ks. myös Hakalehto-Wainio, Korvausvastuu koulukiusauksella aiheutetusta vahingosta 2003, s. 70.

²⁴² ks. tarkemmin alaluku 3.3.1.

tulee tuomioistuimen valita lapsen etua tehokkaimmin palveleva tulkinta. Kolmanneksi kyse on menettelysäännöstä. Sen mukaisesti lapsen vaikuttavaa päätöstä tehtäessä on arvioitava päätöksen mahdollisia vaikutuksia kyseiseen lapseen. Edun huomioimisen lisäksi lapsen edulle on annettava huomattava painoarvo.

Viimeaikaisessa lapsen korvausvastuuta koskevassa oikeuskäytännössä on lähes kokonaan sivuutettu tällainen lähestymistapa. Vain yksittäistapauksissa on havaittavissa pyrkimyksiä tavoitella lapsen kannalta aidosti kohtuullista ratkaisua. Tällaisen lapsimyönteisen lähestymistavan voi havaita Itä-Suomen hovioikeuden nuuskan tuontiin liittyvässä ratkaisussa. Kyseisessä ratkaisussa oikeus poikkeuksellisesti paitsi kohtuullisti myös rajasi yhteisvastuuta siten, että henkilöllä on mahdollisuus selviytyä korvausvastuun maksamisesta.²⁴³ Kyseinen ratkaisu vaikuttaa kuitenkin olevan yksittäistapaus, sillä toisessa saman hovioikeuden samoihin aikoihin käsittelemässä ratkaisussa, joka niin ikään koski nuuskan tuontia, oikeus päätyi hyvin erilaiseen lopputulokseen.

Lapsen oikeuksien komitea on linjannut, että ristiriitatilanteissa, joissa muiden henkilöiden oikeudet joutuvat vastakkain lapsen edun kanssa, on edut tasapainotettava ja pyrittävä löytämään sovitteluratkaisu. Tällöinkin lasta parhaiten palvelevalle näkökulmalle tulee antaa muiden etua suurempi painoarvo.²⁴⁴

Oikeus perusteli parin ratkaisun yhteydessä VahL 2:2 §:n sivuuttamista sillä, että korvauksen kohtuullistaminen olisi kohtuutonta vahingonkärsijän näkökulmasta. Tätä tulkintaa voi pitää jokseenkin omavaltaisena, kun ottaa huomioon, että kohtuullisuutta korostava säännös on kuitenkin olemassa. Toisekseen sen voi nähdä olevan ristiriidassa lapsen oikeuksien sopimuksen ja komitean linjauksen kanssa.

5.1.3 Perusteluiden niukkuus

Lapsen oikeuksien komitean mukaan lapsen edussa on kyse myös menettelysäännöstä, joka perustaa tuomioistuimelle perusteluvollisuuden. Lapsia koskevissa ratkaisuisa on kerrottava, mitä on pidetty lapsen etuna, millä perustein sekä miten punninta muita seikkoja

243 Itä-Suomen hovioikeuden ratkaisu 22/134592.
244 ks. tarkemmin alaluku 3.3.1.

vasten on tehty. Ratkaisijan tulee myös tarkastella rajoittaako päätös jotain lapsen oikeuksista ja onko rajoitus välttämätön lapsen edun näkökulmasta.²⁴⁵

Suurimmassa osassa aineiston ratkaisuista perustelut ovat hyvin niukkoja. Mikäli punnintaa on tehty, on se pääsääntöisesti hyvin teknistä. Yhdessäkään ratkaisussa perusteluja tai punnintaa ei ole tehty komitean edellyttämällä tavalla.

Sekä korkeimman oikeuden ratkaisuissa että viimeaikaisessa oikeuskäytännössä korostuivat niin sanotut näennäisperustelut. Useissa ratkaisuissa oikeus on päätenyt toistamaan alaikäisiä koskevan korvaussäännöksen, eikä perusteluissa useinkaan mainita, mille seikoille ratkaisu tosiasiallisesti perustetaan. Kuten aiemmin nousi esiin, on havaittavissa myös ratkaisuja, joissa vaikuttaa siltä, että oikeus on ensin päätenyt lopputuloksen ja sen jälkeen pyrkinyt löytämään oikeuskirjallisuudesta ja oikeuskäytännöstä ratkaisua tukevia perusteluita.

5.1.4 Yhteisvastuullisuus

Viimeaikainen oikeuskäytäntö vaikuttaa jokseenkin epäyhdenmukaiselta sen suhteen, määrätäänkö korvaus kokonaisuudessaan yhteisvastuullisena vai rajataanko vastuuta jollakin tavoin. Vahingonkorvauslain mukaan tuomioistuimen tulee jakaa korvausmäärä korvausvelvollisten kesken sen mukaan kuin se harkitsee kohtuulliseksi. Kuitenkin, kuten aineistosta kävi ilmi, näin ei aina tapahdu.

Mikäli korvausvastuu on kokonaisuudessaan määrätty yhteisvastuullisena, voi vahingonkorvausvelvollisen olla hyvin vaikeaa hahmottaa korvauksen kokonaisuusmäärää. Toisaalta välttämättä ei riitä, vaikka joku korvausvastuullisista pyrkisi maksamaan korvauksensa, sillä mikäli muut vahingosta vastuulliset eivät maksa omaa osuuttaan, tulee heidänkin osuutensa hänen maksettavakseen.

Yhteisvastuullisuuden voi nähdä kasvattavan korvauksiin liittyviä taloudellisia haasteita ja entisestään altistavan ylivelkaantumiselle. Kuten taloudellisia haasteita ja velkaantumista käsitelleessä osiossa kävi ilmi, velkaantuminen voi aiheuttaa paitsi syrjäytymistä myös kaventaa merkittäväällä tavalla yksilön perusoikeuksia ja esimerkiksi kouluttautumismahdollisuuksia.

²⁴⁵ Ks. tarkemmin alaluku 3.3.1.

Oikeudenmukaisuuden näkökulmasta ongelmallisena voi pitää myös niin sanotun prosessiriskin kohdistumista yli 15-vuotiaisiin. Kehitystasoltaan hyvin samantasoiset lapset voivat joutua prosessuaalisista syistä erilaiseen tilanteeseen riippuen siitä, onko täyttänyt 15 vuotta vai ei. Mikäli vahingonaiheuttajia on useita, ja heidän joukossaan sekä yli että alle 15-vuotiaita, voi yli 15-vuotias joutua kantamaan vahingonkorvausvastuun myös niiden osalta, jotka eivät ole rikosoikeudellisesti vastuussa teosta. Tämä voi ymmärrettävästi tuntua nuoresta itsestään epäreilulta. Epäreilouden kokemuksen voi nähdä vaikuttavan myös siihen, miten nuori ylipäätään jatkossa suhtautuu yhteiskuntaan ja yhteiskuntajärjestykseen. On myös pidettävä jokseenkin lapsen edun vastaisena ajatusta siitä, että alaikäisen pitäisi vaatia kanneteitse alle 15-vuotiaalta takautumisoikeutensa perusteella vahingonkorvauksia.

5.1.5 Korvauksen suuruus

Keskeisenä ongelmana lapsen perusoikeusturvan kannalta voi pitää vahingonkorvausten määrää. Yhdessäkään aineiston ratkaisussa ei tuotu esille, että alaikäisellä olisi varallisuutta ja niin ollen realistinen mahdollisuus korvauksen maksamiseen. Niin ollen suhteellisen pienikin, esimerkiksi tuhannen tai parin tuhannen euron suuruinen, korvaus voi olla huomattava alaikäisen näkökulmasta. Myös oikeudenkäyntikulut ja etenkin korot kasvattavat korvattavia summia.

Mitä suurempia korot ovat euromääräisesti, sitä konkreettisempänä uhkana voi pitää lapsen ylivelkaantumista. Vahingonkorvauksen kipupisteitä käsittelevässä alaluvussa käsiteltiin kattavasti velkaantumisen vaikutuksia. Varsin selvänä voikin pitää sitä, että etenkin määrältään suuren korvaussumman määrääminen lapselle, jolla ei ole varallisuutta tai tuloja, merkitsee vakavaa perusoikeuksien loukkaamista ja on lapsen edun vastaista. Voi ajatella, että jos korvaus tuntuu lapsesta ylitsepääsemättömän suurelta, vie se kaiken motivaation muuttaa toimintatapoja, kouluttautua, hankkia työtä ja tulla ns. kunnan kansalaiseksi.

5.2 VahL 2:2 §:n perusoikeusmyönteinen laintulkinta

Demokraattisen oikeusvaltion ja vallan kolmijaon näkökulmasta on keskeistä, että oikeuden moraalispoliittinen pohdinta sekä oikeuden normatiivisista perusteista päättäminen kuuluvat erityisesti ja ensisijaisesti lainsäätäjälle.²⁴⁶ Näin ollen lainsäätäjän tulee olla se taho, joka ensisijaisesti kehittää perusoikeuksia ja huolehtia siitä, että voimassa oleva lainsäädäntö on

²⁴⁶ Husa, 2003, Perusoikeudet ja vallanjako 2003, s. 19.

sopuosoinnussa kansallisten ja kansainvälisten perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa. Tällöin voidaan olettaa, että oikeuksien sisällön vaikuttavuus on paremmalla tasolla kuin jos kontrolli annetaan lainsoveltajalle.²⁴⁷ Kuten aiemmin todettu, lainsoveltaja on kuitenkin velvollinen tulkitsemaan lakia ensisijaisesti perusoikeusmyönteisesti, eli sen on valittava useammasta tulkintavaihtoehdoista parhaiten perusoikeuksien toteutumista edistävä vaihtoehto. Lisäksi tuomioistuimen on annettava perustuslain 106 §:n mukaisesti etusija perustuslain säännökselle, jos lain säännöksen soveltaminen olisi ilmeisessä ristiriidassa perustuslain kanssa.

Olen pyrkinyt muodostamaan käsityksen siitä, millä tavalla alaikäisten vahingonkorvausvastuuta koskevaa säännöstä, eli vahingonkorvauslain 2 luvun 2 pykälää, tulisi tulkita, jotta lapsen perusoikeussuoja toteutuisi mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Tarkoitukseni on ollut huomioida mahdollisimman kokonaisvaltaisesti sekä vahingonkorvausvastuun kipupisteiksi tunnistamani seikat että viimeaikaisessa oikeuskäytännössä perusoikeuksien näkökulmasta esiin nousseet asiat. Rakentamani perusoikeusmyönteinen tulkinta muodostaa sellaisen minimitason, joka nähdäkseni mahdollistaisi operoinnin nykyisellä lainsäädännöllä siten, ettei räikeää ristiriitaa syntyisi lapsen perusoikeussuojan ja toisaalta voimassa olevan oikeuden välille.

Vahingonkorvauslain 2 luvun 2 pykälän perusoikeusmyönteinen ja mahdollisimman hyvin lapsen edun huomioiva tulkinta koostuu nähdäkseni viidestä teesistä tai minimiperiaatteesta, jotka ovat:

- 1) sovittelun ja vaihtoehtoisten riidanratkaisumenetelmien käyttö ensisijaisena keinona,
- 2) säännöksen soveltaminen automaattisesti kaikkiin alle 18-vuotiaisiin,
- 3) aidosti kohtuullinen korvaussumma,
- 4) korvausvastuun rajaaminen yhteisvastuullisuuden sijaan sekä
- 5) viivästyskoron sovittelu.

5.2.1 Sovittelun ja vaihtoehtoisten riidanratkaisukeinojen hyödyntäminen

Ensimmäisenä minimiperiaatteena näen sen, että perinteisen oikeusprosessin sijaan alaikäisen kohdalla tulee ensisijaisesti hyödyntää vaihtoehtoisia riidanratkaisukeinoja ja sovitteluistuntoa. Lapsen oikeusturva ei välttämättä toteudu optimaalisesti

²⁴⁷ Hovila, Alaikäisen velallisen perusoikeussuojan turvaaminen 2015, s. 289.

yksityisoikeudellisessa oikeudenkäynnissä. Myös lapsen oikeuksien komitea on suosittanut panostamaan lasten kohdalla korjaaviin menettelyihin, kuten sovitteluun.²⁴⁸ Myös sovittelussa tulee huomioida kokonaisvaltaisesti lapsen etu ja muun muassa lapsen oikeus saada näkemyksensä otetuksi huomioon.

5.2.2 Säännöksen soveltaminen kaikkien alaikäisten kohdalla

Toisena minimiperiaatteena näen sen, että mikäli alaikäisen vahingonkorvausta koskevaa asiaa käsitellään oikeudessa, tulee lainsoveltajan omasta aloitteestaan soveltaa VahL 2 luvun 2 pykälää. Näin ollen oikeusistuimen ei tule tehdä harkintaa sen suhteen, soveltuuko säännös tapaukseen vai ei. Säännöksen ei myöskään tule olla alisteinen yleiselle sovittelusäännökselle, vaan sitä tulee soveltaa myös tahallisesti aiheutettuihin vahinkoihin.

Tämä minimiperiaate saa nähdäkseni vahvasti tukea niin oikeuslähdeopista, perustuslaista kuin lapsen oikeuksien sopimusvelvoitteista.

5.2.3 Aidosti kohtuullinen korvaussumma

Kohtuullisuuden tulee tarkoittaa sitä, että vahingonkorvausvelvollisuudesta on mahdollista selviytyä.

Korvaussumma tulee skaalata sellaiseksi, että lapsella on mahdollisuus kouluttautua, hankkia työpaikka ja jollain aikavälillä selviytyä vahingonkorvauksen maksamisesta.

5.2.4 Korvausvastuun rajaaminen yhteisvastuullisuuden sijaan

Korvauksen yhteisvastuullisuuden sijaan tuomioistuimen tulee rajata alaikäisen korvausvastuu määrättyyn osuuteen. Korvausvastuu tulee lapsen osalta myös rajoittaa siten, ettei henkilö vastaa muiden, esimerkiksi alle 15-vuotiaiden osuudesta. Tämä on keskeistä paitsi oikeudenmukaisuuden myös oikeusturvan kannalta, sillä ei ole lapsen edun mukaista, että alaikäisen tulee nostaa takautumisoikeuden perusteella kanne toista alaikäistä vastaan oman oikeusturvansa toteutumiseksi.

²⁴⁸ ks. tarkemmin alaluku 3.4.4.

5.2.5 Viivästyskoron sovittelu

Viivästyskorot voivat kasvattaa korvaussumman moninkertaiseksi. Korkolain mukaisesti tuomioistuimella on laaja harkintavalta sovitella viivästyskorkoa.²⁴⁹ Lapsen perusoikeussuojan näkökulmasta tuomioistuimen tulee hyödyntää tätä mahdollisuutta siten, että tuomioistuin huomioi kaikki olosuhteet, jotka vaikuttavat lopputuloksen kohtuullisuuteen alaikäisen velallisen kannalta.

Hallituksen esityksen mukaan viivästyskorkoa sovitellessa tuomioistuin voi esimerkiksi määrätä, että viivästyskorkoa on suoritettava myöhemmästä ajankohdasta kuin mitä korkolainsäännökset muutoin edellyttäisivät.²⁵⁰ Tuomioistuimen tulee hyödyntää tätä, ja mahdollisuuksien mukaan myös pidättää korot, kunnes alaikäinen on täysi-ikäinen tai työelämässä.

²⁴⁹ HE 232/2001 vp., s. 31.

²⁵⁰ HE 232/2001 vp., s. 32.

6 Yhteenveto ja johtopäätökset

6.1 Keskeiset tulokset

Tutkielman keskeisinä tavoitteina on ollut tunnistaa alaikäisen vahingonkorvausvastuun ongelmakohtia eli ns. kipupisteitä lapsen perusoikeussuojan näkökulmasta. Lisäksi tavoitteena on ollut tarkastella alaikäisten vahingonkorvaussäännöksen viimeaikaista soveltamista ja niin ikään tunnistaa vahingonkorvausvastuuseen liittyviä teemoja, joita voi pitää ongelmallisina lapsen perusoikeussuojan näkökulmasta. Näiden selvitysten avulla tavoitteena on ollut vastata siihen, miten voimassa olevaa oikeutta tulisi tulkita, jotta tulkinta olisi paras mahdollinen lapsen perusoikeussuojan toteutumisen näkökulmasta.

Analyysi osoittaa, että lapsen vahingonkorvausvastuuta koskeva vahingonkorvauslain 2 luvun 2 pykälä on monessa mielessä ristiriidassa perusoikeuksien ja erityisesti lapsen oikeuksien sopimuksen velvoitteiden kanssa. Olen tutkielmassa kutsunut näitä ristiriitaisuuksia alaikäisen korvausvastuun kipupisteiksi. Kipupisteiksi olen tunnistanut taloudelliset haasteet ja velkaantumisen, lasten eriarvoisen kohtelun, kouluttautumista vaikeuttavat tekijät, oikeusturvan toteutumisen sekä korvausvastuun rangaistuksenomaisen luonteen.

Ensimmäiseksi kipupisteeksi nostin sen, että lapsen voi olla vaikeaa tai jopa mahdotonta selviytyä hänelle määrätyn korvauksen maksamisesta. Jos lapsi ei pysty suoriutumaan korvausvastuun maksamisesta, on uhkana lapsen ylivelkaantuminen. Ylivelkaantuminen kaventaa monia yksilön perusoikeuksia voi rajoittaa nuoren mahdollisuuksia elää ihmisarvoista elämää. Taloudellisen liikarasituksen voi nähdä olevan myös ristiriidassa LOS 6 artiklan kanssa, joka velvoittaa edistämään lasten henkiinjäämistä ja kehittymistä mahdollisimman täysimääräisesti.

Toiseksi kipupisteeksi tunnistin lasten eriarvoisen kohtelun. VahL 2:2 §:n voi nähdä olevan syrjivä, sillä korvausvastuun laajuus on riippuvainen henkilöiden taloudellisesta tilanteesta. Sen voi nähdä asettavan lapset eriarvoiseen tilanteeseen riippuen heidän omasta ja vahingonkäräjän varallisuusasemasta. Lisäksi vahingon aiheuttaneen lapsen vanhempien varallisuusasema ja sosioekonominen tausta voi vaikuttaa korvausvastuuseen.

Varallisuusoloilla voi olla merkitystä vanhempien mahdollisuuteen ottaa lapselleen vastuuvakuutus tai korvata tai sopia vahinko lapsen puolesta ilman, että asia viedään oikeuteen. Nämä voi nähdä ongelmallisina lapsen oikeuksien sopimuksen näkökulmasta, sillä LOS 2 artiklassa nimenomaisesti veloitetaan sopimusvaltiot takaamaan oikeudet kaikille

lapsille ilman minkäänlaista, muun muassa lapsen tai lapsen vanhempien varallisuuteen perustuvaa, erottelua.

Kolmanneksi kipupisteeksi tunnistin sen, että korvausvastuu voi johtaa lapsen koulutusmahdollisuuksien kaventumiseen. Alaikäinen voi kouluttautumisen sijaan joutua menemään töihin. Tämän voi nähdä ongelmallisena sekä perusoikeuksien toteutumisen kannalta että lapsen oikeuksien sopimuksen näkökulmasta. Perustuslaissa veloitetaan julkinen valta turvaamaan jokaiselle yhtäläinen mahdollisuus saada myös muuta kuin perusopetusta sekä kehittää itseään varattomuuden estämättä.

Neljänneksi kipupisteeksi nostin lasten oikeusturvan epävarmuuden koskien erityisesti siviiliprosessia, jossa alaikäinen on vastaajana. Rikosprosessissa on useita lasta ja lapsen perusoikeuksia suojaavia prosessuaalisia oikeuksia, jotka eivät tule sovellettavaksi siviiliprosessissa. Näin ollen lapsen oikeudet eivät välttämättä toteudu yksityisoikeudellisessa prosessissa samalla tavoin kuin rikosprosessissa. Lapsen oikeusturvan kannalta on myös ongelmallista, että kypsyiden arviointi perustuu vakioidun psykologisen testaamisen tai muun objektiivisen arvioinnin sijaan tuomioistuimen arvioon ja lainsoveltajan yleiseen elämäkokemukseen.

Viidenneksi kipupisteeksi nostin korvausvastuun rangaistuksenomaisen luonteen. Vahingonkorvauksen määräämisessä voi havaita rangaistuksenomaisia piirteitä, mikäli huomio kiinnitetään erityisesti korvausvelvollisen varallisuusoloihin ja menettelyn moitittavuuteen. Alle 15-vuotiaat eivät ole rikosoikeudellisesti vastuussa, ja erityisesti heidän kohdallaan vahingonkorvaukseen voi nähdä liittyvän rangaistuksenomaisia piirteitä.

Vahingonkorvausvastuun kipupisteiden tunnistamisen lisäksi tarkastelin alaikäisiä koskevan vahingonkorvaussäännöksen viimeaikaista soveltamista. Yli puolessa kokoamani tutkimusaineiston ratkaisuista tuomioistuin oli määrännyt vahingonkorvauksen täyden korvauksen mukaisena. Vahingonkorvausta kohtuullistettiin noin joka kolmannessa tapauksessa. Muissa tapauksissa korvausta soviteltiin joko muulla perusteella tai korvaus jätettiin määräämättä.

Korvattavat vahingot olivat suuruudeltaan 250–83 000 euroa. Liki 60 prosenttia korvauksista oli suuruudeltaan alle 5 000 euroa. 15-vuotiaille määrätyt korvaukset olivat vuotta tai kahta vuotta vanhempia useammin määrältään alle 5 000 euroa.

Viimeaikaisessa oikeuskäytännössä on havaittavissa lapsen perusoikeussuojan näkökulmasta useita ongelmakohtia. Tällaisiksi ongelmiksi tutkielmassa tunnistetaan säännöksen soveltamisen harkinnanvaraisuuden, lapsen intressien ja edun sivuuttamisen, perusteluiden niukkuuden, korvauksen yhteisvastuullisuuden sekä korvauksen suuruuden.

Ongelmallisena on pidettävä ensinnäkin lainsoveltajan varsin vakiintuneena pidettävää tulkintaa, jonka mukaan VahL 2:2 §:n soveltaminen on harkinnanvaraista. Tämä näkemys on nähdäkseni ongelmallista paitsi oikeuslähdeopin näkökulmasta myös lapsen oikeuksien näkökulmasta. Tällöin voi kyseenalaistaa koko säännöksen tarpeellisuuden, kun ottaa huomioon yleisen sovittelusäännöksen olemassaolon.

Toisekseen ongelmallisena on pidettävä lapsen intressien ja edun sivuuttamista. Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan kaikissa tuomioistuimen lapsia koskevissa toimissa on esisijaisesti huomioitava lapsen etu. Yhdessäkään aineiston ratkaisuisissa ei viitattu lapsen oikeuksien sopimukseen tai arvioitu lapsen etua. Näin ollen voi nähdä, ettei ratkaisukäytäntö ole tältä osin lapsen perusoikeussuojan mukaista.

Kolmanneksi suurimmassa osassa ratkaisuja niiden perustelut ovat niukkoja. Lapsen oikeuksien komitean mukaan lapsia koskevissa ratkaisuisissa on muun muassa kerrottava mitä on pidetty lapsen etuna, ja ratkaisijan on tarkasteltava sitä, rajoittaako päätös jotain lapsen oikeuksista. Yhdessäkään aineiston ratkaisussa perusteluja tai punnintaa ei ole tehty komitean edellyttämällä tavalla.

Neljänneksi oikeuskäytäntö vaihtelee sen suhteen, määrätäänkö korvaus kokonaisuudessaan yhteisvastuullisena vai rajataanko vastuuta jollakin tavoin. Korvausvastuun yhteisvastuullisuutta on pidettävä ongelmallisena. Henkilö voi joutua vastaamaan myös muiden korvausvelvollisten korvauksesta. Yhteisvastuullisuus voi siten kasvattaa korvauksiin liittyviä taloudellisia haasteita ja entisestään altistaa ylivelkaantumiselle.

Oikeudenmukaisuuden näkökulmasta ongelmallisena voi pitää myös prosessiriskin kohdistumista yli 15-vuotiaisiin. Tällöin rikosoikeudellisen vastuukäytännön ylittynyt voi joutua vastaamaan myös alle 15-vuotiaiden aiheuttamista vahingoista.

Viidenneksi ongelmaksi tutkielmassa on nostettu korvauksen suuruus. Aineiston ratkaisuisissa ei tuotu esille, että alaikäisellä olisi varallisuutta ja realistinen mahdollisuus korvauksen maksamiseen. Suhteellisen pienikin korvaus voi olla huomattava alaikäisen näkökulmasta. Oikeudenkäyntikulujen lisäksi korot kasvattavat korvaussummia. Varsin selvänä voikin pitää

sitä, että suuren korvaussumman määrääminen lapselle, jolla ei ole varallisuutta tai tuloja, merkitsee vakavaa perusoikeuksien loukkaamista ja on lapsen edun vastaista.

Tutkielmassa on muodostettu alaikäisen vahingonkorvausvastuun kipupisteiden sekä viimeaikaisessa oikeuskäytännössä nousseiden ongelmien perusteella VahL 2 luvun 2 pykälän perusoikeusmyönteinen tulkinta. Perusoikeusmyönteinen tulkinta pohjautuu viiteen minimiperiaatteeseen, jotka säännöksen tulkinnassa tulisi huomioida. Näitä minimiperiaatteita ovat 1) sovittelun ja vaihtoehtoisten riidanratkaisumenetelmien käyttö ensisijaisena keinona, 2) säännöksen soveltaminen automaattisesti kaikkiin alle 18-vuotiaisiin, 3) korvaussumman skaalaaminen sellaiseksi, että lapsella on mahdollisuus kouluttautua ja jollain aikavälillä selviytyä korvauksen maksamisesta, 4) korvausvastuun rajaaminen yhteisvastuullisuuden sijaan sekä 5) viivästyskoron sovittelu.

6.2 Johtopäätökset

Suomi on sitoutunut kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin parikymmentä vuotta vahingonkorvauslain säätämisen jälkeen. Lapsen oikeuksien sopimuksen voimaansaattamisen yhteydessä ei tarkasteltu mahdollisia ristiriitoja alaikäisiä koskevan vahingonkorvausvastuun ja lapsen oikeuksien velvoitteiden välillä. Myös oikeuskirjallisuudessa esitettyjen, lapsen korvausvastuuta koskevien kannanottojen voi nähdä olevan verrattain vanhoja ja jossain määrin vanhentuneita. Lasten oikeuksien näkökulmaa ei huomioida oikeuskirjallisuuden kannanotoissa, kuten ei myöskään vahingonkorvauslaissa tai sen esitöissä. Kaiken kaikkiaan aihe vaatii ravistelua ja tarkastelukulman vaihtamista, sillä alaikäisiä koskeva vahingonkorvauslainsäädäntö ja sen soveltaminen eivät vastaa kansainvälisiä velvoitteita.

Alaikäiselle määrättyllä korvausvastuulla tuskin saavutetaan useimmiten myöskään vahingonkorvausoikeuden tavoitetta eli saadaan hyvitettyä ja korvattua aiheutunut vahinko. Sen sijana lopputuloksena voi olla räikeitä perus- ja ihmisoikeusloukkauksia. Alaikäisten korvausvastuuta tulisikin tarkastella uudella, kokonaisvaltaisella tavalla. Alaikäisten vahingonkorvausoikeus kytkeytyy paitsi kriminaalipolitiikkaan myös sosiaalipolitiikkaan, eikä sääntelyn muuttaminen lapsen oikeuksien velvoitteiden mukaiseksi ole välttämättä helppoa.

Tutkielmassa on nostettu esiin lasten vahingonkorvausvastuuseen liittyviä ongelmia. Sen sijaan keinoihin ja ratkaisuihin ei ole otettu kantaa. Suomen tapa ei kuitenkaan ole yleismaailmallinen, vaan esimerkiksi Hollannissa alaikäisten vahingonkorvausvastuu on

ratkaistu vakuutuksia hyödyntämällä. Ensimmäinen askel muutokseen on ongelman hahmottaminen. Lapsen oikeudet ovat ottaneet viime vuosikymmeninä harppauksen eteenpäin etenkin perheoikeudellisissa asioissa. Olisiko seuraavaksi vahingonkorvausoikeuden vuoro?